

Lapszámunkat Homoki Anikó
alkotásaival illusztráltuk.

Karácsonyi Zsolt Téridő

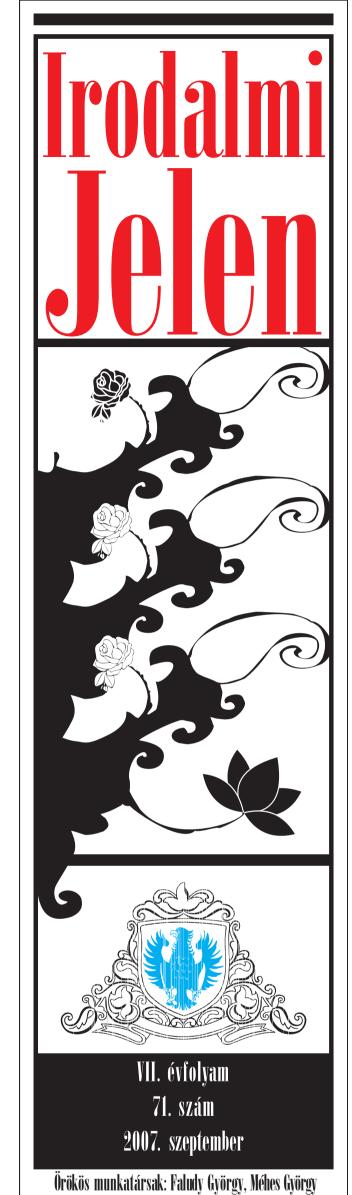
Királlyá vénül a herceg, gróffá serdül minden úrfi, csak nekem nehéz a múló dolgaimat összefogni.

Vásik a fog, szakáll serken, dörzsöli az idő bőrét, de alatta mégse látszik a rég megígért öröklét.

Szép jövőmet lágy esőkben szórja szét egy ravasz angyal, míg a múltam önmagától oszlik el az altalajban.

Itt az idő cselekedni, cselre cselt, esőre hővel megfelelni, izzadjon az őszülésre készülő fej.

Ha elkapom mind a kettőt, összegyúrok teret, percet. Gróffá serdül minden úrfi. Királlyá vénül a herceg.

Magyary Ágnes: Keserû vizek Zudor János: Ballada megfáradt emberekről Borbély Szilárd: A Göncz az egy strici Józsa Márta: A jókat szokták börtönbe zárni Prágai Tamás: Kényszerû látogatás Lászlóffy Csaba: Kockázatok Magyar Csaba: A tollaskigyó Bányai János: Szövegek és történetek a kultúra sûrûjében – kritika Tolnai Ottó könyvéről Kelemen Orsolya: Egy forró hét Szegeden -XIII. Alternatív Színházi Szemle

Szentkuthy Miklós

két, nyomtatásban most először megjelenő tanulmánya a 4. oldalon

"Mit parodizál Thomas Mann ebben a regényben – oly ravasz módszerrel, hogy néha, különösen a kezdő olvasó szemében, már szinte eszményítésnek látszik? A haldokló arisztokráciát és a tolakvó nagykapitalistát. Ha rossz író volna, bemutatna egy pár vurstli-színpadra való kövér zsarnokot vagy holdkóros idiótát, melléje meg a vicclapok húsz-brilliáns-gyûrûs, Floridában pezsgőző börziánerét. De akkor nem is kellene itt megemlékeznünk róla. Az aprócska, szecesszióba-hervadt német nagyhercegség uralkodói nem ilyen szimpla program-bábok. Thomas Mann nem fog olcsó ellenséget preparálni magának, hogy azokra lövöldözzék, ezt átadja a gyerekeknek és a gyáva giccs-szerzőknek. Hogy nevet rajtuk és elítéli őket, arról igazán nem lehet vita.

De nézzük csak őket közelebbről. Az öreg Albrecht király szinte a gőgjébe és az unalmába pusztul bele, egy gigászi póz és álarc áldozata ő is, mint családja többi tagja: rítusok, formák, hazugságok, önkínzó szerepjátszások értelmetlen és komikus vértanúja, de *vértanúja* (mondja szomorú mosollyal Thomas Mann), aki szeretett volna talán, valahol mélyen, sokkal őszintébben élni. Csak a halálos ágyán engedi meg magának a fényűzést, hogy ötvencímeres baldachinja alá eressze Sammet urat, a szerény és félszeg zsidó doktort, aki legalább az igazat szokta mondani az öreg Hoheit-nak."

kispesti kertvárosban régi ház megújulásra váró homlokzata köszön az utcának. Belül tágas tereket rejt, a bejárattól jobbra a csupaablak nappali láttatni engedi a megtermett fenyőket és a burjánzó lila akácbokrot. A fokozatosan mûteremmé átalakult tágas teremben gondosan elhelyezett üvegformák, kész alkotások. Hosszú fehér munkaasztalon rajzlapok, aranyszalag-gombolyag, festékek és sok színes ceruza, toll. Az már szinte magától értetődőnek tûnik, hogy az ablakokon két táblaüveg függ, rajtuk – mint téglából szokás - színes üveglapokból, félkörívesen rakott kapuboltozat.

Azaz csak egy-egy fél.

www.irodalmijelen.hu

Az üveg tiszta lelke

Beszélgetés Homoki Anikó iparmûvésszel

Azért tettem az ablakra, mert az is üveg, és mert különböző hangulatot áraszt. Attól függően, hogy a Nap süt-e át rajta vagy éppen a Hold. Ugyanaz a kapu, különböző fényekkel – egészen más jön ki az anyagból. A kapuboltozat "téglái" halvány sárga-zöld-kék színûek. Kevés színt használok, nekem igazán az az üveg, ami nagyon kevés festéssel készül...

– Hogyan jutottál el az üvegig?

498 Ft; 4 RON; 2 €

 Azt mondhatnám: a véletlen hozta. Próbálkoztam több mindennel. Grafikusként kezdtem, a férjem is az, de engemmindig érdekelt például az agyag. Különböző anyagokban kipróbáltam magam. Érdekes módon azonban egyik sem működött. Az üveget viszont mindig szerettem, gyűjtöttem is. Egyszer egy Tiffany-lámpát készítettem, de valahogy mégsem éreztem az alkotás örömét. Ám az anyag megformázása már izgatott. Folytatódott az ólomüveggel, de mindkettő valami

képpen "megkötötte" a kezem. A Tiffany-nál a szecesszió, bár azon belül is próbáltam a saját stílusomat hozni, mégis kötött, bezárt világ volt. Akkor nyílt lehetőségem, hogy a "fusing"-gal, az olvasztott üveggel megismerkedjem, és akkor jöttem rá, hogy ez lesz az, ami nekem kell. Az üvegolvasztás adta meg azt a szabadságot, amire vágytam.

VENNES ARANKA

(Folytatása a 14. oldalon)

inden libák legkegyetlenebbike, Antonin Artaud-é, azt írta a porba: "Je suis cet éternel absent de soi-même" ("Ez az önmagától örökkön távol levő én vagyok"). Ám Milánó nagyhercege (1494–1500), a Mórnak is nevezett Ludovico Sforza rémképe, a mennydörgés és a sötétség lován ülve kitörölte a porból

ezt a sort. Õ, Ludovico volt az, aki az udvari költő, Bernardo Bellincioni szerint Milánót "Itália Athénjává" emelte, mivel nemcsak Bernardo Zenale, Bernardino Butinone mecénása volt, hanem Bramantéé és Leonardo da Vincié is, akik Milánó és Vigevano kastélyát, a paviai karthauzi rendházat, a milánói Santa Maria delle Grazie templomot építették (mely utóbbi őrzi Leonardo Utolsó Vacsoráját), és éppen ő, Ludovico volt az, aki 1495-ben megadta a zsidóknak az engedélyt arra, hogy Lombardiában, Mortara környékén libát tenyésszenek.

A zsidó közösség így tenyészteni kezdte a "granaiola" libát és a "lombardella" libát, hogy így föltalálja azt az ínyencséget, amelyet "ökumenikus szaláminak" hívnak, vagyis a töltött libanyakat, amely ízében a bresaolához hasonlít, s amely az egyetlen autentikus, disznóhús hozzáadása nélküli libaszalámi. Valóban, a csodálatos paviai "felvágottak" iránt nekitorkosodott zsidóknak vallásos okokból őrizkedniük kellett a sertéshús fogyasztásától. Így a zsíros libahúsokat használták arra, hogy libasonkát és libaszalámikat készítsenek kóser konyhájuk számára, olyan termékeket, amelyeket ma a keresztények is ínyenckedve fogyasztanak, nem is beszélve a mohamedánokról – ami azt bizonyítja, hogy a vallási hitek mentén elkülönült embereket az étvágy összehozza. S valóban, Ludovico bőkezû és éles elméjû volt, amikor átengedte a zsidóknak a libatenyésztés jogát Lomellinában (ahol Krisztus előtt 218-ban Hannibál keresztre feszítette a rómaiakat), ezen az áradásnak kitett síkon, amely mintegy 1300 négyzetkilométeren terjed szét Pavia megyéjében, s amelyet a Sesia, a Po és a Ticino folyók határolnak - mivel a mindig éhes libák zsenge füvet esznek, rügyeket, gyökereket, magvakat, vadgyümölcsöket, bogyókat, kizárva ezzel más tenyészeteket.

Artaud lidércével ismeretlen csillagzatokon kaptatva át, végtelen mezőket és rizsföldeket szelve át, az asztalon minden változatában tálalt liba egy igazi szentélyéhez jutottunk el. Éppen Mortara után emelkedik Villa Sant'Espedito, ahol a liba az úr. Én és Antonin egy vegyes libaelőételt kóstoltunk meg: a tollasok zsírjával készült kolbászáruk grandiózus parádéját, az említett ökumenikus szalámit, amely képes zsidókat, muzulmánokat és keresztényeket egyesíteni a lakomázásban, főtt és nyers szalámit, a fölséges aszpikos töltött libát, a világhíres zsírban sült negyedlibát, valamint a libapástétomot. Nem hanyagoltuk azonban el az első fogásokat sem, a Sant'Espedito módra készült rizset, libaszalámival töltött tésztával, tarkababbal; libával töltött raviolit. Artaud tele szájjal kiabálta: "Et les oiseaux royaux pleurent au fond du soir" ("És sírnak a királyi madarak az este mélyéből"). Második fogásként párolt libacombot faltunk, balzsamecetben áztatott finom libamellet, valamint libaragut lilakáposztával... És ekkor az igazi mitomodernista barát, Adelio Valtorta hívására asztalunkhoz jött a nagy szakács, Edoardo Fantazma, aki hirdetésszakmai karrierjét hagyta oda, hogy életét a liba elkészítésének szentelje. Tájékoztatott bennünket, hogy

nem léteznek már libapásztor lánykák, akik a folyóhoz vezethetnék őket egy kis fürdésre, majd szûzi pálcáikkal sorba terelhetnék őket. Nem, most a libák ezrével vannak kerítések közé börtönözve, és vizezett kenyér morzsáival táplálják őket. Szeptemberben és tavasszal szaporodnak, és rá hat-hét hónapra tol-

lukat fosztják, és megfőzik őket, mihelyt elérték a négy-öt kilós súlyt. Lomellina az egyetlen hely Itáliában, ahol tömik őket, hogy a májuk bőséges legyen. A Villa Sant'Espedito pedig nemcsak étterem, hanem kitûnő szálloda is Lomellina zöldjébe ágyazódva, ahol a 240 féle borfajtával leöblíthető libahúsokból álló orgia után le is lehet pihenni. Az egyetlen konkurenciát, az egyetlen helyet, ahol még libalakomát lehet ülni, a Guallina vendéglő jelenti, amely Mortara és Vigevano között található (utóbbi Ludovico Sforza szülőhelye).

Amikor Edoardo Fantazma eltûnt a konyhában, Antonin bevallotta nekem, hogy úgy öt vagy hat évvel ezelőtt elképzelte, amint egy hatalmas, lágy libát szorít karjai közé, s hogy eközben egy meghatározhatatlan érzés kerítette hatalmába, ugyanaz, amelyet *A hús* címû elbeszélés olvastán érzett, amelyet egy Ferenczi által bolgárból fordított könyvben olvasott. Anyjának, aki az elbeszélést felolvasta neki, bevallotta, hogy arra vágyik, kék rövidnadrágját díszítsék több pipével.

Miután immár megszokott csillagkép-paripáinkra kaptunk, Antonin és én csodálkozva olvastuk Hans Arp egy verstöredékét, mely a telihold lemezére volt vésve:

A liba beleszeretett a miliméterbe

A csiga büszke arany fejfedőjére

az oroszlánnak tiszta gotikusban lángoló bajusza van

a kígyó szemérmesen vonaglik a szerelem tálkái körül

a csalogány, a szfinx testvére, liliomot, rózsát, szegfüt és orgonát locsol

a bolha jobb lábát a bal füle mögé teszi

de a miliméterbe szerelmesedett liba egy húskönyvbe vész bele, a könyv minden oldala átdöfött szívekkel teli.

Amikor visszatértem dolgozószobámba, a szép kandallóhoz, Artaud ott hagyott engem, mondván: "Születésem szomorú tréfája halálommal bevégződni látszott. A vágyak azonban legyőzik az emberi korlátait; rémületes zavarban vagyok, de a vágyak megölik az angyalokat, kioltván lámpásaikat és vasárnapi csengettyûiket, és én így halálom után is érintetlen maradtam tömött húsom hüvelyében."

Fordította: SZKÁROSI ENDRE

Sárközi Mátyás Dzsembori

zázéves a cserkészet, s ennek megünneplésére a Boy Scout mozgalom szülőhelyén, Angliában gyûlt össze világtalálkozó, azaz dzsembori, százötvenöt országból negyvenezer résztvevővel, közöttük az ötszáz fős magyar csapattal, amit százötven határon túli magyar cserkész egészít ki. Olyan vén vagyok, hogy a második világháború előtt már farkaskölyök lehettem és eljárogattam a budapesti Zárda utcába "szer"-re, amiről ma sem tudom micsoda, mindenesetre egy lelkes és kissé őrmesterlelkületû pasas vezényletével vidám társasjátékokkal múlattuk az időt, vagy a parkban számháborúztunk. Aztán igazi, véres háború következett, többé nem volt elég fák mögé bújni, az aknák és bombák nem ismerték a játékszabályokat.

A háború után egy ideig ismét működött a cserkészet Magyarországon. Engem, mint elemista kisdiákot, a huszonöt éves, nyakigláb Varga Domokos szervezett be, aki azután író lett, hét gyermekéről írt, Kutyafülűek című elbeszélésfüzérével tett szert népszerűségre. Hamar betiltották a cserkészkedést, csak egyszer vettem részt esti tábortűzön a hárshegyi Cserkészparkban, ahol akkor még megtekinthető volt B. P. lábnyoma. A cserkészeknek a B. P. nem a multinacionális olajkereskedelmi világcéggel volt azonos, hanem az alapító Baden-Powell monogramját jelentette. Bí Pí a hárshegyi parkban vendégeskedett, és lábanyomát cementbe öntötték.

Szóval, a cserkészeknél is volt némi személyi kultusz, de aztán az úttörőknél lényegesen több. Ott folyvást Sztálin elvtársat és Rákosi elvtársat éltettük. Rajtanácselnököm pedig arra kért, hogy menjek el az angol követség vasárnap délutáni filmvetítésére, és azután jelentsem, iskolánk tanulói közül kiket láttam ott. Életemben először merészkedtem el a nyugati

"imprilisták" e valóban propaganda célú teadélutánjára, végigunatkoztam egy lírai kisfilmet a skót halászok életéről, majd amikor újra felgyúlt a villany, két osztálytársamat pillantottam meg. Azonnal megbeszéltem velük, hogy egyikünk se látta a vetítésen a másikat. Ezzel végződött besúgói pályafutásom.

Azt olvasom a mostani dzsembori kapcsán, hogy a cserkészetnek jelenleg világszerte huszonnyolc millió tagja van, s a földkerekségen csak hat olyan ország létezik, amelyben nincsenek cserkészek: Kína, Kuba, Laosz, Észak-Korea, Andorra és Burma. Ehhez képest itt, Angliában, Isten tudja mikor láttam utoljára cserkészt. Lehet, hogy ma már nem járnak a nyakuk körül kendővel. Nekem még gubacsot kellett gyűjtenem az erdőn, abba bicskával lyukat fűrni, mert a jó cserkész ezzel a maga faragta gyűrűvel fogta egybe a nyakkendője végét.

A legtöbb cserkészt érdekes módon az Egyesült Államokban tartják nyilván, ott van belőlük tízmillió. Cserkész volt gyerekkorában az első huszonkilenc ûrhajós közül huszonhat. Ami azt illeti, gyerekként cserkészkedett a hajdani Beatles-sztár, Paul McCartney, a filmrendező Steven Spielberg és a focista David Beckham. 1991 óta lányok is lehetnek cserkészek.

Az emberi tulajdonságok közé tartozik, hogy tartozni kívánunk valahová, a tizenéves fiatalok különösen rühellik az egyedüllétet. Utcai bandák, avagy a keserû magány helyett (melyet ma nyakló nélküli internetezéssel oldanak fel egyes gyerekek) bizonyára jobb a cserkészet, még ha vannak is hibái. A mulyákat megtanítja fára mászni, a gyerekekbe próbál közösségi érzést plántálni, óv a rossztól és int a jóra. Hogy aztán a cserkészetikával mire megyünk az életben, az más kérdés.

Gömöri György A szedőgép őr dögei

érdés, a sajtóhibákat a szedőgép ördögének, vagy a szedőgépek őr dögeinek tulajdonítsuk-e. Utóbbiak, meglehet, azon őrködnek, hogy ne vegyék az emberek olyan nagyon komolyan magukat, jusson az olvasónak is némi szórakozás a nagyképû politikus, vagy a csudakomoly tudós, vagy irodalmár számlájára. Bár az is igaz, hogy a számítógépek elterjedése óta a nyomtatott termékekben olvasott magyar sajtóhibák megsokszorozódtak. A magyarban nem mindegy, hogyan választunk el egy szót, s ha valaki mondjuk a "dinnye" szót "di-nnye" módon választja el, mindössze azt közli velünk, hogy halvány segédfogalma sincs a magyar fonetikáról.

De beszéljünk a sajtóhibákról, amelyek Gutenberg óta kísértenek, s amelyek nagyjából két csoportra oszthatók: értelmetlen és álértelmes sajtóhibákra. Az álértelmes, vagyis értelem-másító sajtóhibák leghíresebbike Döbrentei Gábor tizenkilencedik századi író-fordító nevéhez fûződik. Állítólag Döbrentei, aki több nyelven beszélt, és kliense volt gróf Széchenyi Istvánnak, azt állította egy ízben az ugyancsak sokoldalú és ötletdús grófnak, hogy neki olyan szeme van, hogy minden esetleges sajtóhibát még a kinyomtatás előtt észrevesz. És lőn, hogy Döbrentei fordításában kiadásra került egy idegen nyelven írott mû, amit a fordító büszkén vitt el Széchenyinek megmutatni. A gróf kinyitja a könyvet, és rögtön a cím után megakad a szeme egy soron: "Ordította: Döbrentei Gábor".

Részben emiatt, de egyéb okokból is cambridge-i magányomból még valamikor a hetvenes években azt javasoltam Sárközi Matyi barátomnak, alapítsunk kis összegû, de sokfelé hirdetett Döbrentei-díjat, a nyugati magyar lapok egy év során elkövetett legjobb sajtóhibájáért. Matyi kötélnek állt volna, de rögtön megírta, hogy szerinte ezt a díjat huzamosabb időre előre ki kellene adni Molnár Jóskának, az Új látóhatár c. kiváló müncheni folyóirat egyik szerkesztőjének, mert Jóska lapjában nem csak hogy találni néha sajtóhibát, de ő időnként még bele is "javít" egyet-egyet a különböző szerzők kézirataiba. Szent igaz, ha Angliában a Guardian (amit néha csak mint Grundian-t emlegettek angol irodalmi körökben), minálunk főleg az Új látóhatár jeleskedett az "álértelmes" sajtóhibák terén. A boldogult Határ Győző sopánkodott néhanapján nekem, hogy szinte nincs olyan kézirata, ami ne esne áldozatul ennek a szerkesztői buzgóságnak. Az ellene elkövetett hibák közül én csak egyre emlékszem, amikor is a "Duna-Tisza köze" mint a "Duda-Tisza köze" jelent meg az *Új látóhatár*-ban. De engem is elért a szedőgép, vagyis Molnár szerkesztő őr döge. Két házasságom közötti facér koromban írtam egy heves szeretkezésről egy lendületes, kissé dicsekvő verset, amiben ez a sor állt: "kerek csípõjét szorítva elrepültünk". A lapban ez így jelent meg: "kerek *cipõjét* szorítva elrepültünk". Ezek után széltében-hosszában magyarázhattam, hogy nem vagyok cipőfetisiszta.

Külön irodalma van a politikai töltésû sajtóhibáknak, amelyek a viszonylag rövid, de annál sötétebb Rákosi-korszakban jelentek meg magyar lapokban. Már mások több helyütt megírták, hogy szegény Bodó Bélát, a *Népszava* olvasószerkesztőjét milyen malőr érte rögtön Sztálin halála után. Én nem láttam az inkriminált számot, csak hallottam más újságíróktól, hogy a hajdani szociáldemokrata Béla bácsi (aki elképesztően félős, sőt gyáva ember volt) egy betűhibán bukott le: a vezércikk állítólag ezekkel a szavakkal kezdődött: "Megrendült lélekkel állunk Sztálin elvtárs ravatalánál". A szedésben az első szó, mint "*megrendelt*" jött elő. Bodó két és fél évi börtönt kapott érte, nem tudom, leülte-e a végén.

De én is láttam egyszer egy kövér sajtóhibát a hajdani *Magyar Nemzet* címoldalán. Az időpont nem volt a legkedvezőbb: 1950 vagy '51 lehetett, épülőben volt a "vas és acél országa", és csinos filmsztárok helyett a férfiszépségnek éppen nem mondható Rákosi mosolygott a legtöbb illusztrált lapban. Én a *Nemzet* állandó olvasója voltam, mivel anyám ennél a lapnál volt belső munkatárs, és a lapot ingyen kaptuk. Egy szép napon a lapból ez a vastag betűs szöveg ugrott a szemembe: "Nyugaton fokozódik a *békaharc*!". Mármost még a *Nemzet* műveltebb olvasói közül is csak kevesen gondolhattak Csokonai Vitéz Mihály békaegérharcára, így a "békeharc" kisszerűségét jelző sajtóhiba dermesztő találata elcsúszott sokak füle mellett. Ha jól emlékszem, az olvasószerkesztő is megúszta egy fegyelmivel és prémium-megyonással.

Ha már végzetes sajtóhibákról esik szó, hadd fejezzem be írásomat egy hajdani lírai költő mini-tragédiájával. A történet jó hatvanéves, tehát a költő ma már nem él. A háború utáni "koalíciós" időkben elég sok kulturális hetilap született és múlt ki hamarosan –költőnk ezek egyikének adott verseiből, s tudta a szerkesztőtől, hogy a legszebbik, a "Hajnali szárnyalás" címoldalon fog megjelenni. (Ez a körülmény minden költőt, még a legkevésbé hiú poétát is boldoggá tehet.) Vasárnap reggel a költő rohan a legközelebbi standhoz, vesz mindjárt pár példányt a lapból, és akkor meglátja, hogy... a verscím második szavából hiányzik egy stratégiai fontosságú ékezet.

A költő összeomlott. Tönkretette a magyar szedőgép őr döge.

A gobelin

A balladák szétszedése is. Hát végső soron azonosulni lehetne ezzel-azzal, az életből ami megmaradt ebben a fekete diktálásban, s majdnem

diktatúra mezején, azonosulni, mint egy diktum, lehető, lehetséges, ebben a fekete diktatúra mezejében, és eljátszani a szavakkal,

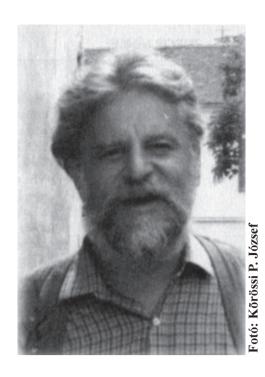
ennyi maradt, ennyi lett, kiúttalanságtól fertőzötten ennyi az út —

megmenekülni belõle...

A gobelin kibogozása II.

Hogy mit vesztettél el, azt nem tudod, csak utadat görbére simítgatod, hogy mehessél tovább valahogy, görbe háttal, némán, mint a hold...

és a világ elgoblinesítése abban áll, hogy nem tudod magad, sem kifûrészelve, se betéve, csak írod veszted, s nyögöd hangodat

Sakkjátszmák

Elsakkozgat az ember akaratlan tudja az élet sakkjátszmái hol dühvel hol unottan aztán belemegy a halálba itt-ott meghal többször mert nem profi még egészen de majd az lesz a harmadik feltámadás után biztosan szóval sakkozni kell és aki nem figyel oda az nyerhet mert több az ereje egy ökölcsapáshoz így szokott ez lenni a vége felé

A gobelin kibogozása

még hozzátehetünk valamit, véletlenül nevezhetjük így: az életünk, szétbogozódik az is lassan szálaira, hálni valahol száll az ima

és hozzátettük szinte mindenünk, marad egy szál, valami lenyomat, fekete doboza felelőtlenül bezárogat és kinyitogat

Ballada megfáradt emberekről

Csak a célt? Vagy a címet hagytad el? Amikor menekültél? És így születtél?! Hát igen, fáj a hazatért ballada megfáradt emberekről...

A negyedik sík! De mi a rejtély? Nem a negyedik dimenzió – akkor mégis az eszközt – az eszköz spanyolcsizmáit rúgtad le lábaidról?! Megfáradt ördög – mondta is valaki – az asszonyod volt. Az is csak volt. És az alanyi rész

a kettétöredezett szobában már kezdi mondani. – Annyi, mint az egész történelemben a fék, a fák, de nem használnék ilyen értelmetlen szavakat, hogy történelem. Megfáradt emberek, akik kettéválasztódnak velük, a salakkal, És "Istenben veletek" – mint lezuhant plafon.

Thomas Mann: Királyi Fenség

homas Mann legjelentősebb mûveiben a megbocsátó irónia, a fonákságokat leleplező humor nagymestere – és nagyon is világosan áll előttünk az indíték, mely állandóan ehhez a stílushoz vezeti. Mert ki ilyen szivárványosan ironikus? Az, aki látja az élet bonyolultságát, önellentmondásait, látja a jóban a rosszat és a rosszban a jót, és a kettő abszolút és örök szétválaszthatatlanságát. Az lesz dickensi vagy shakespeare-i értelemben humorista, aki az élet feszültségeit oly démonikusan nagyerejûeknek látja, hogy ahhoz már csak mûkedvelő sápítozás volna minden "tragédia", ehhez már csak a mosoly méltó: az egyetemes műveltségű és mindent átélt író legíróhoz illőbb gesztusa. A József-történetekben mítosz és őstörténet megható komédiája fölött ironizál, a "milyen isteni szép és milyen kicsinyesen nevetséges" kettős jegyében. A Lotte Weimar-ban az egész rokokó világ, a misztérium-párás Goethealak, szerelem és irodalom pókhálósan gyöngéd-szövedékû megmosolygása – persze megint a szerelmes vonzódás minden meghatódottságával együtt. És nem ezzel a simogató-fricskázó, ha tetszik legkegyetlenebbül bíráló, ugyanakkor lemondó mosollyal "hagyjuk futni" magatartással találkozunk-e a Királyi Fenség-ben is?

Örök írói hivatás a bírálat. Mindennek szabad bírálata, az ész, az igazi morál és a tökéletes szépség nevében. Viszont örök irodalomtörténeti tény, hogy ez az irgalmatlannál irgalmatlanabb kritika csak akkor hat (és hatnia kell), ha ilyen indulattalan, klasszikus stílusban fejeződik ki, szinte triviálisan közönyös mondatokban, sok-sok humánus belátással és a szakállába nevető író "amnesztiáival".

Mit parodizál Thomas Mann ebben a regényben – oly ravasz módszerrel, hogy néha, különösen a kezdő olvasó szemében, már szinte eszményítésnek látszik? A haldokló arisztokráciát és a tolakvó nagykapitalistát. Ha rossz író volna, bemutatna egy pár vurstli-színpadra való kövér zsarnokot vagy holdkóros idiótát, melléje meg a vicclapok húsz-brilliáns-gyûrûs, Floridában pezsgőző börziánerét. De akkor nem is kellene itt megemlékeznünk róla. Az aprócska, szecesszióba-hervadt német nagyhercegség uralkodói nem ilyen szimpla program-bábok. Thomas Mann nem fog olcsó ellenséget preparálni magának, hogy azokra lövöldözzék, ezt átadja a gyerekeknek és a gyáva giccs-szerzőknek. Hogy nevet rajtuk és elítéli őket, arról igazán nem lehet vita.

De nézzük csak őket közelebbről. Az öreg Albrecht király szinte a gőgjébe és az unalmába pusztul bele, egy gigászi póz és álarc áldozata ő is, mint családja többi tagja: rítusok, formák, hazugságok, önkínzó szerepjátszások értelmetlen és komikus vértanúja, de *vértanúja* (mondja szomorú mosollyal Thomas Mann), aki szeretett volna talán, valahol mélyen, sokkal őszintébben élni. Csak a halálos ágyán engedi meg magának a fényűzést, hogy ötvencímeres baldachinja alá eressze Sammet urat, a szerény és félszeg zsidó doktort, aki legalább az igazat szokta mondani az öreg Hoheit-nak.

Utóda, II. Albrecht: ez a figura bizonyos szempontból érdekesebb, mint a kedves-naiv Klaus Heinrich, a regény főhőse. II. Albrecht beteges, zárkózott, hideg. Úgy látszik, mintha esztelen népmegvetés, sablonos Arisztid-betét volna. De Thomas Mann ravasz író, jó lélekismerő, és nagyigényû szatirikus. Kiderül, hogy ez a mogorva pozõr azért kerüli a népet, mert szégyelli magát, a népszerűséget egyszerűen "disznóság"-nak tartja (saját szavait idézzük). Pontosan tudja, hogy õ csak olyan, mint a bolond Gottlieb, aki a pályaudvaron integet a mozdonyoknak, és szent meggyőződése, hogy az ő jelére indultak útnak. Sőt, ilyen "vadat" mond herceg-véreinek szemébe: õ jellegzetesen nem érzi magát arisztokratának – miért? Mert "csupa ízlés és finomság vagyok", olvassuk a 150. oldalon. Érdekes, ez a lelke mélyén nép-barát Hamlet nem kell a kis operett-állam operettlakosságának, de igazán nem is várhatjuk, hogy ilyen Albrechtféle összetett lelkeket boncolgasson; már csak azért sem, mert azért a "lelki bonyolultság" politikai szempontból mégsem elég az üdvösséghez. II. Albrecht végeredményben a füle botját vagy kisujját sem mozdítja gyûszûnyi népe érdekében. Anyja, Dorothea hercegnő már nem ilyen intelligens. Ezért pózolása még ijesztőbb, még kísértetiesebben értelmetlen. Ő szép akar lenni, és a butaságában és babonáiban meghagyott kis "Volk" a hercegségben (ez a legjobb tréfa) még ezt el is várja tőle! Dorothea élete végén a szó szoros értelmében beleőrül szépségébe és pózaiba. A hazugság, az álarc-viselés öngyilkos rögeszméje, a titokzatos etikett elérte halálos felsőfokát. Van ebben valami hátborzongató: hiszen a nagy aszkétákkal és a nagy alkotómûvészek forma-szomjúságával rokon ez, de egy bûnös tehetetlenség észnélküli szolgálatába állítva!

A főhős, Klaus Heinrich aztán nem ilyen démonikus, mint az előbbi három melankolikus karikatúra. Ez a Klaus naiv, tudatlan, jóakaratú, lusta, illedelmes, üres, tanulékony, félszeg, mosolygós. Úgy fest, mintha ő volna a "demokrata" Prinz ebben a kolibri-államocskában. Pedig minden körülimádott bájossága mellett, minden csacska érzelmecskéi ellenére távolabb áll alattvalóitól, mint a megközelíthetetlen, mogorva II. Albrecht. Érdeme, hogy gyermekesen csodálkozik azon a sok természetellenes komédián, amit céltalanul végig kell játszania. Idegennek érzi magát benne, de a játéknak itt is egy a vége: ahogy II. Albrecht keserű öngúnyolása meddő maradt, úgy Klaus ártatlan, néha "rakoncátlan gyermek"-szerű csodálkozása és vizsgálódása felszívódik a homokban. Nem érti, nem érti a dolgait, de

végül is vígan csinálja. Fő érdeme legföljebb az, hogy bájosan tud buta lenni, de egy ilyen figurán keresztül a kritika mérge sokkal mélyebben hatol belénk. Van-e gyilkosabb, és stílusban mégis leheletnél könnyedebb, mint hogy Klaus Heinrich egész életén át csak *egyetlen* "tapasztalattal" rendelkezik, a népet, a gonoszságot, bûnt, szörnyûségeket, perverziókat és korrupciókat illetőleg: egy, a palotában eltévedt suszter elmondta neki gyerekkorában, hogy a lakájok milyen csirkefogók, meg lehet őket vesztegetni, és rossz vicceket is megengednek maguknak a jámbor kliensekkel. Ha most valaki a Bertalan-éjszaka rémtetteiről, vagy az inkvizíció borzalmairól beszél neki, minden

Szentkuthy Miklós

A két kiadatlan tanulmányt a Szentkuthy Miklós Alapítvány archívumából sajtó alá rendezte és közzéteszi Tompa Mária.

A két tanulmány 1947-ben, illetve 1948-ban hangzott el a Magyar Rádióban, nyomtatásban most először látnak napvilágot.

esetben meg van győződve, hogy ilyesmit ő is átélt, tudja az egészet, hiszen hallotta Hinnerke cipésztől, hogy egyes lakájok komiszságból lefogják a kilincset. Mikor a gazdag amerikai lány (természetes, hogy sokkal hercegibb módon él, mint a hercegek) elmeséli társalkodónőjének, Löwenjoul grófnőnek borzalmas élményeit volt férje szexuális kicsapongásaival kapcsolatban, Klausnak ez nem jelent semmi újat, hiszen a lakájok is néha egy-egy tiszteletlen megjegyzést engednek meg maguknak a konyhában: a "fenség" teljesen helyben van! Közben milyen gyermekes megadással tűri az újgazdag neveletlenségeit, amelyek megint "mérsékelt" udvariatlanságok. Thomas Mann még itt sem keresi magának a legolcsóbb prédát. Mikor a miniszterelnök szemhunyorgatása, az amerikai kutya őrjöngő ugatása, a társalkodónő hisztériás látomásai, II. Albrecht ajakszívása, és még sok más állandó motívum állandóan vissza-visszatér, Thomas Mann megértéssel veszi át a meseolvasó örök igényét, hogy az ismerős dolgok százszor újra jöjjenek; ugyanakkor ironizál is a naiv kolportázs-regényekkel, és e stílus saját nagy problémáival való ellentétességével.

Az utolsó szó legyen még Doktor Überbeiné, a házitanítóé: ő a nyomorból törte föl magát, nem hízeleg (és íme megint Thomas Mann megejtő rafinériája), mégis ő ragaszkodik ahhoz, hogy Klaus Heinrich ne keveredjék alattvalói közé. Teszi ezt gőgből, dacból, történelmi érzékből és nihilista megvetésből. Ez az Überbein itt maga az intellektus, öngyilkosság is lesz a sorsa! Tudjuk, hogy ő van Thomas Mann lelke legmélyén (a Bacchusról író, de kispolgári önmegtartóztatással éldegélő koszorús költővel egyetemben), de Thomas Mann ördögitündéri mosollyal mutat a halott Überbeinre: "ilyen lettem volna én is, ha nem lebegnék, mindenek fölött és mindenen túl, a pillangós irónia szárnyain".

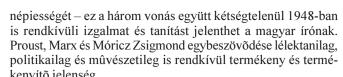
Szentkuthy Miklós könyvismertetését 1947. március 29-én olvasta fel a Magyar Rádióban.

A szöveget 4 oldalnyi jegyzet kíséri, melyek között ezt a szöveget találtam: "3-szoros kín: 1) 10 perc alatt megírni! 2) Politikát nem sérteni! 3) az én beteges-aggályos részletezésem... stb." (T. M.)

Kuthy Lajos

iközben Kuthy Lajosról, erről a százéves magyar regény- és novellaíróról elmélkedtem, leszögeztem magamban, hogy általában az írók két nagy csoportját különböztetjük meg. Az egyik az, amelyik remekműveket alkot. Furcsán hangzik, de talán ez a kevésbé érdekes csoport. A másik az, amelyik ilyen formai és tartalmi tökéletességekre ugyan nem képes, de a könyv részleteiben olyan vérből és gyökérből jövő, csontja velejéig írói és költői látásmódot árul el, ami kétségtelenül a remekmű felé közelíti. Ez utóbbi csoportba tartozik Kuthy Lajos, az 1846-ban megjelent *Hazai Rejtelmek* szerzője.

Siessünk megjegyezni: sokkal jelentősebb író, mint azt a felületes és hivatalos irodalomtörténet, vagy az ennél fogva rosszul tájékozott magyar olvasóközönség képzeli. Kuthy Lajos ízig-vérig modern, ízig-vérig magyar, ízig-vérig a forradalmi felvilágosulás híve, teljesen nyugati, párizsias műveltségű, ugyanakkor a Hortobágy fanatikus szerelmese (s ami jóval fontosabb), elemző ismerője, a szalonok és a nagyvilág dédelgetett elegáns hőse, ugyanakkor démoni költő és orvostudományi fokon aggályos természetmegfigyelő. Ha a felsoroltak közül csak hármat veszünk tekintetbe: a túlérzékeny, ijesztően plasztikus és gazdag elemző készséget, azután a teljesen magyar viszonyokra szabott forradalmiságát falu és város, urak és parasztok kérdésében, végül szinte már barokk túlhalmozásba ragadott

Realizmusa mikroszkopikusan érzékeny, egyszerre romantikusan giccses és tudományosan pontos, végtelenül borúlátó, és épp ezért néha fantasztikus is. Főműve, a *Hazai Rejtelmek* egy nagy hortobágyi árvíz és vihar leírásával kezdődik. Érdekes, hogy ezeknek az idegesen összetett, lidércesen lángoló ellentétekből bonyolódó íróknak kedvenc műfaja – élettani kényszerűséggel – a leírás. A legnagyobb romantikusok és a legnagyobb modernek ebben megegyeznek. Olvassuk csak el ezt a mondatot:

"Az ó-testamentumi szûzvizen Isten lelke járt, itt döglött marhák, kósza tutajok, czibált szénakazlak, s megmosdatott utczák minden szemetje uszkált a habtalan síkon, melyre bőségben teríte nádpelyhet a bûzhödt szellő."

Mennyi tragikum, mennyi árnyalat, mennyi romantika, menynyi magyarság és mennyi mûvészi próza-ritmus! Vagy nyissuk fel a XVI. fejezetet, mely egy alföldi este leírásával kezdődik: a legmodernebb íróknál is ritkán fogunk ilyen finomságokat találni.

"E közben enyhe, szellőtlen pusztai est állott be. Az égkúp tiszta kékbe öltözék, nem szennyezve legkisebb felhőtől. Jobbról feketekék fellegfal fogta kerítésbe a láthatárt, mely vízegyenében kanyarult nyugotról éjszaknak, földig takarva égszín bársonyával az eget, mint midőn a terem mennyezetétől padlatáig szőnyegezve van. Átellenben a két férfiúval, a telő hold rejlett opálszín felhőlap megett, melynek féltojásdad alakja hasonlíta egy nagyszerû oltárképhez. Rétegein itt-ott áttetszett a sárga csillag, s töredezett világa szőke gyöngyszínnel önté be az egészet, ívszéleit pedig ujjnyi ragyogó paszományba szegzé. Köröskörül keskeny kékmező övezé e látványt, mit ismét fuvatagszerû felhőzet keríte, olyforma vegyben, mintha alul eleven-sárga, középen verhenyes, fölül vörösréz színû hó esnék. Nehány percz után kiemelé fejét a bûvös hold, mintha lábujjhegyről nézne el a felhőlap vállán, melynek bontakozó alakja hirtelen árnynyal foltozott aranyszínbe borult, s díszpalástként látszék takarni a csak arczban látható királynét. Azalatt az észak-nyugoti falszőnyeg felszakadt, s balszárnya az égkup ívére kanyarult, mintha orkán lebbentett volna fel egy száz mérföldnyi kárpitot, mely megül számtalan pompa-lobogványok gyultak ki a kék semmiben."

Nincs ízesebb-izgalmasabb dolog, mint ún. dekadens árnyalat-halmozás, romantikus pátosz és hús-vér népiesség keveréke. Márpedig Kuthy Lajos ez: a természet ideges pszichoanalitikusa, Vörösmarty széles zengésének prózai párja, és a népi nyelv egyik legjobb ismerője. Az analízis és népi szólásformák zsúfolását túlzásba viszi, azonban ez a kérdés megint oda kapcsolódik, ahonnan kiindultunk: lehet, hogy freudi hajlamoknak és népdali hajlamoknak ez a "pikáns" ötvözete modoros, de két ilyen szövődő tendencia izgalmasabb, mint egy kiegyensúlyozott, ugyanakkor távolról sem ilyen összetett és intenzív "remekmû".

Leírásainak négy kedvenc témája: tájkép, emberi arcok, öltözetek és állatok. Hallgassuk meg a következő leírást a *Pusztai halászat* című fejezetből: csupa ősmagyar íz, zseniális természettudományos diagnózis, szürrealista fantázia és Picassoőrület. Az első kötet eme lapjáért odaadnék egy halom hírességet a magyar irodalomból.

"A víz végképpen lefogyott, meztelenül hagyva elfogott lakóit, kék hemzsegő halomban ficzkándoztak egymáson. Köztök hízott király, százhúsz fontos harcsa, mit a szakértő Cziriák oly régen megérzett. Lapos szája bután van összeszorulva; bajuszai lógnak spárga-vastag szállal; széles, hideg farkát, ha olykor elcsapja: a rajta felduzzadt halcsomót hányja szét. Alkalmasint meg van illetődve. Mert víz alatt nemigen hagyná ragadozó szenve ily bántatlanul a körüle nyüzsgő kövér falatokat. Ott szép kövér pontyok szórvák sovány csukák közé, melyek, telhetetlen uzsorás módjára, fogas szájpadlással tátognak egymásra. Amott parázshúsu kecsegék dugják fel hegyes orraikat. Nemes fajok kemény gerinczpáncél alá rejtve, s tengerszín hátokban sárgáskövér rejlik. Itt ezüstpikkelyû, laposdad kárászok teregetik piros szárnyaikat. Ott erőtelt sőregek hánykódnak tarka termetökkel, míg egy sereg mozgalmas aprófaj egészíté képpé a hûvös vizi népet, mely az átlátszó nyálkanedvben, egészséges testtel reszketett a napon. Piros kopoltyuik lég után kapkodnak; hersegő nyüzsgéssel viczkándnak egymáson s körülök elterjed az eleven szag."

Ez a mondén szalon-hős, akinek adósságait a barátnői közösen fizették ki a hitelezőknek, ez a romantikus giccs-hajhász egyike lehetett volna legjobb biológusainknak, vagy tán – a maga művészi módján – az is.

A romantikának sokat köszönhetünk: népi forradalmat, lélekelemzést, természet-érzékenységet, az érzelmi elemek bevonulását a művészetbe, a biológia középponti izgalmát a regényben. E "csodálatos halászat" mellé még el kell olvasnunk néhány képet: egy farkas, egy mészáros kése alatt szabódó toklyó, egy vergődő bárány, egy baktató ló, vagy egy cikázó madár leírását. Lélegzetelállítóan finomak a megfigyelései, és azok mindig laboratóriumi pontosságnak, ingerlő fantasztikumnak és falusi szólásmódoknak összetételei.

Hogy a legnagyobb művészekkel tart rokonságot, minden naiv ízléstelensége mellett, az arcképeiből derül ki, különösen karikatúraszerű groteszk portréiban. Őrültek és félőrültek, epilepsziás, falusi akárki-lányai, szélhámosok és kretén arisztokraták, modern neurotikusok és alvilági zug-hipnotizőrök, részeges fuvarosok és nyomortól eltorzult utcakölykök, madárijesztő uzsorások és szadizmusba hülyült magzatelhajtók figuráit ilyen anatómiai és álomszerű plasztikával sehol sem találjuk.

(Folytatása a 18. oldalon)

Beszélyek

1

Gyökerek gilisztával vonaglanak – az óra Szitálása együtt él a veréb szívével. Az ág és a csúcs között – a szó Lekicsinyli fészkét, az egyszerűbb határok ringatta mag nem tesz vallomást Csak a tojás gravitál.

A vízben – szárazsághiányom. Egy virág. Virág, mely meghatározza a levegőt. A legmélyebb kútban kiég a tested.

A kéreg nem elég. Felgöngyöl Fölös szilánkokat, követ Nedvekre cserél, vért irányváltó zsilipre, Míg a levelet levegő csipkedi, pettyezi, és mennyivel többet barázdál vagy palástol, kutyák és farkasok között, Meddig fogja vajon kockáztatni A fejszét, kéjsóvár előnyéért?

Semmi sem öntözi a fatörzset, a kõ el semmit sem herdál.

A beszéd nem macskakövezi le a mocsarat, És te ragyogóbb csendért táncolsz. A fény elmetszi a hullámot, süllyed, álcáz – Zörög a szél, a mennykõ. Sivatagnak nevezlek el.

Jeleket váj a kõbányába – a málló nyomok Nem tudják megfejteni az üzenetet. A vita szabadon engedte ábécéjét, És a gyalázattal övezett kövek, Emlékezetükbe vésték a vereséget.

Részegen a fehérség felhalmozza erejét, Amikor alszol, naprészegen, mint a Lélegzetét visszafojtó mag A termőföld alatt. Álmodni forróságban Minden A kéz egyensúlyát Elárasztó forróságban Ami kicsíráztatja a szárazság csodáját... Minden helyen, mit elhagytál, Megőrülnek a farkasok A levelektől, melyek nem beszélnek. Meghalni. Üdvözölni a kapukat kaparó vörös farkasokat: üvöltő Oldal – vagy alszol, és a nap Soha nem készül el. Zöld az, ahol fekete magvak lélegeznek.

7

Vörös a virág, elpihen Torony görcsében, ahol gyökerek ágaznak szét, Sovány böjtjétől gyengén, És visszaszívja a varázst Mely lépéseket hegeszt szavakhoz, S a nyelvet hibáival köti össze. Vörös lesz a virág Mikor az első szó széttépi a lapot, Sárban tenyészik, színt választ sérült csőr színét, mint mikor véres lesz a veréb és az egyik világból a harangba száll.

A veréb és a névtelen madár között: prédája.

A fény a szüneten át szökik el.

Minden révület elfakul a középpontban, nevek Titkos napéjegyenlősége: kilincs rézsútos akasztókapocs – csikorgó egek forgatják E rideg érintkezést a széllel. Szélcsendek javítanak. De viharok táplálják az Esélyt: lélegzetet, virulást, míg a kerék írását bevési a földbe. Ugorj Talpadra vissza. Haldokló napok hůvösében a Szem gondozza a földet. A dal A lépésben rejlik.

10

Az alsó ég ajkáig parázslik – a felfalatlan fészekfény puszta létfenntartóvá hanyatlik: verébtől A névtelen madárig, a szünet Préda – a füst Szenet puhít, nem úgy, mint a szárnyak Szektája, amelyben verdesel; a füst összeáll Izzani – a veréb emlékezetében Tökéletesíti a felhő szunnyadását.

11

Látni, ez a másik szenvedés, vezekelni annak fájdalmával, hogy látnak: a kimondott, A látott benne él a beszéd Visszautasításában, és a magányos hang magja Bármelyik kőbe el lehet temetve. Hazugságaim soha nem tartoztak hozzám.

12

Felpattan az origóban a kagyló, Kiállja az agyag és a kõ szójátékát, Botként emelkedik, hogy leigázza, elûzze a Testébe szavult fecsegést, hogy felemelkedjen, Hogy a jövő ütéseire várjon – Város gyökérben, tettben, ernyedten Simán ki a városból. Ki innen. A kerék átverés volt. Nem pörög.

13

A tojás megfékezi a lemondást, nem Hangozhat más csengésében, a legkevésbé kalapálásban, mielőtt a jajgatás megrepeszti Folyamatát és a szem elherdálja Egy hosszabb lámpa kifogását. Beszédbe emelve saját születését Hordozza, és ha összetörik, üdvözöld Hangosan bukását és ellentmondását. A te világod mindig távol marad.

Fordította: GYUKICS GÁBOR

ikor Thomas és Melody egymásba szerettek, Iva még csak két hónapja volt halott. Melody azonnal felhívta a Meryll-Johnsont Chicagóban, és közölte, hogy nem tér vissza európai vakációjáról, aztán elutaztak Párizsba, és kivettek egy lakást a Rue Céline-en. Augusztusban a Thomas Transport elhozta Thomas maradék holmiját Firenzéből; Iva dolgait és bútorait a szülei már febru árban utánuk vitték Párizsba.

Thomas télen eldöntötte, hogy áttér. Melody szülei találtak számára egy rabbit East Hamptonban, ám Thomas halogatni kezdte a dolgot. Ismét írt, és ha közben nem Ivára gondolt, egészen jól ment. Egy veszekedés alkalmával azt mondta Melodynak, hogy minden túl gyorsan történt közöttük. Akkor lassítson, válaszolta Melody. Aztán pofon vágta Thomast.

A körülmetélést az Upper Eastside-i Mount Sinai kórházban végezték. Mikor Thomas magához tért az altatásból, azt mondta Melodynak, hogy soha többé ne menjen el, és Ivának szólította. Három hónapra rá összeházasodtak, és New Yorkba költöztek.

New Yorkban Thomas még kevesebbet dolgozott, mint Iva halála után. Általában az ágyban feküdt és tévézett. Vagy a Columbus Deliben ült, az ablakon bámult kifelé, és megpróbált nem sírni. Minden második fiatal nő, aki szembejött vele, Ivára emlékeztette. Aztán egy napon Iva leült mellé. Andreának hívták, Dior Dune illata volt, mint İvának, és – akárcsak Iva – a frankfurti Bettina Gimnáziumban végzett. Beszélgetés közben egyszer rátette a kezét a Thomas kezére, és egyszer hosszan, csöndben egymásra néztek. Búcsúzáskor mégsem cseréltek telefonszámot.

Mikor Melody egy évvel később közölte, hogy megint beleszeretett első barátjába, Abéba, Thomas megnémult. Melody

továbbra is bement minden nap az irodába, Thomas még kevesebbet írt, és ki se tette a lábát a lakásból. Esténként együtt ültek a tévé előtt, Thomas felváltva firkált szitkokat és beceneveket egy jegyzettömbbe, és Melody elé tolta. Egyszer aztán mindkettőjüknél betelt a pohár, és Thomas újra megszólalt. Az elsõ mondata ez volt: "Visszamegyek Németországba.'

Aztán ez történt: Th Frankfurtban összefutott Andreá-

val az utcán, és született egy fiuk. Melody teherbe esett Abétól, de elvetélt, amikor megtudta, hogy Abe felesége is terhes. Andrea nem akarta a kis Ze'evet körülmetéltetni, és szakított Thomas-szal. Thomas egyre gyakrabban járt a West Enden lévő zsinagógába, egyáltalán nem írt, és az volt az érzése, hogy egy nagy lila füstfelhőben él. Melodyn jelentkeztek a Kaposiszarkóma tünetei, de csodával határos módon meggyógyult. Abe elhagyta a feleségét és a gyerekét, és három egymást követő éjszaka énekelte Melody ablaka alatt, hogy I Wanna Hold Your Hand. A negyedik éjszakán Melody beengedte volna – de útban hozzá Abe belehajtott az East Riverbe. Thomas a sátoros ünnep alatt megismerkedett a zsinagógában Juditával; Marc Jacobs illata volt, mint Melodynak, szințén a Bettina Gimnáziumban végzett, és volt pár jó hónapjuk. És hat évvel később Melody és Thomas egy asztalhoz került egy tel avivi esküvőn. Még aznap éjjel szeretkeztek Melody szobájában, a Hiltonban, azután Thomas bezárkózott a fürdőbe, mert Ivára kellett gondolnia, és sírt.

Thomas és Melody ismét együtt laknak a Rue Céline-en. Jól vannak

Maxim Biller Liebe heute c. kötetéből fordította:

SZÕCS PETRA

(a fehér lovas)

égy héten keresztül csak esett. Mindent ellepett a víz. A folyó kijött a medréből, és elvitt házakat, hidakat. Aztán egy nap elállt az eső. Hatalmas szárazság kezdődött. De senki nem tartott semmi rossztól, mert a kutak tele voltak.

Mindenki féltve őrizte a tartalék vizet. Igazából akkor kezdtek elfajulni a dolgok, amikor a folyó kiszáradt. Nem lehetett tudni, hogy mi lesz. Bár valamilyen csoda folytán még mindig magasan állt a víz a kutakban, azonban minden család aggódni kezdett a jövőért, és azt nézték, ki mennyit mer. A falu állandó veszekedéstől volt hangos. De a legnagyobb bajok akkor kezdődtek, amikor Séra Manassé fia megölte Balázsi Efraim egyetlen fiát a víz körül kialakult vita hevében. A gyilkosság utáni reggelen arra ébredtek az emberek, hogy az összes állat elpusztult. Délig még egy öregasszony is meghalt. Így derült, ki, hogy mérgezettek lettek a kutak. Többet nem ihattak.

Akkor jutott eszébe valakinek, hogy menjenek el a paphoz, hátha az tud valami okosat mondani. Már nem nagyon emlékeztek rá, mert évtizedek óta nem látta senki, bár nap mint nap elmentek a háza előtt. Volt, aki azt mondta, hogy lehet, már meg is halt. Mások úgy gondolták, hogy élnie kell.

Egy küldöttség ment a parókiára. Illemtudóan kopogtak. A papot nem tartották semmire, az illemtudás nem is neki szólt. hanem inkább a helyzetnek. Csak azért nem kergették el azokban az időkben, mert ha nem is hittek semmiben, úgy gondolták, hogy nem árt, ha ott marad közöttük, mégiscsak tanult ember, ki tudja, mire lesz még jó.

Senki nem válaszolt odabentről. Összeszedték a bátorságukat és beléptek. Sötét szobába értek. A zsalugáterek be voltak csukva. Levegõ nem volt.

Ki az? – kérdezte egy rozsdás hang.

Nem mertek megszólalni.

– A faluból jöttünk – szólalt meg valaki végül bátortalanul –, nagy bajban vagyunk, tiszteletes úr.

A tiszteletes előkászálódott. Magas férfi volt. Alkoholista. Más dolga nemigen akadt, ezért ivott.

Miért hozzám jöttetek, rájöttetek, hogy mégiscsak van Isten? – kérdezte, miközben töltött magának egy újabb pohárral. - Ihatatlan lett a víz, tiszteletes úr – mondta a bátor

kezdeményező. – Akkor igyatok pálinkát, én is azt teszem – jött a gyors válasz. – Most pedig hagyjatok magamra.

 Megbolondult a világ, tiszteletes úr, hol állandóan esik, hol pedig szárazság van. A pap nevetni kezdett. Le kellett ülnie.

– Nem a világ bolondult meg, hanem ti.

A tiszteletes gyûlölte ezeket az embereket. Gyûlölte őket, mert önmagát látta bennük. És egy dolog mindenképpen bizonyos volt: semmi kedve nem volt saját tükörképét nézegetni.

Miről beszél?

Arról, hogy azt hittétek, bármit csináltok, annak nem lesz soha következménye.

Maga elitta az eszét.

Ezzel hagyták ott. Ésszerű válaszokat vártak, nem pedig zavaros magyarázatokat. A többiek reménykedve várták őket. Elment az esze, nem tudja, mit beszél.

Akkor elhatározták, hogy el kellene menni a falu egykor legokosabb emberéhez. Valamikor õ volt a falu esze, de amikor a világ akkorát változott, már nem találták többé olyan okosnak. Az öregember a hegy oldalban lakott, egy omladozó házban. Õróla sem sokat tudtak. Õhozzá Efraim ment egyedül. Nagyon mogorva öregember volt, féltek tőle a többiek. Efraim óvatosan nyitott be a kapun. Az udvaron senkit sem látott. Egy kutya hevert az árnyékban, de rá sem hederített az idegenre. Efraim nem mert bemenni a házba, gondolta, hogy inkább az udvaron várakozik, előbb-utóbb csak előkerül valaki a háziak közül.

 Ki az? – kérdezte egy női hang. Efraim nem láthatta az arcát, mert a szőlőlugas eltakarta. Úgy látszott, nem akar elő-

A ház urát keresem – válaszolta a férfi.

- Nincs itthon - mondta az asszony -, elment.

Akkor megvárom – mondta Efraim. Leült a kutya mellé egy padra. Az asszony nem mozdult a lugasban. A férfi érezte,

Lehet, hogy sokára jön – mondta.

Nem baj, ráérek – válaszolta.

Akkor a nő kilépett a szőlő mögül, és szó nélkül bement a házba. "Biztos az öreg lánya" – gondolta Efraim. Lassan telt az idő. A házból neszek hallatszottak, meg edényzörgés. Aztán egy idő múlva kellemes szagok kezdtek terjengeni. Efraim szájában összefutott a nyál. "Legalább valamivel megkínálhatna" dohogott magában. Nagyon meleg volt. A nap erősen tűzött. Egy idő után a kutya is behúzódott a pincébe. Efraim izzadt. "A fene egye meg, hol mászkál ez a vén kótyagos ebben a hőségben." Nem mert bekopogni a házba, igazából nem mert tenni semmit. Az öreg tényleg sokára jött. Ahogy belépett a kapun, nem látszott, hogy meglepődött volna Efraim jelenlétén. Megállt

- Ha a víz miatt jöttél – mondta –, nem tudok segíteni. - Akkor mi lesz velünk? – kérdezte Efraim –, víz nélkül

meghal az egész falu.

- Úgy lehet, hogy meg – válaszolta az öreg.

- Maguk is – mondta Efraim reménykedve, hogy hátha mégis ki tud szedni valami okosságot a konok öregből.

Örökké úgysem élhetünk – morogta az öregember.

A férfi nem akart úgy visszamenni a faluba, hogy semmi jóval ne tudjon szolgálni a többieknek.

– A pap azt mondja, hogy a falu bûnei miatt lettek keserûvé

Az okos ember, tudja, mit beszél – szuszogta az öreg.

 De hát évek óta mást sem csinál, csak iszik – berzenkedett a férfi a vén róka ravaszkodása ellen. Efraimnak úgy tûnt, mintha kinevetné õt, de nem volt biztos benne. A nagy szakálla mögött alig látta az arcát. Azonban furcsán csillogott a szeme a hívatlan

Legalább ő biztosan nem hal majd szomjan.

Efraim szeretett volna belelátni a fejébe.

Alettáról tud valamit? – kérdezte hirtelen.

Menj vissza a faluba, és mondd meg nekik, hogy ne aggódjanak - tért ki a válasz elől az öreg.

Nem lesz semmi baj? – kérdezte Efraim.

Azt nem mondtam, de az aggódással úgysem mennek semmire

Ezzel otthagyta Efraimot a kétségeivel együtt. Bement a házba. Csend lett. Efraim egész úton gondolkodott, hogyan mesélje el a látogatását. Végül csak annyit mondott:

Ez bolondabb, mint a pap.

(a tûzvörös lovas)

z egész azzal kezdődött, hogy nem találták meg a fegyvert. Hogy milyen fegyvert és hol, az lényegtelen volt, de mindenképpen meg kellett találni. Emiatt sok embernek főtt a feje. Ugyanis eredményeket kellett felmutatni. És a fegyver megtalálása nélkül nincs eredmény. Először is a megtaláláshoz kellett szerezni egyet, mert ha nincs fegyver, akkor azt nem lehet megtalálni. Mivelhogy bárminemû lőfegyver tartása hosszú keserves éveket jelentett a csatorna építésénél, senki sem vállalkozott arra, hogy beszerezzen egy ilyen kényes tárgyat. Efölött sokáig morfondíroztak, hogyan tudnának eljárni az ügyben úgy, hogy saját magukat ne keverjék bajba. Hosszas fejtörés után, mivel egyre sürgették őket felülről, arra jutottak, hogy a rendelet a végrehajtókra nem vonatkozik, és így hirtelen Balázsi Efraim rájött, hogy nekik van otthon valamelyik régi háborúból maradt mordályuk, és az pont megfelel a célnak Most már csak azt kellett kitalálni, hogy hova rejtsék el, hogy utána teljes lelki nyugalommal meg tudják találni. Ezen jó sokáig vitáztak. Először javaslatok születtek, majd vitatkoztak, végül szavaztak. De hiába minden erőfeszítés, nem jutottak egyezségre. Minden egyes alkalommal újra kellett kezdeni az egészet. Éjszakába nyúltak a tanácskozások. Az idő pedig telt. Visszafordíthatatlanul. És nemhogy egyetlen fegyvert sem találtak, de még azt sem tudták, hol kell keresniük. Aztán egy nap: magától elébük jött a megoldás. Séra Manassé fejéből pattant ki.

Alettát hajnalban verték fel. Nyolc férfi lepte el a házat. Közölték vele, hogy házkutatást kell tartaniuk, mert jó okuk van arra gyanakodni, hogy lõfegyvert rejteget. Aletta tiltakozott. Semmiféle fegyverről nem tudott. De minden hiába, az egyik ember, hogy, hogy nem, vészjósló mozdulatokkal nyúlt be a matraca alá, ahonnan előhúzta a viharvert mordályt. Manassé és Efraim diadalittasan néztek Alettára. A lány elsápadt. Beültették az autóba, és elvitték. Senki sem kérdezte, hogy hova. Nem is érdekelte őket. A földjeit szétosztották, a házába beköltözött Efraim a feleségével. Aletta tizenhét éves volt, amikor

Efraim szerette Alettát, de a lány sose törődött vele. Pedig ő állandóan ott sürgött-forgott körülötte. Aztán, amikor meghalt az apja, Efraim úgy érezte, hogy eljött az ő ideje. Elment Alettához, hogy megkérje a kezét. A lány hûvösen nézett át rajta, amikor belépett az ajtón. Efraim tisztelettudóan köszönt. A lány biccentett, de nem kínálta hellyel. Azt hitte, hogy a gazdaság ügyei miatt jön, hogy azokról beszéljen vele. Efraim nem mert egykönnyen megszólalni. Hosszasan köszörülte a torkát. Aletta

 Azért jöttem – kezdte Efraim –, hogy felajánljam segítségemet, mivel így egyedül maradt.

Aletta nem értette

Nem vagy megelégedve a béreddel? – kérdezte.

Nehéz egy ekkora birtokot egy asszonynak egyedül igazgatni. Lótni-futni egész nap, perlekedni az emberekkel. Nem a kisasszonynak való. Meg aztán, ki tudja, mit hoz a holnap. Egy szó, mint száz, legyen a feleségem.

Aletta elnevette magát. De abban a pillanatban rájött, hogy ezt nem kellett volna. Efraim tûzpirosan állt ott. A lány elszégyellte magát.

Nem lehetek a feleséged, mert nem szeretlek – mondta

Efraim attól a perctől kezdve gyûlölte. De minél jobban gyûlölte, annál többször jutott az eszébe. Nem tudta a fejéből kiverni. A barátja vigasztalta.

Ne törődj vele! – mondta neki Manassé –, ezek mind ilyenek, a bolondot járatják veled, aztán hozzámegy a neki valóhoz, te meg őrizheted a disznóit.

Manassé nem sokat foglalkozott az érzelmi dolgokkal. Nem értette a barátját, hogy mit gyötrődik annyit egy nő miatt. Ő aztán nem szomorkodott ilyeneken. Könnyen vette a dolgokat. Efraim nem tudta, de Aletta és közte volt valami. Manassé egy kicsit udvarolgatott neki, egy párszor titokban találkoztak. Manassé tudta, hogy a lány szereti őt, és jólesett neki ez a rajongás. De a többi nem érdekelte. Egyszer azt mondta neki Aletta:

 Mindig azt szeretjük a legjobban, aki nem érdemli meg. És minél inkább nem érdemes a szerelmünkre, annál jobban

Manassé nem értette. Így aztán azt válaszolta:

Ma kétszer kellett elmennem az állatorvosért. A tarka mar-

Aletta nem mondott semmit. A fiú ezt biztatásnak vette.

 Holnap meg az apámat fogom elkísérni a birkanyírásra. Aletta elmosolyodott.

Efraim azt hitte, ha elhatározza, hogy soha többé nem gondol a lányra, akkor az úgy is lesz. Aztán hirtelen minden megváltozott. Efraim lett a legnagyobb úr. Ó vezette a kihallgatásokat. Aletta ügyét is ő intézte. Akkor már felesége volt. Próbálta a papírokat tologatni, a többi alá gyûrni, mert õ már tudta, amit a többiek még nem, hogy mi vár a lányra. Egy éjjel titokban el is ment hozzá. Alig hallhatóan kopogtatta meg az ablaküveget.

Ki az? – kérdezte Aletta.

– Csak én – válaszolta Efraim.

A lány ajtót nyitott. Ott álltak a küszöbön, a holdvilágban.

 Azért jöttem, hogy megmondjam, már nem tudom sokáig húzni, hogy eljárást ne indítsanak. Már így is sokan kérdezgetik, hogy miért nem tartóztatom le.

 $Tart \'oztass \ le \ nyugodtan, \ nem \ b\'anom - v\'alaszolta \ a \ l\'any. -$ Nem félek tőletek.

– Aletta, te nem tudod, hogy mi vár rád – tért át a tegezésre. - Még nincs késő. Miért nem mész el? Hagyj itt mindent! Biztos vannak rokonaid valahol messze, ahol nem találnak meg. Pakolj össze, és menj el! Hátra se nézz!

– Nem megyek el. Ez az én házam, és az én földem. Ha kell, vegyétek el erővel, de én magamtól nem adom.

– Ha a feleségem lennél... – kezdte Efraim.

De nem vagyok – vágott a szavába a lány.

Hallgattak.

 Menj haza – mondta neki Aletta –, miattam pedig ne aggódj. Bement a házba, és becsukta az ajtót. Így kezdődött minden.

(a fekete lovas)

gy nap azzal jött haza Efraim felesége, hogy valaki virágot tett a régi tekintetes úr sírjára. Biztos Aletta volt, mondta az asszony. Ugyan, válaszolta a férfi, õ nem lehetett, hiszen elvitték. Más pedig nem gondozza azt a sírt, tromfolta le a felesége. Efraim ezen elgondolkodott. Azon az éjszakán nem tudott aludni. Csak Aletta járt az eszében. Miért jönne vissza, ha egyáltalán túlélte, hiszen semmi nem köti ide, senkije sincs már. Elhatározta, hogy másnap elmegy a paphoz. Mert ki máshoz menne, ha visszajött volna, mint hozzá. Más nem állna szóba vele, és ő sem állna szóba senki mással.

Alig lépett be a kapun, a tiszteletes rámordult.

– Mit akarsz?

Efraim körbesandított, hátha észrevesz valami nyomot, ami Aletta jelenlétére utal.

Ne szimatolj, hanem bökd ki, hogy mit akarsz – gorombáskodott a pap.

Azt hittem, vendége van – vallotta be a férfi.

Van hát – vágta rá a tiszteletes –, csakhogy te azt nem láthatod.

Efraim, akinek nem sok érzéke volt a transzcendens dolgokhoz, nem értette, hogy mirõl beszél a pap. – Dugdos előlem valakit? – kérdezte nagy ártatlanul.

– Hülye vagy te, fiam – válaszolta a pap.

Efraim körbejárta a házat, de semmi nyomot nem talált. A szobákban évtizedes por állt, a konyhában minden edény és tányér az asztalon tornyosult. Egyszóval nem úgy nézett ki a ház, mint ahol vendéget fogadtak

 Itt nem járt senki – mondta, amikor visszament a kertbe a paphoz

· Úgy ahogy mondod fiam, senki.

 Hát akkor kiről beszélt itt nekem az előbb? – kérdezte a férfi, de Isten részeges szolgája nem válaszolt. – Alettáról nem hallott valamit? – kérdezte meg azért.

Milyen Alettáról? – kérdezett vissza a másik.

Efraim nem akart meddő beszélgetésbe kezdeni. Ezért inkább eljött. Próbált többet nem gondolni erre az egészre. Újabb évek teltek el. Aztán elkezdett esni az eső. Szakadt. Aztán elállt. Akkor

kezdődött a szárazság, és egy nap megölték a fiát. Akkor érezte úgy, hogy egyedül van. Egy nap megszólalt a templom harangja. Évek óta nem fordult elő ilyesmi. Az emberek rettegve rohantak a templomkertbe.

A tiszteletes éppen bizonytalan léptekkel jött le a toronyból. - Nincs elég bajunk? Mit harangozik itt nekünk? – kiabáltak

Az emberek idegesek voltak. A pap meg nevetett rajtuk.

(a fakó lovas)

ola, a falu bolondja, járta a házakat. Mindenhol a lovakról beszélt.

Nem szeretem a lóhúst – mondta.

De nem is kell azt enned – válaszolták neki.

- Hát most éppen nem - magyarázta Lola -, de bizony volt úgy, hogy csak azt ettünk, és én ki nem állhattam. Még a szagától is rosszul voltam.

Senki nem értette, hogy miért beszél a lovakról. Azt hitték, hogy biztos valahol látta, hogy lóhús került az asztalra. Valaki

Csak úgy eszembe jutott. Mostanában sokszor eszembe jut, ahogy megettük apám kedvenc lovát, mert nem volt egyéb

Így aztán napokig hallgatta a falu Lola lovas történeteit. Nem sokat törődtek vele, mindenki a vízzel volt elfoglalva. Nagy bajban voltak. Tudták. Nagy bajukban már Lolát kérdezgették, hogy mi lesz velük. A bolond gondterhelt arcot vágott.

Valószínûleg – mondta – a víz egy idő után újra iható lesz.

Na de hogyan, Lola? – kérdezték.

Azt nem tudom.

Borúsan ráncolta a szemöldökét. Látszott rajta, hogy nagyon emészti belül valami.

 Azt hittem – fogott bele nagy nehezen –, Efraim fiának vére lemossa az átkot a faluról.

Mit beszélsz? – sápadtak el.

(Folytatása a 18. oldalon)

1. A Nagy Buli szapphói strófában

Mérgező kor volt. S te, a szél ezüstös úti porától patinás tünemény(!) – *táncosan*, mint régi idők mezőin: hol vagy, elődöm?

Ujjainkban és az agyunkban is gép zakatol vagy búg; de se vér, se tinta (persze, nincs is – ha elavult a toll már –, mit belemártsunk).

No, de ez a zaj? A közöny sisakja rejti arcuk, s jaj, unalom/ha költők eleven, megnőtt hada hörg időnek fergetegével!/

Boldog-é álmuk, letarolva végképp? (Ott van a helyük, üres, íme, mégis). Gerlepárok! lecsupaszítva minden intimitás, és

minden érték szétszóratott. Ma nincs jobb: tûrjük el*fajzott cudarok dagályát*! – (Hajlított terror, nagyidő sokunkat, számtalan csapda

s fergeteg villámtüze várt, s a szellem olykor egy ócska esernyő alatt, ha félt, igaz, csak fél-szavakat, de súgott társa fülébe).

Kint a kicsiszolt cinikus világban mint csellengő eb, fut a zord jövőkép, dörgölődik üzletelőkhöz... S ûrré tágul a seb bent.

KOCKÁZATOK

Koczka Györgynek

2. Álom árvizei

"az elesettek neve /.../ kizuhan a megzuhanásból" (Prágai Tamás)

Csontszilánkok, porladó idegek! Tartós árban fejed a víz alatt, már nem kalapál oly veszettül szíved az erőlködéstől, mint a felszínen, hogy az összeomlás maga alá temet.

Tények hordaléka, honnan s hova: az anyag belsejéből, ami elszabadul, milyen alakzatokká képezi magát? Zománc alatti porckopások, gyulladásos és forradásos csontok. Intim asztaltársaság – kínos percek sercegő bogáncsa –: irgalmas nővért játszó barátok, aszaltvigyorú besúgók.

A még soha elő nem hívott párbeszédek s elhallgatások, mint holmi kínzóeszközök. Az emberi idő sohasem egyirányú: visszacikázik, és bumerángként ejt utólag, hányszor(!), barbár sebeket.

A kalitka-tudat, inog előre, hátra (le ne zuhanj valamelyik emlékkel, fölöslegesen össze ne roncsolódj) – a vérerek falait áttörő, a mész mögötti génes, kénes gőzbe vesző kettős magány.

A ház, a kerti locspocs s lom(b)halom. Csak törmelék, illat sehol, a rõt sövényt is elsodorta rég a szél.

Fojtott hóesésben (»vannak napok, mikor más valaki szeretnék lenni«) elodázott pszicho-drámáknak prédául odavetett köztetem! – Feltört aszfalt, szagos az exhumált kor, a törékeny útvesztőkön föl-fölmondott vers. Befagyott tudás.

Mint könnyû járda, öreg házfal: ifjú eszménykép süllyedőben (a nyálába fulladt, tilosból nyálkás kegybe kecskebukázó kaszkadőr)!
Aranymáz alatt rángatózó mimika (a sisak sehol) – elsimítani az otromba ráncokat, amíg az idő össze nem omol.

Rongyfáslikká fölhasogatott végeken szívünk végső elaltatásra vár.

Barbáröröklét, békétlen halál.

3. A halhatatlanság kockázata

"Észbontó inger, s mihelyt megkapod, Észbontó undor, mint lenyelt csalétek" (Shakespeare, CXXIX. szonett)

Meddig tágítható közérzeted?
Törékeny útvesztők, sorsod követve
tilosba tévedsz, vagy csak nyalkás kegybe.
Bohócruha? Palást? – cserélgeted.
A mostohád kegyúr. "Ha követem,
tán édesebb lesz a siker gerezdje!"
Hiú remény vezet; idegen mezbe
(az exhumált kamaszkor köztetem)
öltözve szövegelsz magad keresve.
Sötét tüzekben árnyad jól megedzve,
vén lókötő, lim-lom között neszezve,
elhullt hajad alatt kiég az eszme.
S bendőd, ha fel nem fúj Isten szele,
felfalt ifjúságoddal lesz tele.

(K óda) Ballada a "más nemzedék"-ről

Avas, átizzadt minden zengzemény, mely hitvány korra emlékezteti a magadfajtát: higgye, jó neki az új, a zavaros. Még nem erény húszévesen habzsolni, persze, azt, amitől undorodni kéne... (De: "Más nemzedék – szerencse »bélyege«! –, nem olyan, aki mindent elszalaszt.") Szalonképes haramiák – a sok, szőrét veszejtő ordas rongy-öreg ölében ringatózó göngyöleg –: önámítás, vagy karrier az ok? Múzeumi tárgynak képzelni a gyilkos agyart. (Ki kinek a fia?)

A Tollaskígyő

Tollaskígyó egy tabáni fa lombjai között kucorogva ijedten pislogott, amikor lecsaptak rá az ORFK kommandósai. Kissé fázott az esti hûvösben, a kiabálásból pedig semmit sem értett. Tulajdonképpen azt sem tudta, hol van. Fél óra múlva viszont már az ORFK Teve utcai főhadiszállásán találta magát, ahol Tóth százados vezérletével nekiláttak a kihallgatásának.

-Anyja neve, foglalkozása? – próbálta felvenni az adatokat Tóth beosztottja, Kiss zászlós.

Am a Tollaskígyó, ha akart volna sem tudott válaszolni a kérdésekre, hiszen évszázadok óta súlyos amnéziában szenvedett. Csak nézett maga elé tanácstalanul, vajon mit

-Mi a neved? Nem ér-tesz ma-gya-rul? – tagolta lassan Kiss zászlós, hátha ezzel segít a helyzeten.

De a szoba közepére ültetett teremtmény továbbra is csak riadtan meredt maga elé. Aztán nagyon halkan motyogni kezdte: Kvecalkoatl, Kvecalkoatl...

- Szórakozol velünk? Mit vakerálsz itt cigányul? – üvöltött rá Tóth százados a dühtől egészen kivörösödve, és egy hatalmasat lehúzott a Tollaskígyónak. Az ütésbe egészen belerázkódott az amnéziától szenvedő istenség agya. Egy ideig kábán pislogott, majd egyszerre sárgás fény gyúlt a szemében, a következő pillanatban pedig letépte kihallgatója fejét. Mire a többiek felocsúdtak, már csak a hûlt helyét találták.

Tóth századost az ORFK saját halottjának tekinti, hozzátartozóinak az év végéig adott haladékot a szolgálati lakás elhagyására.

Az új lakók a földszinten

em nagyon tetszenek nekem ezek az új lakók a földszinten. Két hete figyelem őket a függöny mögül, azt hiszem, semmi jóra nem lehet számítani velük

kapcsolatban. Különös népség, többnyire halkan füttyögnek, és egy furcsa nyelven, fejhangon karattyolnak, magyarul valószínû még köszönni sem tudnának. A kinézetük sem valami bizalomgerjesztő, ilyen olívaszínû, már-már ormányra emlékeztető tokmányokat én még soha nem láttam. Ormótlan karjukkal hadonászva, görnyedten imbolyognak, furcsa vágású szemüket mereven a földre szegezik. És milyen ruhákban járnak! Ezek a turbánszerű fejfedők, illetve a puttonyaik tényleg abnormálisak. Szerintem szaguk is van, habár erről nem tudtam meggyőződni, mert eddig még nem kerültem egyikük közelébe sem. Honnan menekülhettek ezek ide?

Az is holtbiztos, hogy nem dolgoznak. Ezt a nyugdíjas Teri néni is megerősítette a szomszédból, aki szintén egész nap szemmel tartja őket. Teri néni amúgy mindenről tud a házban, még telefonálás közben is az ablakban szokott állni. Azt mondja, ezek a gyanús alakok ott lent folyton ki-be járkálnak a lakásba, még az sem kizárt, hogy egy tolvajbanda, netán egy terroristacsoport fészkelte be magát, mert mindenféle – mûszereknek meg alkatrészeknek látszó – tárgyakat cipelnek magukkal. Gondoltam, szólok a rendőrségnek, végül mégis úgy döntöttem, várok még egy darabig; meg aztán, hogy őszinte legyek, kissé tartok is tőlük. Az ilyenektől bármi kitelik, fegyver is lehet náluk. Pár napja véletlenül kiszúrtam, végző macskáját megfenyegette egy pálcával, szegény pára még fél óra múltán is remegett a rémülettől. Különben a harmadikon az is elterjedt, hogy bombát készítenek. Dr. Stein tûzszerészként szolgált a seregben, és ott látott a lentiekhez hasonló szerkezeteket.

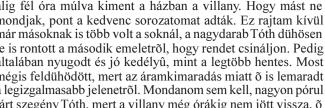
Az szerintem a legnagyobb baj, hogy manapság megszûnt a rend, mindent elárasztanak ezek a semmirekellő, jöttment népek, csak élnek itt egymás hegyén-hátán a segélyen, ráadásul, ha megjegyzést mer tenni rájuk az ember, ki tudja, tán még helyben is hagyják. Ezek is lent, tuti, hogy valami rosszban sántikálnak, tegnapelőtt este két, izgatottnak látszó ormányos becipelt valami böhöm nagy hordóforma tárgyat, és

alig fél óra múlva kiment a házban a villany. Hogy mást ne mondjak, pont a kedvenc sorozatomat adták. Ez rajtam kívül már másoknak is több volt a soknál, a nagydarab Tóth dühösen le is rontott a második emeletről, hogy rendet csináljon. Pedig általában nyugodt és jó kedélyû, mint a legtöbb hentes. Most mégis feldühödött, mert az áramkimaradás miatt ő is lemaradt a legizgalmasabb jelenetről. Mondanom sem kell, nagyon pórul járt szegény Tóth, mert a villany még órákig nem jött vissza, õ

viszont teljesen megkukult; azóta a feleségéhez sem szól egy szót sem. Már orvost is hívtak hozzá, de az sem jutott vele

Valaki aztán csak feljelenthette ezt a kibírhatatlan népséget, mert ma délután, pont amikor leugrottam vásárolni a csarnokba, fekete ruhás alakok vették körül a házat, és állítólag távozásra szólították fel a bûnbandát. A végén még könnygázgránátot is dobtak a lakásba, és az ajtót is betörték, de addigra már senki sem volt odabent. Az egész csapat elszelelt, csak egy furcsa fémkockát hagytak maguk után. Először azt hitték, hogy bomba, de kiderült, hogy a lakók gondolatait rögzítették rajta, amióta beköltöztek a földszintre. Furcsa, de Teri néni szerint negyvenöt percre ráfért az összes.

Filozófiai kert

ónásnak fogalma sem volt a filozófiáról, a fémhulladékhoz viszont nagyon értett. Gyerekkora óta foglalkozott fémmel, ebből tartotta fenn magát, és ha éppen volt, a családját is. Legyen öntöttvas, acél, réz, nikkel, alumínium vagy bronz, egy pillantással felmérte az adott tárgy értékét.

Gandhit is már réges-rég felbecsülte a többiekkel együtt, még meg is tapogatta õket, amikor jó három éve a Gellért-hegyen csavargott. Tetszettek neki a bronzszobrocskák, az egymás mellett álló, kört formázó alakokból méltóság és mélységes nyugalom áradt. Le is heveredett melléjük egy kicsit a fûbe. Miközben a Várat és lent a hidakat nézte, néhány percre maga is megbékélt. A szoborcsoport nevén is elmélázott, Filozófiai kert. Valójában nem ismerte a filozófia szó jelentését, és hacsak a domboldalt nem számítja annak, az alkotás nem igazán emlékeztette kertre. Marhaság, gondolta, ám jó ideig nem ment ki a fejéből.

Ha nem kapcsolják le sínlopás közben, sokkal hamarabb visszajött volna. Így viszont 26 hónapot kapott, hiszen nem először gyúlt meg a baja a törvénnyel. Ahogy a tárgyalóteremben az ítélethirdetésre várt, azon tanakodott, vajon miért nem tud ellenállni a síneknek. Talán a rendeltetésével tökéletesen összhangban álló egyszerű forma, a szabadságot is jelképező, meszsze futó sima acélpár az oka, és persze az sem mellékes, hogy jól hoz a konyhára.

Majd fél év eltelt már bent, mire eszébe jutott a Filozófiai kert. Egy héttel később talált rá a könyvtárban a Bevezetés a filozófiába címû kötetre. Szinte vadonatúj volt, még sohasem kölcsönözték ki. Jónás el sem hitte volna korábban, de a büntetése hátramaradó részében folyamatosan olvasott. Eleinte nehezen ment, apránként mégis kezdte megérteni a fogalmakat. Amikor pedig úgy tûnt, hogy végleg elakadt, az interneten kért segítséget. Egy alkalommal eszébe ötlött az a mennyezetig könyvespolcokkal teli nyaraló is, ahová egy társával télvíz idején betört. Mai eszével először biztosan a könyveket kutatná át, és csak ezután szedné össze a mozdítható můszaki cikkeket.

Mire kiszabadult, nagyvonalakban tisztában volt a görögöktől Descartes-on, Kanton és Hegelen át Lukáccsal bezárólag a főbb filozófiai irányvonalakkal. Még Fukuyamától és

> Teilhard de Chardintõl is olvasott, egy Mahatma Gandhi életéről szóló leírás pedig egészen lenyûgözte. Újdonsült ismeretei és tudása birtokában máshogy tekintett a világra és önmagára is. Elhatározta, hogy ezúttal valóban megpróbálja. Alkalmi munkákból élt és igyekezett elkerülni régi cimboráit, noha nem egy remek üzleti ajánlattal megkeresték. Sokat olvasott, és felkereste egyetlen értelmiségi ismerősét, egy volt irodalomtanárt, aki korábban pedofil képek terjesztéséért ült néhány évet. Néhány pohár bor mellett éjszakákba nyúló vitákat folytattak olvasmányaikon, ám mindez cseppet sem lendített Jónás anyagi helyzetén.

> Miután fizetség hiányában legutolsó albérletéből is kitették a szûrét, elhatározta, hogy ismét ellátogat a Gellért-hegyre a Filozófiai kerthez. Egy langyos kora nyári délutánon átsétált az Erzsébet hídon, majd a víztározó épülete mellett felbaktatott a csupazöld domboldalra. A bronz szoborcsoport tagjai mindannyian gondolataikkal a világot megváltoztatni és átformálni képes bölcselők és tanítók: köztük Ábrahám, Buddha, Lao-ce, Jézus és Gandhi, ugyanolyan elmélyült nyugalommal és méltósággal álltak, mint annak idején, amikor Jónás először járt ott. Most azonban egészen más szemmel nézett rájuk. Csendesen lekuporodott melléjük, mintha maga is közéjük tartozna, és hosszasan eltöprengett.

> Megvárta, míg leszáll az est, és csak amikor a Hold már magasan járt a Gellért-hegy fölött, fogott neki lefûrészelni a szobrocskákat talapzatukról. Tudta, jó pénzt fog kapni értük, de azt megfogadta, hogy Gandhit megtartja magának.

Olvadáspont

ityinger bácsit nem hajtotta semmi.

Keveset evett, már egyáltalán nem ivott, és a feleségét szívből utálta. Ezt. Az elsőt szerette, úgy, ahogy az lenni szokott. Meg-megverte. Sokszor. Angyalföldön laktak, a mun-

kásnegyedben. A romos bérház lakói rettegtek Pityinger bácsitól, főleg mikor ivott. Hazament és elverte a feleségét. Akit imádott. Kiszolgál tatottnak érezte magát, ha nem így.

Pityinger bácsi nem volt jó ember. Soha nem volt jó. De ezt most sem tudta. Aztán az asszony elhagyta. Akisfiút nem vitte magával, Pityinger bácsi megölte volna.

Pityinger bácsi nem volt gazdag ember, nem volt iskolá-

ja, és nem értett semmihez. Gyárban dolgozott egész életében, nehéz vasakkal, koszban, hidegben. Családját egy bomba tépte cafatokra. Rossz időben született, az első világháború alatt.

Pityinger bácsi nem volt boldog. Ha húsra gondolt, az ölelő karokra, mindig Margit jutott eszébe. Tökéletes fogsor, kerek arc, húsos tompor. Pityinger bácsi azóta sem kívánt senkit. Úgy. Soha többé.

Pityinger bácsi imádja a fiát. Anyjára hasonlít, szelíd és okos. Ezért elvette ezt a nőt, segítségnek. Nem szerelmi házasság ez. Mégis, Pityinger bácsi Erzsit nem verte annyira, mint azt tőle megszokhatták. Csak néha, ha az nem jót főzött, vagy fiára kurjantott egyszer-egyszer.

A Duna mellett laktak, közel a parthoz. Pityinger bácsi életét a pecázás töltötte ki. Az egészet. Botokat gyártott, damilt feszített, és törölgette róluk a folyó szennyét. A kifogott csukák fejét bokron szárította.

Pityinger bácsi hetvenéves, csontsovány ember. Napjait ágyában tölti, hol ül, leginkább azonban fekszik, és a tévét kapcsolgatja. Fogalma sincs, kik laknak még ebben az égig érő panelban.

Pityinger bácsi azonban nem unatkozik. Nyugdíját dugdossa. Az asszony elől. Ritkán ad neki, és keveset. Pityinger bácsi ágya felett a szögre egy gumibot van felakasztva. Pityinger bácsi néha leakasztja, és meglóbálja az asszony felé. Csak hogy tudja, meddig. Pityinger bácsit azonban már nem hajtotta semmi.

Fia megnősült, egy finom nőt vett el, egy csendes, értelmes nőt, szőke lobogó hajjal.

Pityinger bácsi az első nyugdíjából járókát vett a kislánynak. A szöke tündérnek. Az unokájának.

Pityinger bácsi sosem érzett ilyet, mint amikor ezt a kislányt kezében tartotta. Pityinger bácsi olvadt tőle. Csendesen beszélt hozzá, simogatta, babusgatta. Kismókusnak szólította.

Pityinger bácsi mostanában fél. Így még nem élt soha. Soha eddig, soha.

A lányka, a kismókus, tizenhét éves. Lobogó szőke a haja. Olyan törékeny, kecses, mint egy tündér. Pityinger bácsi utálta a férfiakat, akik majd megérintik. Úgy. Érintik. Pityinger bácsit áthatotta a félelem, hogy valaki bántja majd.

Kismókus gyakran feljött iskola után. Ilyenkor Pityinger bácsi arca égett a boldogságtól, feleségének kurjantott, hogy azt a négercsókot a kislánynak azonnal behozza. És Pityinger bácsi sokáig elnézte, ahogy az a csókból a habot kinyalja.

A kismókus ártatlanul ült az ágya szélén, szoknyában és blúzban. Olyan volt, mint egy könnyû fehér porcelán, mégis testetlen, lebegő tündér. Pityinger bácsi szerelemmel csüngött rajta.

Pityinger bácsi az ágya szélén ül, mentolos szofiját bontja pre-

Pityinger bácsi zokog. Rázkódnak vállai, és belül vad fájdalom marja. Pityinger bácsi megkapta méltó büntetését. De ezt sem tudta.

Pityinger bácsinál az előbb járt kismókus, kisírt szemekkel. Pénzt kért tőle, abortuszra.

Pityinger bácsi adott. Szó nélkül. És aznap, azon a nyári délutánon, amikor a strandon tömeg

hömpölyög, a vízben gyermekek kacagnak, a füvön nõk napoznak, férfiak hideg sörüket isszák, bagóznak, Pityinger bácsi szenved, zokog. Életében először.

Rózsa

herceg elutazott. A másik bolygó messze van. Ide álmodom.

Mindig suhogó fehér ing van rajta. Mondom suhogó, és mondom fehér. Lépte könnyû, mégis hosszú. Huzata nincs. Karja combja közepéig ér, és – mint a játék katonáknak – befele fordulnak az ujjai.

Megérkezik, aztán meg csak áll. Csak áll, bár ha jobban belegondolok, folyton támaszkodik. Hol ennek, hol annak. Szereti a falat, de volt már az ablaknál is. Vagy csak simul.

Különös. Különös férfi õ.

Folyton bújna, folyton támaszkodna, mégis messze van. Messze mindenkitől. Leginkább magát nem találja.

Búsuló szemű. Közelről ezer szín. Orra hosszú, egyenes, lefele nyíl, két fekete lukkal. Valószínű nem fekete, csak árnyékos. Szemöldökében fehér szálak. Kóc. Füle fejéhez lapul. A haja meg a fülére.

Velem alszik, velem kel, velem eszik. Csak nézzük egymást. Ki itt ül, ki meg ott. Én a székben leginkább, ő a fotelben, vagy az ágyon. Mindig egyenes háttal. Bezzeg én egyből hajlok. Nem zavar, csak van.

Olyan, mint a szél, a jóleső nyári szellő. Hûsít, de mégse. Nem kell mondani, hogy csöndben legyünk, vagyunk úgy. Néha meg táncolunk a szoba közepén. Pont úgy lép, ahogy

Neha meg tancolunk a szoba közepen. Pont ugy lep, al azt várni lehet.

Nagy viharban becsukja az ablakot, függönyt igazít, aztán mellém ül. Akkor és ott, átöleli a vállam. A válla két méterre nő. Egy villámot se látni.

A rókáról, meg a kígyóról nem beszélünk soha.

Mogyorónyi ököllel dönget anyja hasfalán

mit már a líra sem bír el, sem pengés bátorság vagy szûzi szemérem, azt én e búzatáblányi ívre remélem, csempészem magam elé sietve hetek óta, idézem vakon és vakmerőn pázsitra, vakító papírra a jövendőt és annak meghozóját. Nincs elibém állható víz- vagy tûzözön, nincs erőt vehető hiéna-jelen, tövises korlát, mely megállíthatna.

Jő valaki rózsaárnyékos világból erre a gyepre, mogyorónyi ököllel dönget anyja hasfalán. Mosolyba csombolyodik odabenn s elfordul, miközben hallgatja ezt a kinti zenét, másik világba tereli önmagát, anyja, apja, testvérkéje, nagyapja szavait véli kivenni a külvilág gordonkahangjának védelme mögül. Elfordul. Bal arcát igazgatja anyja gerince rózsafüzérének oltalmába, sose félvén semmitől vérerek százezerének hálójában.

A csigolya-lajtorján vágyik följutni talán égi magasba, hol a mindenséggel is fölérő szív dobog, és más-evilági szél röpteti anyja haját egy másik ég alatt. A mindenség ez intrauterin mosolyában és vigyorában hallgatózunk magunk is túlvilágok, öröklét, halhatatlanság kábító, ernyesztő rejtelmeiben és kétségeiben forgattatván. Pörkölődünk őszi fehérre vad nyarak után, annyit se tudván e digitális rémületben, hogy fölkel-e bizonyosan ránk is holnap a nap és a nappal.

Õ odabenn csak mosolyog, szeme se rebben a titkaink súlya alatt, mert õ nagy bizonyosság, õ a csakugyanság, õ a lévendõ.

Dadogva fogalmazzuk az élet szent okának és múlhatatlannak kínunkban, mert hogy tisztasága elől félre nem állhatván, itt legalább rendet teremtenénk megérkeztére: naponta hétszer és még kilencvenkilencszer friss virágot minden vázába, jövel kis ember, láss bennünket, és láthassuk mi is még egyszer az érkezés csodáját

Testvérke, életes pirinyó, ilyen rangokkal-rendjelekkel díszítjük már a készülő mellkasát. En az éjszakákban tapogatózva rajzolom bele szívérrendszerembe az ő köreit is, kertbe kisurranok még hajnal előtt, térdre és majdnem arcra borulva nézem a telihold alatt a fűszálakat: van-e két egyforma közöttük? Istenem, van-e? Te számon tartod itt, a milliárd csillag alatt milliárd fűszál között alvó bogarakat is, melyik hogyan húzza két egyforma fűszál? és van-e két egyforma zöld

kitinpáncélú rózsabogár itt, ebben a gömbnyi emberi világban, az innenső parton?

Nem léphetek kétszer ugyanabba a folyóba, nem léphetek se be, se ki kétszer ugyanebből az életből, egyszeri vagyok és megoldhatatlan még a halál számára is, ezért választja megoldásként ellenem is ama gordiuszit. Furcsa én, ki szeme csillagát a sötétben véli találni, hogy annak világánál firtatná: van-e két egyforma ember, emberke? És ha ugyanabból a géncsomagból csöppen elénk, megismétli-e bár egy mozdulatát előtte járó testvérének, ki már nyolc kánikula falán döngetett itt evilági szemünk előtt? Van-e mása e fiúcska haja színének, hullámainak? És tud-e majd ama Lévendő gyermek úgy bújni el egy cérnaszál mögé bújócskán, mint tette nyolcnyaras Áronka testvére?

Annyi értelme-titka van ennek a földi életnek anyagaival és lélek-tereivel, miért azt kutatom, miért az kutakodik bennem hetek éjszakáin és verőfényén, hogy visszatér-e nyolcteles fiúcska bár egyik egykori mozdulata véle, a mogyoró-öklû másik kicsi emberkével. Az, ahogy négykézlábon visszanézett rám eme, itteni másik egykori kicsi az ajtófélfa tövéből, az, ahogy másfél évesen kacagva kutatott a zsebem titkai után, és ahogy félévesen integetett két illatos csápjával anyja öléből: itt vagyunk ketten anyával!

Úgy nő majd a haja, te jó ég, ahogy nőtt eme kis virgonc elsőszülöttnek? Megismétlődhet-e égi kívánalomra a szőke selyemhaj fölfelé hullámzása egy másik fejecskén, világ csodájára?

Néma világ idétlen szolgája vagy, ember, ha sírva keresed földrésznyi kertekben akár, az iker-egyforma két fûszálat. És mégis! Ez is én, mi vagyunk. Mert nem elegendő megélni imázni, csók-szaporázva egyszer a csodát, engem a csoda túlnanja vonz magához, óceáni s égi titokkal. Lehet-e megismételni ugyanabból a génkosárból egy-egy mozdulatot, nevetés eleven csodáját? Újbóliságban akarom megismételve újraélni? Vagy csupán nyugtalanít? A titkot odaadnád a megtörténésért cserébe? Fölborogatnád-e a rendelt rendet azért, hogy megismerd véges voltod utolsó percének idejét? Pontot a végtelenben? Az élet s abban az életem egyszerisége itt futkorász, megnevez engem is, és továbbáll. És hiába tudom, hogy érette voltam halandó magam és véle része a végtelennek és egyben résztulajdonosa. Most mégis az őt követő picikére tapad maradék sorsom: mi újat hozhat, és ismétli-e bár egy mozdulatát, szórebbenését eme nyolctavaszos emberkének, ki nemrég volt ujjamon vezetett csoda?

Egykor kezet nyújtottam Istennek Jákob lajtorjájának legalsó fokán, köszönvén, hogy kegyelemből megvárhattam a fiúcska érkeztét. Most már akár vihettek is, mondottam elégedetten és dideregve, félvén is a holnaptalanság titkaiban elkeverve. Most várom ama másik idegenkét, én várom, kinek már alig maradt más joga itt, mint a késleltetés joga. Ki nem késlelkedtem harmadik fiúként érkezni anyánk ölén, arra soha nem is gondoltam, várta-e vajon ő, vagy apánk, nagyapánk, vajon mennyit utánzok le az első két szülött hozott és eladdig sose volt mozdulataiból, mennyit ismétlek gyöngyös gügyögéseikből –, most nagyapaként vágyva várom s kíváncsian a következő sosem volt titokhozót, lesni akarom már előre minden saját mozdulatát, kezdődő ősmagyar nyelvfordulatait.

Segedelmet kérek istenektől, ördögöktől, hogy megismerhessem: emez Ő hogyan cserkészi be a bokrokat mind egy szálig csigabigáért, hogyan suhan a hintapalintán az elszálló repülőgép nyomában sikongva, a lámpaoszlopokat szerre kopogtatva telefonál: – Halló anya, itt vagyunk, és amikor lesz ebéd, sietve megyünk haza, szia anya, puszi!

Eberen vigyázva figyelem szûk kicsi világunk, amelybe belekényszerülni készül maga is. Most alakul babácska-arca, a hasonlíthatatlan. Fáradt is lehetek, fejem lehajtva nyugszom belé a titkok áramlásában. Reng az élet rózsaárnyékokban. Csak szemem karikásodik ki e félős kutatásban, és csupán a Rend, amiben hiszek, mert csak abban hihetek rendületlenül, ami eljöhet, elénk állhat, és ami megfejthetetlen.

Irodalmi Jelen

i ne vágyna arra, hogy a hullámok hátán lovagoljon! – vélte Bodonyi, egy komoly informatikai vállalat gazdasági vezetője, de utóbb kamaszosnak találta ezt a gondolatot; és épp ezért – furcsa, nem furcsa – elszégyellte magát, mint egy pályakezdő. Az "Apacs" nevû kirándulóhajó orrában állt, és azt figyelte, hogy az iromba kövektől zegzugos part – mint egy érzékeny vadállat – hogyan hátrál borzongva a felcsapódó tajték elől; a partnak csapódó hullámokat figyelte, és arra gondolt, hogy hibázott, amikor úgy döntött, hogy hajóval érkezik Senjbe. Kénytelen magát a hajózási menetrendhez kötni, és ha a látogatás rosszul sikerül – és ez valószínû –, még csak el sem menekülhet a tengerpart oldalába vágott, vörös-fehér sziklák és meredek szakadékok által kísért szerpentinen.

Hamarosan egy bizonyos utca után kérdezősködött. Nem csodálkozott, amikor közölték vele, hogy az a város szélén van; de mivel a város kicsiny – közölte ugyanez az informátor –, nyugodtan elindulhat gyalog, és egészen biztosan megtalálja, ha a kikötőn túl, mindvégig a tengerpart mentén halad. Mivel ez az utca is a tengerparton van, nem kerülheti el. Nem észlelte a tengerparti városka homorúra koptatott kockaköveit, melyek kivehetővé váltak, ahogy a hajó a part felé közeledett; a köveket, amelyeket egy-egy sikeresebb hadjárat vagy kereskedelmi vállalkozás után rakattak azok a nagy elődök, akiknek szomorú grimaszba fagyott arca bizonyára a főtéren tekinthető meg, de észlelt egy pékséget: "pekarnica", hirdette egy felirat. A várost vad uszkókok: Boszniából menekült martalócok lakták, mikor a sok nyelven értő Szent Korona hatalma megingott; kozmás ízû, megkeseredett nincstelenek, akik a törökkel és Velencével egyaránt hadban álltak. Ám hiába ismerte valamennyire útikönyvekből a város múltját – útikönyvekből, melyek a történelmet az éppen esedékes hatalom téridőrendszerében helyezik el –, hiába tudta, hogy a térség egyik legrégibb városa éppen Senj; hogy Senceca Senia néven, késõbb Zengg néven említik a történetírók; Bodonyi nem várt sokat ettől a kirándulástól. A szokásos alaprajzú és hajdani fényûzésről árulkodó kikötő környékét és az azt övező néhány, sikátorszerű mellékutcát már restaurálták, de alig néhány lépéssel távolabb málladozó vakolatú kõházak, sõt, egy-egy romos épület fogadta Bodonyit, beomlott tetőszerkezettel, kívül-belül bolyhosan: ezek látványa felbolygatott hálószobára emlékeztette.

Nem tudta, otthon találja-e, akit keres – egy régi, gimnáziumi osztálytársáról volt szó –, de előérzete azt súgta, igen. Bodolyn – így hívták ezt az osztálytársat – valószínűleg ki sem mozdul otthonából, úgy hírlik, mániáinak él, és senki sem tudja, mivel tartja fenn szerény életvitelét. Egyáltalán nem értette, hogy Bodolyn miért ragaszkodik annyira látogatásához. Ezért eshetett meg, hogy bár ez egyáltalán nem volt szokása, apjának is beszámolt erről az útjáról. – Bodolyn? Bodolyn? – érdeklődött az öreg. – Felkeresed Bodolynt? – A félhomályos hallban állt, szokása szerint frottírköntösben és hálópapucsban. – Nem gondolod, hogy kissé elkéstél ezzel a látogatással?

Elkésni? Igazán nem értette, apja mire célozhatott. Szabadidejét áldozta fel, hogy Bodolynt megkeresse, holott valójában nem is rendelkezett szabadidővel, mivel munkája teljes mértékben lekötötte. Épp ezért tolakodónak érezte barátja kérését. Mintha még most is ő rendelkezne Bodonyi szabadidejével! Mint régen, amikor mindenben Bodolyn döntött, a délutáni séták útvonalában és az esti kiruccanásokban, melyek nyilvánvaló célja volt, hogy nőt szerezzenek... Nőt, akivel az álmok tengerén lehet sétahajózni. Istenem! Hol van már a kamaszkor! Bodonyi évi egy-két alkalommal levélben tájékoztatta barátját élete ese-

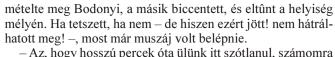
ményeiről, ám azt, hogy meglátogassa abban a tengerparti házban, ahová a férfi a legutóbbi háború után menekült, nem tartotta indokoltnak. Annál kevésbé, mert levelei, melyeket mintegy féléves gyakorisággal küldött, az utóbbi időben válasz nélkül maradtak. És apja még benne akar lelkiismeret-furdalást ébreszteni? Benne, aki minden idejét pénzkeresésre áldozza? Jórészt azért, hogy a régi, válása óta jórészt üres villaépületet fenntartsa, melyet a legendás nagyapa, a vasút-részvényes vállalkozó – akinek a család a felemelkedést köszönhette – az akkor még elhagyott Sváb-hegyi telken emelt, s amelyre nyolcvankilenc után – amikor az ötvenes években betelepített lakótársakat sikerült kiebrudalniuk – ő, Bodonyi, milliókat költött, és minden megtakarítását erre a házra áldozta fel?

A tengerpart egyre elhagyottabbá, rongyosabbá vált, Bodonyi üres, sziklás térségen botladozott, mintha a holdon járna, ûrbéli szemét, konzervdoboz, ásványvizes flakonok közt. – Mit gondoltál? Talán hogy villában él? – Ha ilyen környezetbe kell

alászállnunk, épp elég okunk van sajnálni magunkat. A tengerre nyíló tétova utca számozása véget ért a tízes számnál, holott a tizenkettes számot kellett keresnie; és sokáig tartott, amíg felismerte, hogy le kell ereszkednie az útról a tengerpartra, valósággal a tengerpartot szegő szikla alá; Bodonyi végképp elveszítette türelmét. A szilafalba épített ház volt az, alig néhány lépéssel a tenger szintje felett. Beleborzongott, hogy ebben a halszagú környezetben kell eltöltenie az estét. De nem habozott, nem habozhatott; mivel nem talált csengőt, öklével dobolni kezdett az ajtón.

Bodolyn? Te? – Megdöbbentő volt a hasonlatosság. Különös nevû ismerõse régen, barátságuk idején is rendkívüli mértékben hasonlított rá; talán barátságuk alapja is ez volt. Azok, akik távolról ismerték, gyakran vélték őt Bodolynnak és Bodolynt Bodonyinak. Sokszor közeli ismerőseiknek is percekbe telt, míg személyazonosságukat megállapították. Tény, rá is játszottak erre. Egymás közt cserélgették a ruháikat és egymás gesztusait utánozták, míg rájuk nem ragadt a név: a két Bodó. Ám ez a hasonlóság még megdöbbentőbb lett, szinte bántó. Fejlődésük – természetesen csak testükről és fizikai megjelenésükről beszélek – nem a különbségek, hanem a hasonlóság irányába ment. Bodonyinak az volt a benyomása, hogy ő áll a viskó ajtajában; és Bodolyn okkal vélhette volna ugyanezt. Bodonyinak mindkét hasonlóságon el kellett tûnődnie: Bodolyn mennyire hasonlít régi önmagára, és a mostani Bodonyira; és ettől a gondolattól egészen megzavarodott. – Bodolyn? – is-

– Az, hogy hosszú percek óta ülünk itt szótlanul, számomra természetesen bántó. Több órát utaztam, hogy fölkeresselek, mivel szokatlan leveledben ezt kérted; ezért annyit talán elvárhatok, hogy közöld velem azt a nagyon fontos hírt, amelyre leveledben utaltál. Részletesen beszámoltam életem föbb eseményeiről, holott ugyanezt leveleimben is megtettem. De leveleim válasz nélkül maradtak, így kénytelen voltam veled kapcsolatban mendemondánkra és ismerőseink híreszteléseire hagyatkozni, és ezek a hírek nem voltak a legbiztatóbbak. Mindenki úgy tudta, bezárkóztál, és jóformán nem tartasz kapcsolatot a világgal, és ez most megerősítést nyert. Mire várjak tehát? Elmegyek, és nem írok többet, ha nincs szükséged a velem való kapcsolatra.

A belső szobából, ahová a nappaliból – ahol egy-egy ormótlan karszékben leültek – nem lehetett belátni, állati vagy talán – és ez volt igazán riasztó – emberi nyögdécselés vagy inkább makogás hallatszott. – Hahh! hahh! – hörgött ez a valami, vagy talán még inkább így hangzott: höhr! höhr! – ilyen riasztóan hangzott ez a hörgés. – Mégis igaz, hogy vadállatot tart? – rettent meg Bodonyi. Bodolyn úgy szólalt meg, mintha Bodonyi figyelmét ezekről a hangokról szeretné elterelni; és hangja kísértetiesen hasonlított Bodonyi hangjára. Valaki, aki nem a szobában ül, talán nem is tudta volna megmondani, hogy nem Bodonyi folytatja-e monológját. Pedig Bodolyn volt, aki beszélt, és szavait hörgés kísérte a belső, sötétbe merült szobából.

– És nekem nem bántó, sőt: sértő, hogy így találkozzunk?
Hogy könyörögnöm kellett, hogy felkeress, és ne üres és semmitmondó leveleiddel keseríts el? Nehogy azt hidd, hogy nem értesültem az előmeneteledről! az életedről! jobban tudok mindent, mint te magad, hiszen én azt is tudom, hogy régóta nem tudsz színről színre látni. – Bodonyi megmoccant, mint egy finom rugó. – Ne szólj közbe – intette le Bodolyn Bodonyit, akinek a Saminpex vezérigazgatója előtt is tekintélye volt –, ez most az én monológom ideje, és nem a tiéd. Mondhatnám, hogy ez a hattyúdalom, úgyhogy hallgass. Apád... igen, ejtsünk egy szót apádról... az az áldott jó ember, akit abba az átkozott családi kriptába zártál el, miután anyád eltûnt... akinek egyetlen kapcsolata maradt a világgal, hogy velem levelezzen... mindenről beszámolt... akarod látni? Minden lapot eltettem, itt van, nesze!

Bodonyi egyik ámulatból a másikba esett, de amikor a hatalmas, cukorspárgával átkötött paksamétákról fellebbent a por, ahogy Bodolyn a lábai elé, a hajópadlóra hajította, mozdulni sem mert – a belső szobából ugyanis folyamatos hörgés hallatszott. – Talán gepárd – vélte Bodonyi, de Bodolyn nem hagyott időt arra, hogy megszólaljon. – De nem erről akartam beszélni.

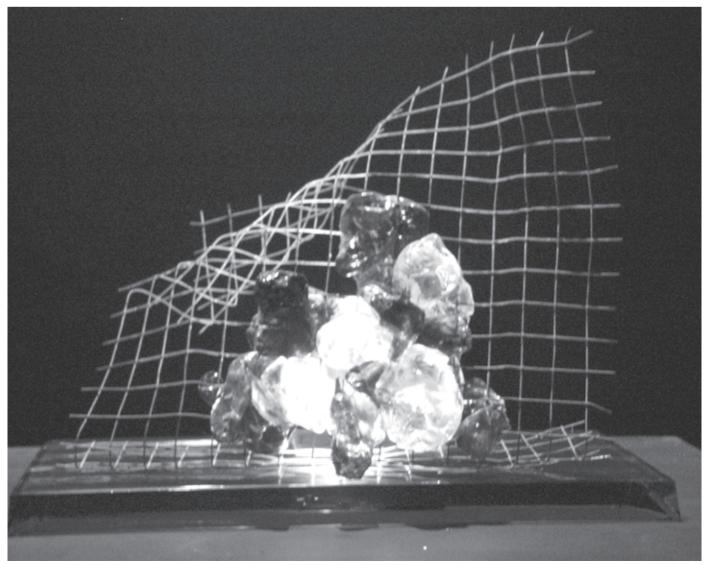
Talán még emlékszel, mennyire izgatott minket Einstein felvetése: az általános relativitáselmélet hatókörét ki kívánta terjeszteni oly módon, hogy az ne csak a gravitáció, hanem az elektrodinamika jelenségeit is magába foglalja. Az összes fizikai jelenségeket egyetlen képletbe tömörítő, grandiózusnak tûnő vállalkozás azonban nem sikerült. Mi jelenthetne ennél nagyobb kihívást, véltük, amikor mindent akartunk, tizenhét évesen. A minden-relativitás elmélete, amely önmagába foglalja az összes jelenséget, az anyagot és az energiát, a teret és az időt, egyetlen képletben, amellyel minden változás leírható... Nálad volt a megoldás kulcsa, hiszen tehetségesebb voltál, mint én. – Te voltál tehetségesebb – szúrta közbe Bodonyi, de Bodolyn elhallgattatta. – Én szorgalmas voltam.

– Tizenhat évet töltöttem a relativitás elméletével. Eleinte azt hittem, nincs megoldás, mivel az állandók megakadályoztak; hét év telt el, amikor megtaláltam az állandók relatív transzformációit. Aztán a képletet kerestem, amivel a relatív állandókat kifejezhetem. Ezzel három évet töltöttem el. És akkor, egy ilyen, a maihoz hasonló tavaszi napon elmémbe ötlött a képlet – a képlet, amivel minden ismert fizikai jelenség tér-idő vonatkozása leírható. Szemem előtt felrémlett a történelem, amely nem más, mint lelkes és lelketlen testek, vagyis energianyalábok története; láttam, hogy hogyan olvadnak egymásba, válnak egymás részeivé, és hogyan válnak szét megint, hogy alakot öltsenek valami egészen másban. Ráébredtem, hogy a mennyország a változások ismerete és belátása.

Az utóbbi öt évben tizenhat levezetést készítettem. Mind helytálló, de egyetlen tudós sincs, aki bizonyító erejüket elfogadná, hiszen a matematika, amelyen érvényesek, a relativitás matematikája. Jelentőségét tekintve olyan, mint Bolyai Euklidészhez képest, vagy talán annál is több. Egyetlen képlet, de hiába is mondanám el: hiába vagy matematikus, egy porcikáját sem értenéd. Ezt a matematikát senki sem ismeri; de eljött az idő, hogy az egész világ e szerint a matematika szerint gondolkozzék.

Matematikust mondtam? Csaló vagy, Bodonyi. Az én energiáimat szívtad, de most ideje, hogy magadra vedd az életet, amit eddig csak eltékozoltál. Én a világba lépek, téged pedig vár valaki a belső szobában. Magad is tudod, hogy ki az – mindvégig tudtad, ahogy itt a karszékben szorongtál. Azt mondom, vetkőzz. Vedd le a ruháid, vetkezz ki magadból. Tudod jól, hogy miért kérem. Ez az utolsó pillanat.

Bodonyi vetkőzni kezdett, és felvette Bodolyn ruháit, aki Bodonyi ruháit vette fel. Bodonyi arra gondolt, hogy az iratait Bodolyn megtalálja-e a hátsó zsebben, de tudta, hogy meg fogja találni. Tudta, hogy másnap Bodolyn beszél majd a Saminpex vezérigazgatójával, aki nem fogja észrevenni a cserét; és amikor hazamegy, leül az apja mellé, és a konyhaasztalnál hideg húspástétomot esznek; õt pedig várja a pillanat, hogy belépjen a belső szobába, ahol vár rá valaki, hogy meghalni tudjon.

Irodalmi Jelen San Jelen

atonának lenni jó, mert férfias, kérlek alássan, mondogatta a nagyapám. De nem gondolta ezt mindenki így, már gyerekkoromban sem. Mindjárt például én. A női katonák megjelenése pedig súlyosan aláásta a kijelentés hitelét. Pedig a katonaság valami eleve férfias dolognak számított régen. Például nagyapám számára mindenképp, aki a nagy gazdasági válság idején, a múlt század harmincas éveiben egyszer úgy döntött, hogy biztos megélhetést egyedül a katonai pálya jelent manapság, kérlek alássan. És beadta a téeszt, ami akkor még mást jelentett, mint később, a kollektív mezőgazdaság virágzása idején, hogy stílszerûen mondjam. A nagyapám csizmája ragyogott, cipõje fénylett, ruhája mindig makulátlan, és bricsesznadrágjának vasalása kifogástalannak volt mondható. Jutason lett tüzérkiképző, és ebbeli minőségében a karpaszományos állományt egzecíroztatta. Öröme telt ebben az elfoglaltságban, munkájában élet és hivatás egymást teljes mértékben átitatta. És bár a háború javában tartott, és a front egyre közeledett, őt csupán az alaki szépség esztétikája, a tartalom nélküli forma, a jelentés nélküli parancsok nyûgözték le. Frontszolgálatra az utolsó pillanatban vezényelték, mely a Balatonfelvidéki csatában nem volt makulátlannak mondható, mert a szürkületi zónában a meglévő rövidlátás és a hiányzó harci tapasztalat birtokában sajnálatos módon összetévesztette a németeket az oroszokkal. Aknavető ütegének ugyanakkor pontos koordinátákat adott, ehhez értett csupán, a számokhoz, a papírokhoz, és alaposan megszórták a piszok ruszkikat. Hajnalban aztán kiderült, hogy szörnyû malőr történt, kérlek alássan, a ruszkik valójában a Wehrmacht egy összezavarodott alakulata volt. Éjszaka aztán lefegyverezték őket, az egész levitézlett üteget megindították Ausztria felé, a kivizsgálás és a katonai bíróság fenyegetésével. Bécsújhely mellett, egy völgykatlanban hevenyészett tábort alakítottak ki számukra. Az események azonban felpörögtek, és

egy reggelre a német őrszemélyzetnek nyoma veszett. Az éj leple alatt továbbálltak. Aztán majd a derék magyar katonák is kimerészkedtek az országútra. Megindultak hát kelet felé. Az úton egy orosz alakulattal találkoztak szembe. Itt már ellenállóknak mondták magukat és antifasisztáknak, akik harcoltak a németek ellen, és ezzel szinte divatot teremtettünk, kérlek alássan, mert ennek a szónak hamarosan nagy karrierje lett, amint az köztudott.

Menlevelet kaptak és tiszti becsűletszót a szovjet parancsnoktól. Egyedül ebben az utóbbiban bízott nagyapám, mert tudta, hogy az oroszoknál a dokument (lásd Breszt-Litovszk, Sztálin-Hitler-paktum etc.) nem sokat ér. Na de a tiszti becsületszó, hát az kérlek alássan: faktum. Így sétikáltak vissza akadálytalanul a véráztatta, elárvult magyar honba. A szovjetek mindenütt előzékenyen átengedték õket, fennakadás sehol nem volt, minden olajozottan mûködött. Győrben is, ahol a szabadságos papírok átvételére kaptak szóbeli ígéretet, előzékenyen tárultak ki előttük a kapuk. A vasútállomáson a szükséges papírmunkát flottul végezte a muszka személyzet, és azon kedvességtől vezettetve, hogy ilyen derék ellenálló elvtársak már ne gyalogoljanak tovább, a nagyon szûkös számú vasúti kocsik közül egyet azonnal rendelkezésükre bocsátottak, hogy úgy mondjam, rezerváltak, kérlek alássan. Azon célból, természetesen, hogy Pestig, ahol a magyar parancs-

nokság elvégzi a még hátralévő és szükségesnek látszó adminisztrációt, amellyel teljessé válik a *Hitler kaputt* és a háborúnak vége dolog, addig is csecsebecse lábacskájukat ne koptassák, és a hosszas utazás fáradalmaival ellenálló, hős tetemeik ne terheltessenek.

A szovjeteknek ugyanis a harmincas-negyvenes években nem volt különösebben jó sajtójuk idehaza, de a tiszti becsületszóra való megfellebbezhetetlen hivatkozás itt is megtette a hatását, mert a becsületszó, az adott szó, ha azt tiszt adja, hát az kérlek alássan: faktum. Hogy a marhavagonban kicsit sokan voltak, víz és kübli dolgában sem teljesült maradéktalanul minden kívánságuk, és hogy kívülről a szükségesnél alaposabban zárták a kocsit, nem volt barátságos gesztus, no de hát, mint említettem, a szovjeteknek nem volt ekkoriban különösebben jó a sajtójuk, sajátos szokásaikról is keveset lehetett tudni. Azt azonban minden magyar sejtette, hogy ez, mármint a rossz sajtó, propaganda okok miatt eltúlzott, és a drága jó Kormányzó úr, Isten éltesse sokáig, majd eligazítja ezt a dolgot is a drága magyar föld legfőbb érdekei szerint is messzemenőleg megnyugtató módon, kérlek alássan. Csak addig kell kicsit türelemmel lenni. De hát tiszti becsületszavukat adták, tehát semmi ok aggodalomra. Akkor kezdtek kicsit aggodalmaskodni, amikor a szerelvényt Pesten ide-oda tologatták, várakoztatták, leszállni azonban nem lehetett, hogy elmacskásodott lábaikat kicsinység megmozgassák. Majd amikor a vasutasok, akik köztudottan a hadsereg karikatúrái, kérlek alássan, szabad jelzést adtak a mozdonynak, tovább haladt kelet felé, és meg sem állt – illetve csak rövid időszakokra, szén és víz vételezése céljából – a Kaukázus egzotikus vidékéig, kezdtek lassan gyanakodni a szovjeteknél mélyen inflálódott tiszti becsületszó tényleges értéke felől. Öt évbe került a nagyapámnak és társainak a tiszti becsületszóba vetett mindenek feletti hit. Közben beható ismeretekre tettek szert a szovjet erkölcs és a kommunista morál dinamikáját illetően, a csalánleves és a fakéreg tápértékét illetően, kérlek alássan. Ilyen és hasonló történeteket hallottam a nagyapámtól gyerekkoromban, amelyek betekintést engedtek a katonaság és a szovjetek működésébe.

Hazatérése után, mint korlátozott cselekvőképességû kvázi háborús bûnös, nagyapám a számok világának szentelte magát, annál is inkább, mert Rákosi elvtárs és a szocializmust építő párt ezzel bízta meg. Azsidótlanított falvak szatócsboltjai hozzáértő, számolni tudó káderhiánnyal küszködtek, és a frissiben felállítandó félkatonai szervezet, a Hangya szocialista utódja és az ÁFÉSZ-ek elődje hasznosította nagyapám tüzérségi

ismereteit. A szocialista tervgazdaságnak a kapitalista árudömping kritikájaként is értelmezendő visszafogottan pazar kínálatának a polcokon való katonás rendbe szedése, az üres üvegek glédába állítása, a tíz-húszfilléresek feszes rolnikba csomagolása, és hasonló súlyú harcászati feladatok töltötték ki ezután életét. Sírnivalóan alakiatlan népség vette körül mindenütt, olyanok, kérlek alássan, akik még csak elemi katonai kiképzésben sem részesültek soha. Állandó harcot vívott boltbeli munkája mellett a tyúkudvar lakóival, akik képtelenek voltak alakzatba rendeződni, vonalba felfejlődni. A libák vívtak csak ki némi tiszteletet e téren. A seprû a fegyelmezés eszközeként szolgált. Az élőanyagbeli veszteség folyamatos volt a hátsó udvarban, a természetes elhullási ráta minden héten teljesítve volt, és ezzel az ebéd állati fehérje része. Mint említettem, egyedül csak a libákkal tudott megbékülni valamennyire. Vezényszavait meg sem hallották. Mi, unokák is kétségbe ejtettük. Húzd ki magad! Fejet fel! Mell ki, has be, középső ujj a nadrágvarraton! Este stokizás, cipõ fényesre bokszolva. Frizura rövidre vágva és folyamatosan rendben tartva. Gyerekkoromban nagyapám által komplett katonai kiképzésben részesültem, hatéves koromra pompásan stokiztam. Cipõmet szorgalmasan bokszoltam.

Ha emlékezetem nem csal, a Stúdió 82-ben egy hosszú hajú, Lennon-szeműveges író arról beszélt, hogy egy nagy műszaki rajzlapra ráírta az *Iskola a határon* című regény részleteit, hónapokig, akkurátusan. Szép napi szertartás, szépen elmosódott felület látszott a fekete-fehér képernyőn. Aztán utánajártam a neveknek, majd pedig kikölcsönöztem a szóban forgó könyveket. Akkoriban ez még nem volt gond, a falusi könyvtárban is volt legalább egy példány. Volt időm olvasni, mert a sikeres felvételi eredményeként a behívót vártam. Nem tudom, milyen lehetett volna az egy év a néphadseregben, ha

előtte nem beszél Esterházy a televízió kedd esti rétegmûsorában erről a regényről, ha nem olvasom el Ottlikot. De elolvastam, és tudatosan vagy öntudatlanul az elkövetkező évben ehhez mértem mindent. Mondhatom, alapos felkészítést adott. Az összezárt fiatal férfiak világa, az árulások, a gyávaság, a védekezés és a szolidaritás lehetőségeiről elsajátítottam a legfontosabbakat. A félelem erejét felhasználó finom terror, a gyengeségből és a gyávaságból táplálkozó önzés a motorja az ilyesfajta gépezeteknek. Ottlik regényének világa a kivételezett, katonaiskolás, az úri ideológiával táplált, de mégis a szolgaságra, a Horthykorszak szellemét fenntartani hivatott réteg szolgává nevelésére irányult. Az a szervezet, amelybe bennünket, előfelvételiseket ahogy az egyetemi tanulmányaik megkezdése előtt egy év sorkatonai szolgálat teljesítésére kötelezetteket ott nevezték – szántak, a népi demokratikus állam demokratikusnak mondott hadserege volt. Erről csak annyit, hogy pucoltam a tisztek surranóját, kikeféltem gyakorló ruhájukból a sárt, írtam helyettük a kiktervet, úgynevezett kiképzési tervet, amely olyan, mint a tanároknak a tanmenet. A kiképzőkből azonban hiányzott az a tartás, a testületi szellem önkéntesen vállalt szigora, amely a nagyapámat még nyolcvan fölött is szálegyenesen tartott. Halálos ágyán is fegyelmezetten viselkedett, a fájdalmakat szótlanul viselte, este mindvégig bestokizott, cipõjét elvágólagosan illesztette be a szék lábai közé. Isten előtt mindvégig készen állt a váratlan riadóra.

A nyolcvanas évek inflációjával járt együtt az életszínvonal emelkedése. A híreket mindig azzal kommentálta, hogy kérlek alássan, addig emeljék, mármint az életszínvonalat, amíg sérvet nem kapnak. Aztán kezdetben még reménykedett az új demokráciában. Úgy vettem észre, neki is voltak illúziói, bár már elég

kevés. Rólam nem sokat gondolt. Az írás és hasonló civil ügyek nem voltak a szemében figyelemre méltóak, hiányzott belőlük minden katonás szellem. Aztán a katonaság után végleg le is szoktam a stokizásról, valahogy kiéltem ott ezt a szenvedélyem, és a téeszt sem adtam be. Egyenruhámban egyszer sem látogattam meg, amibõl messzemenõ következtetéseket vont le. Ekkoriban már csak a tyúkudvaron fejtett ki kiképzői aktivitást. 1990 körül újra megélénkült és figyelni kezdte a történéseket. Ekkoriban együtt néztünk a televízióban valami fontos eseményt. Talán Göncz Árpádnak, a harmadik köztársaság új államfőjének a beiktatása lehetett. Arra emlékszem, hogy nagy reprezentáció volt, katonazenekar, díszõrség, díszszázad. Újra a régi magyar honvédegyenruha lett rendszeresítve mundérként, ami már önmagában könnyeket csalt nagyapám szemébe. Feszülten, szinte áhítattal figyelte a közvetítést. A felsorakozott díszsorfal előtt a vörös futószőnyeg, szuronyos katonák, feszes, alakias, csupa-csupa katonás dolog. Ekkor jött Göncz Árpád, hogy fogadja a tisztelgést. Lassan elhaladt a díszsorfal előtt. És ezt a nagyapám egyre csalódottabban figyelte. Aztán csak annyit mondott, végignézve a katonai tiszteletadás mellett végbement magas állami eseményt, hogy ez egy strici. Mármint a Göncz. Vagyis az államfő, a legfőbb közjogi méltóság, kérlek alássan.

Ismertem a nagyapám szóhasználatát. A két háború között más volt a szleng. A csodálatos mandarinban nem értettem először, mit keresnek Budapesten apacsok egy apacstanyán. Aztán a kupléban hallottam az apacs-legényről. A strici sem azt jelentette nagyapám számára, amire manapság gondolnánk, és amire te is elsõre gondolhatsz, kedves olvasó. A harmincas évek katonai szlengje szerint, amintezt már korábbról is tudtam, a strici szó az alakiatlan elem, a menthetetlenül civil egyén jelölője volt. Azé, akiből derék és munkájuk iránt elkötelezett kiképző tisztek és altisztek serege sem tudna katonát faragni. Maguk piszkos stricik! – ordítozta a felsorakoztatott karpaszományosoknak a jutasi laktanya udvarán a nagyapám. Csípõs novemberi hajnalokon ugyanis kedvenc időtöltése volt hosszan megvárakoztatni a fiatal urakat, ugyanis közben azzal volt elfoglalva, hogy felforgatta a körletüket, az anyuci kedvenceinek meleg matracait összedobálta, a dilettáns stokikat akkurátusan és ráérõsen rugdosta fel. Nem állhatta ugyanis a striciket. Személyes kihívásnak tekintette, hogy átnevelje őket, és katonát faragjon belőlük. Számára ugyanis a strici a reménytelen, a javíthatatlan civil volt.

Ahogy ott ültünk a tévé előtt, megpróbáltam védelmembe venni az író és műfordító, börtönviselt értelmiségiből lett politikust. De a megismételt keserű kifakadás hangsúlyából azt is megértettem, hogy márpedig ez a Göncz, akármit is mondasz, kérlek alássan, egy strici. És te is az vagy, édes fiam, kérlek alássan. Antikatonák vagytok mind, nincs tiszti becsületszavatok, nem lehet bennetek megbízni. Nem ismeritek az adott szó szentségét, mi lesz akkor így ebből az országból? És ettől kezdve már nem fűzött többé reményeket a rendszerváltás nevezetű alakiatlan eseménysorhoz. Mert az ő hőse, szívének titkos ideálja Horthy volt és maradt, a derék katona.

indenekelőtt Chicagóból, mert Herbert Woodward Martin Chicagóban él és dolgozik, ott jelent meg a University of Dayton Press kiadásában, 2005-ben, The log of the vigilante című verseskötete. E kötet cím nélküli, csak számozással elkülönített kötetlen formájú költői szövegek egységes ciklusként is értelmezhető gyűjteménye.

Egyszóval, Chicagóból. S még honnan? Honnan is szól még hozzánk Martin beszéde? Hajófenéken Amerikába rabolt ősei révén végső fokon Nyugat-Afrikából. Majd, kényszerű átkelésük után, a felmenők beszéde tovább alakult a Mély Délen is, Alabama és Virginia gyapotföldjein, kínok, megaláztatás, gyötrelmek, szörnyűségek, hajtóvadászatok évszázadokig tartó és szûnni nem akaró rémálom-szövevényében.

Mindezt tudjuk, mindezzel tisztában vagyunk, s ha át nem is éltük mindezt, regények és filmek "behozták" nekünk ezt az élményanyagot, mint egy érzelmileg, sõt, mint egy esztétikailag feldolgozott mentális és pszichés tudás olykor amorf, olykor artikulált halmazát. Annyira, hogy Szántó György négerregényétől Szõcs Kálmán egykor kultikus hatású néger-verséig (Kányádiról már nem is beszélve) a néger és négerség motívuma – kölcsönvéve máshonnan egy más akusztikájú szót: a négritude – az erdélyi magyar irodalom egyik megkerülhetetlen metaforájává, toposzává vált. Emlékezzünk rá, hogy Tamási (vagyishát Ábel) legtöbbet idézett mondata arról, hogy miért vagyunk a világon, egy ördögûzött néger szájából hangzik el.

(Itt nyissunk egy zárójelet a néger főnév és melléknév használhatóságával vagy mellőzendőségével kapcsolatban. Az Észak-Amerikában élő fekete bőrûek több önidentifikációs és terminológiai kísérlet után jelenleg az "afroamerikai"

megnevezést tartják politikailag korrektnek. Az Államokban sértés valakit négernek mondani, Harlemben ez életveszélyes is lehet. Ám a magyar irodalomban sajátos értéktartalmakkal telítődött, szimbolikus jelentésekkel gazdagodott néger köznevet számûzni nyelvünkből, vagy csak megpróbálni is ezt, mérhetetlen ostobaság volna. Amerikából érkezett ismerősünket ne négerezzük "le", de azért a négercsókot se nevezzük afroamerikai csóknak – és ahogy a cigánypecsenyét sem fogjuk romapecsenyének nevezni soha, meg Vörösmarty versét sem írjuk át úgy, hogy A vén roma, ugyanígy Márait se próbáljuk – "Mint a hal vagy a néger" – a ma korrekt szóhasználathoz igazítva ilyenformán korrigálni: Mint a hal vagy a feketebőrû...)

erbert Martin kötetében is szitokszó a néger, vagy ha nem, akkor is csak mérhetetlenül lenéző összefüggésben hangzik el, pl. rabszolgavásáron vagy hasonló helyze-

Itt Herbert Martin beszél, honnan is?

tekben. Mert a kötet nem más, mint az egykori rabszolgák szenvedéseinek új, 21. századi krónikába és lajstromba foglalása, egy olyan lírai kísérlet formájában, amely számunkra meglepő módon egyesíti, illetve keveri a tárgyias, megnevezőleíró nyelvi kopárságot a pátosszal.

Mindez meglepő lehet, ha az amerikai társadalmi, politikai és üzleti élet csúcsairól ismert színes bőrû személyiségekre gondolunk. Egy ennyire emancipált, ennyire integrálódott, társadalmilag immár ennyire elfogadott közösségben ilyen mélyen él még az emléke oly régen elszenvedett sebeknek? E kérdés akkor is érvényes, ha tudjuk, hogy nem a fekete bőrûek közössége került a társadalmi ranglétra csúcsaira, hanem természetesen csak néhány sikeres fekete bőrû ember. De végre nem számít végzetes és be nem hozható hátránynak a bőrszín – vélbetnők

Hát nem így van. Sok egyéb dokumentum mellett Herbert Martin kötete is arról beszél, azt próbálja meg feldolgozni, amiről felületes rutinnal csak annyit szoktunk mondani, hogy feldolgozhatatlan. Feldolgozhatatlan, és mégis újra meg újra neki kell futnia az elemző és interpretáló tudatnak, szublimálnia kell és kivetítenie, mesék, példázatok, képek közvetítő alakzatain keresztül levezetnie, átvezetnie, átültetnie, újrafogalmaznia az emlékezetben és a tudatalattiban felhalmozódott feszültségeket, konfliktusokat és traumákat.

A kérdés az, hogy esztétikailag mennyire hatásosan. Most gondoljuk át őszintén: hány olyan klasszikus költői vagy írói életműről tudunk ismereteket felidézni magunkban, amelyeket amerikai fekete bőrű szerzőnek köszönhetünk.

Kezdem magamon. Nagyképû leszek, és kapásból felsorolom a "harlemi reneszánsz" gárdáját, a legismertebb W. E. B. DuBois és James Weldon Johnson mellett Booker T. Washington, P. L. Dunbar, Anna Julia Cooper nevét. Aztán a Black Arts szerzőit, az "áldott herceget", Imamu Amiri Barakát (LeRoi Jonest), Robert Haydent, Etheridge Knight-ot. Nos, kedves olvasó, mások bizonyára jóval több néger remekírót tudnának felsorolni, én a fenti névsort is csak Bollobás Enikõ amerikai irodalomtörténetének segítségével tudtam összeállítani, s mindeme szerzőktől, inkább csak antológiákban és folyóiratokban olvasott verseket leszámítva, összesen egyetlenegy könyvet olvastam. (Fordítani viszont lefordítottam Cassius Clay, azaz Muhammad Ali két versét, akit valamiért nem akarnak költőként elismerni. Én annak tartom. A fordításokat lásd Az uniformis látogatása c. kötetemben, HHRF, New York, 1986.). Mûveletlen állat vagyok, de akkor sem tudok magamban Faulkner, O'Neill, I. B. Singer, Vonnegut (s még oly sokak) mellé állítani senkit a 20. század néger írói közül. Hadd fogalmazzak másképpen: az az elementáris energia, amelyről úgy véljük, hogy Afrikából hozott mágiákból, rabszolga-gyötrelmekből és a modern ember érzésvilágának ötvözetéből született meg Benny Goodman, Louis Armstrong, Miles Davis, Ella Fitzgerald (vagy akár Sheryl Sutton) s még oly sokak mûvészetében –nos, ez a felemelő, fojtogató, hol szárnyaló, hol kínzó, New-Orleansban-sírva-vigadó, egyszerre nyers és kifinomult erő az amerikai néger irodalomból, ha nem is mindenestől, de hiányzik. A prózából, de meglepetésünkre a költészetből is.

No és Herbert Woodward Martin költészete? Kötete alapján fogalmazzunk így: tekintsük eme irodalom nagy ígéretének. Igazából azért figyeltünk fel rá, mert chicagói néger költő létére magyar, sőt erdélyi magyar költők verseit fordítja. Kedvem lenne úgy emlegetni, mint "a mi négerünket". Számomra abba a történelmen keresztül ívelő (through the history) magyar-néger társaságba tartozik, amelyet virtuálisan (és számomra legalábbis) Toplányi Sándor kapitány alapított meg. Szívesen olvastatnám el vele Martinnak egy-két versét, például az itt mellékelt 0400 címût (vagy jelzetût).

Toplányi egyik kedvenc hősöm, filmnovellát is írtam róla: mint ismeretes, Görgey parancsőrtisztje volt, később Klapka vezérkarához tartozik Komárom feladásáig, tehát az utolsó pillanatig. Ezután az Egyesült Államokba emigrál, ahol a polgárháborúban az északi oldalon vesz részt, rengeteg magyar honvédtiszthez hasonlóan (és néhányukhoz hasonlóan igen magasra emelkedve a katonai ranglétrán). Ami viszont egyedülálló Toplányi katonai pályafutásában: e polgárháborúban mint a 3. néger gyalogezred századosa harcolt.

Talán abban harcolt Herbert Woodward Martin egyik dédapja is.

Herbert Woodward Martin

0400

Szolgáljon jól emlékezetem, mikor ezt elmesélem nektek, Egy rabszolga beszélte el, amint itt következik, hogy-s-mint esett, ne feledjük:

Nincs tiszta képem arról, hogy hol születtem. Azt hiszem, Mason és a virginiai Dixie Lynchburg közti határban. Mama mindig azt mondta: "Légy jó fiú, hogy ne kelljen érted jönnöm.

Hadd ne beszéljünk róla, miféle állapotban volnál, hadd járhasson az eszem másegyében." Mindig nevetett, amikor feléje szaladtam, Azt mondta, a kacsák térdéig érek, Alacsony voltam és ma is az vagyok. Nem sokra mész nagysággal, kicsiséggel, Kövérséggel és soványsággal vagy amit az Úr kiválasztott számodra. Az kell, hogy bölcsen éljünk a javakkal amelyek adattak nékünk, És az új szövetség ígérete valóra válik. Emlékszem a napra, mikor az öreg MacMasters gazda meghalt. Saját kezû testamentumban szabadított fel minket. De nem lett belõle semmi; a végakarat semmivé lett, Mert a fiatal MacMasters hallani sem akart róla. Elégette a végrendeletet; mit érdekelte õt a szabadságunk? Mit érdekelte az apja szava? Az öreg nemsoká hamuvá lesz, mint a végrendelete. És szétszóratik a déli szelekben, mint minden emlék. Aztán meg, ha erősködtünk volna, Eladott volna minket "lent a folyónál". Senki sem akart belezuhanni abba az ûrbe,

Akit az elnyelt, arról soha többé nem hallott senki.

Visszafogtak bennünket adósságok, javak és a tékozlás. A fiatal MacMasters maga volt az ördög; Ha szólt, az már felért a kínnal; Hát úgy döntöttem, hogy megszököm. Lábaim vakon követték az északi csillagot; Éjszaka vándoroltam, nappal az erdő legmélyén aludtam. Ha tehettem, úgy intéztem, hogy nyomaim víz mossa el. Nem hagytam semmit a kutyák szimatára.

Õseim akaratát szólítottam magamhoz, Hogy emeljenek a magasba, saját sasom hátára téve.

Ámuldoztam, hogy repülök, hogy táncot járok az égben.

Régen élt rabszolgák szellemei tanítottak meg rá; Énekük hallva megnyugodtam. Sötét felfedező utamon hogy új és boldogabb tartományra leljek. Amely a mosoly és ölelés új világa.

"A meleg és gyöngéd ölelésé" ezzel fejezte be történetét.

Nem fûzök semmit mindehhez, csak annyit, ismerõs nekem a felszabadulás súlya;

Végül a megváltatás terhét hirdetem nektek.

Fordította: SZÕCS GÉZA

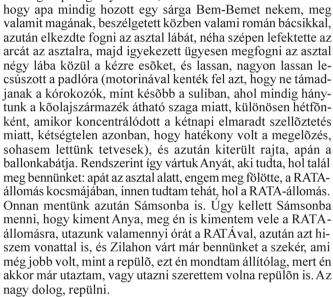
Irodalmi Jelen 🛰 📖

ézem azt a kislányt, már szalad. Nyilván nem olyan gyorsan, mint ahogy utólag tûnik, annál meg feltétlenül lassúbb lehetett az a rohanás, ahogy akkor megélte az a kislány. A tárgy szempontjából egyrészt az a fontos, hogy ő milyen gyorsnak élte meg, meg hogy mi elől futott. Az a kislány futva akarta elérni anyját, rohant az anyja után valamerre, de nem számolt a macskakövekkel, azzal sem, hogy észreveszik a szökést, sem azzal, hogy sokan lesznek készek segíteni. Nem õt, hanem azokat, akik ordítanak, hogy kapják el, kapják el, és persze hamar el is kapták. A legkevésbé sem számolt pedig azzal, hogy amit kigondolt, az majd nem sikerül. Nem sikerülhet neki. Egy csokor mentafû volt a kezében, borsmenta, azt találta épp az udvaron, az volt a virág, az ajándék, azzal próbált észrevétlenül elrohanni a RATA-állomásra, hogy várja az anyját. Nem csak azt nem értette, hogy biztosan elcsípik, hanem azt sem, hogy az anyja olyan, hogy havonta egyszer jön. Akkor sem jönne gyakrabban, ha naponta kimenne a RATA-állomásra. Ilyeneket nem tudhat még egy kislány.

A RATA-állomást, mint fogalmat, nem érdemes értelmezni, a távolsági buszokat üzemeltető cég buszállomása volt valamikor, volt mellette egy kocsma, abba mentünk be mindig, de

JOZSA MARTA

valóban mindig apával, amikor Anyát vártuk, onnan tudtam, merre lehet a RATAállomás.¹ Ott láttam életemben először részeget asztal alatt fetrengeni. Azt úgy kell folyamatában – elképzelni, hogy az illető – mondjuk az ember apja – bemegy abba a helyiségbe, ahol van egy italos pult, van azon mindenféle, a gyereknek Bem-Bem, úgy hívták, finom sárga, vagyis azt kér a gyerek, apának pedig minden van, amit csak szeretne, és volt olyan bőven, amit szeretett. Az asztal alatt való fetrengés pedig olyan volt,

Nézem azt a kislányt, és a korabéli nagypolitikát. 1965 volt épp, akkor halt meg Gheorghiu-Dej, elég, de nem nagyon hideg volt az idő, nagymami ellenben fagyos volt, félt, mert nem mondta meg neki egyértelműen senki, hogy hosszában vagy keresztben kell-e rávarrni a piros-sárga-kék **trikolór**ra a gyászszalagot. Addig még nem történt ennyire fontos haláleset abban az országban, és nagymami félt az esetleg téves gyászszalag-varrás esetleges következményétől. A precedens hiánya aggasztotta tán nagymamit, tudta ő, mi a felelősség. Hiába, ő korábban szocdem volt, később beszippantotta a PÁRT.

Sámsonban sokan voltak a néptanácson, amikor megérkeztünk, románul akartak, mert úgy lett volna szabad, de magyarul beszéltek, mert úgy tudtak, az alkalmazottak, még tanácstalanabbul gyászszalag és egyéb ügyekben, mint nagymami, aki azt legalább mégiscsak tudta, mi a párt. Én is sejtettem, a párt románul volt, az volt a párt. Aznap érkeztünk Sámsonba, amikor meghalt Gheorghiu-Dej. Ö volt az a bácsi, aki hazaküldte az oroszokat idejekorán, mielőtt még én megszülettem volna, én nem tudhattam meg emiatt, hogy milyenek az oroszok. Anya szerint nagyon jók voltak, pedig neki egyszerűen nem volt joga ilyesmit mondani, elvégre az ő édesanyja mégiscsak abba a tüdőgvulladásba halt bele, amit úgy szerzett, hogy eldugták valami hideg kamrába egy pár napra, nehogy megerőszakolják az oroszok. Anyának nincs joga rá, de arra emlékszik csak, hogy kenyeret adtak neki az orosz katonák. Azért sincs joga Anyának erre emlékezni, mert ez kelet-európai toposz: minden kisgyerek ilyesmire emlékszik. Aki látott egyáltalán oroszt, én nem, mert én már nem az oroszok alatt születtem, az okok és következmények minimális ismerete nélkül tehát. Hogy ettől jobb vagy rosszabb lett nekem, nem tudni, tény, hogy tavaszra minden gallyat, minden éghetőt fölégettek a sámsoniak, alig találtam annyit, amibõl ácsolhattam magamnak egy kis játéktelefont, hogy egy eladdig ismeretlen, azaz román nyelven intézhessem rajta a főtitkár gyászolását, ahogy a nagyoktól a néptanácson ellestem volt. Anya ideges volt, amiért megvigasztaltam az általános főtitkár-váltási izgalomból menekülvén, a falu tenyészbikáját – ne félj, boci, nem bántalak, mondtam volt néki szemtanúk szerint, és õ nem is bántott –, és akkor, unalmamban, voltam először templomban is. Betévedtem, alig találtak meg, nem ott kerestek, vajon hol mégis. Mikor mindenki a gyászprotokollal, és nem velem volt elfoglalva. Templomba mentem, ahelyett, hogy rõzsét gyûjtöttem volna, pedig nem volt amivel fûteni. Hideg volt akkoriban ugyan a templomban is, de arra legalább kíváncsi voltam, olyat sem láttam még én addig, igaz, főtitkár-halált sem, de az messze volt, a templom meg kéznél. Életemben először azért nem gyûjtöttem rőzsét, mert életemben először templomba mentem helyette. Ott is volt, itt is van valami, ami odaragaszt, és olyan is, ami elemel. Beszélek erről, és beszélek ilyesmikről mindvégig majd. Anya élete az iskolában volt, egy csomó iskolában tanított, mindig olyanokban, amik nagyon messze voltak tőlem, így azután kirándulás volt oda mennem vagy kegy, de legalább kaland. Ha ott voltam, bemehettem a magyarórára, ha csendben leszek, és én csendben voltam, magyarórán mindig csendben voltam, és alázattal is, csak sajnos voltak ott színes kréták, későbbi következményekkel. Az a következmény aligha lehetett gyereknek való történet, mert valaki börtönben ült benne.

Sohasem lehetett tudni, hogy aki börtönben ül, az jó vagy rossz, de valahogy mégis az tapadt hozzá, hogy jónak kell annak lennie, akit egyszer bezártak. Ez volt az érték valahogy akkoriban, aki be van zárva, annak az az érték, ha valaki még õnála is bezártabb. Úgy gondolkodtunk akkoriban, akárhány évesen is. Vívódás itt e pár mondattal: vajon szóra mindez érdemes? Hányszor lehet büntetlenül kilépni egy szövegből? Világossá tenni,

hogy a gyereket úgy nevelték: a börtön a titok, a hely, amirõl nem beszélünk, de megjárjuk mindannyian, kimondatlanul tudni, hogy ez vár rám is, ha igazán jó kislány vagyok. A széki almafák alatt volt egy török vár, talán börtön, s hogy volt, az csaknem olyan abszurdum, mint hogy almafák voltak Széken. Nem volt messze a várdomb az iskolától, ahol Anya élt később, egy-két évvel Sámson és a húgom születése után. Csak néhány kerítésen kellett átbújni, de a tanárnő kislányát nem bántották, hagyták átjutni a lyukon a közben levő kertek

Sajnos azonban vagy nem is volt olyan szép az a rajz, ahogyan én láttam, vagy nem is olyan szépnek látták azt mások, a botrány fő oka az volt, hogy a főbérlőék, Rózsika néniék soha nem tudják kifesteni újra, amit én összepiszkoltam, mert a bácsi börtönben ül – milyen bácsi, Rózsika bácsi?!? a nevét sem mondták meg, értettem azért, hogy Rózsika néni férje, és azért, csak azért adják ki nekünk a szobát, vagyis csak azért lakhatunk egyáltalán, mert a bácsi a börtönben ül –, de ne mondjam meg senkinek, mint ahogy nekem sem mondhatják meg, hogy miért. Vagyis azért nem lett volna szabad telerajzolnom a falat színes krétával, mert valakit, történetesen épp nem bennünket, hanem Rózsika bácsit, börtönbe zárták, ezt is jól megjegyeztem, azóta is értem. Csak nem emlékszem sajnos, hogy mit is rajzolhattam oda. Különben mindegy: sohasem tudtam rajzolni. Tudnivaló, hogy fakezû vagyok. De szépet akartam, legalább. Remélem, csak remélem, hogy olyan jó volt az a bácsi, amilyennek én gondoltam: valahogy már egészen régen tudom, hogy a jókat szokták börtönbe zárni.2

¹Vö.: Kelet felé haladva Deák Ferenc utca (persze nem úgy hívták, de Kolozsvárott minden utcát a hajdani nevén emlegettünk, ennek következtében sohasem tudtuk senkinek az érvényes postacímét), annak végén a Román Színház (az, amelyik régen magyar színház volt, de nem úgy, hogy helyet cserélt volna a mostanival: az volt a rendes színház, és a mostani magyar színház a nyári színház, tizenkilencig. Tizenkilencig, ez olyan közkeletű, de historikus jártasságot mégiscsak igénylő kifejezés, mint a Mihai alatt. Kétféle ember van e szemszögből: aki érti, és persze aki nem), a kispiac, a Pata utca, és aztán a Méhes utca, ott laktunk. Nem sokkal, de szerencsére még a Hóstát előtt, még csak az hiányzott volna, hogy bennünket hóstátinak nézzen valaki! In: *A víz az úr*; 136. old.

² Vö.: Sokféleképpen lehet nem válaszolni egy kérdésre, mire semmiképpen sem akarsz válaszolni. Vannak tipikus esetek, amikor hazudni akarsz, vagy hazudnod kell. Történhet azonban olyasmi is, hogy egyetlen igazi válasz van: ha nem válaszolsz. Tipikus. Ott legalábbis tipikusnak tûnt, hogy ilyesmi történik veled. In: A rendőr okos, a nö kíváncsi, 121. old.

Papírzacskó-robaj

olyan furcsa (.) eset(t). nem kerestelek. a nap már délután sötételelt, az ember alszik, iszik, dug és dolgozik. kipárnázza előre a sírhelyét. az agya lassan (m)eszesedik, k (ár) örömrágás a fájdalom.

de Õ. (Mi...?) (Õ)szinte (Á) lomtalan. (V) ágyakba nem csábítja a nincs.

röhögj legalább magadon.

a tisztasága bemocskol engem.

ameddig szeretem, addig (f)élektalán már nem túl hosszú ideig. állj meg. beszéljünk, amíg lehet – a halál

megszünteti a vonalat

amit ma szájnak

newezel. nem kiráz. leráz hátamról a hideg:

a fogam is csak rövid távon kocog. kacag.

Mint az otthon

derékig kihajol ruhája utcára néző ablakán

a lány,

ha éjszaka jössz, akkor is szétteszi előtted ajtaját,

s ha kéményéből füstöl a szó, nem téged éget, hanem őt, belül;

te csak a kellemes meleget érzed

a nõre, mint otthonra vágyik a legtöbb férfi,

aminek az ablakain belátni, nem messze, csak itt, az utcasarkon áll, és bárki bérbe veheti. (Folytatás az 1. oldalról)

– Egy kiállítás katalógusában azt írtad, hogy az "üveg örök titkát szeretné kutatni". Amikor az ember azt hallja, hogy üveg,

arra gondol, jaj, ez törékeny, erre vigyázni kell! Semmiképpen sem az állandóság, a maradandóság érzetét kelti...

 Hogy ha valami eltörik, akkor az már nincs? Én nem félek attól, hogyha eltörik egy üveg, akkor az már nem létezik. Hát attól az még ugyanaz az anyag! Én értem a

kérdést, de nem ezt érzem, hiszen minden törékeny valamilyen szinten... Arra gondolok, hogy amíg a mostani világban minden lebomlik, megszûnik – a mûanyag elolvad, a fa elkorhad –, az üveg nem bomlik le, akár örökre megmarad. Például az egyiptomiak számtalan kis üvegfiolái vagy parfümös üvegcséi hány ezer évesek? En így értettem, hogy örök, hihetetlenül időtálló az anyagszerkezete.

De hát, ha mondjuk, összeragasztjuk, akkor az már nem olyan, nem ugyanazt jelenti...

- Nem ugyanazt jelenti, de attól még átmegy rajta a fény; ahogy megfogjuk, ugyanazt az érzetet kelti.

vihetem bele a gondolataimat, a fájdalmaimat, az örömeimet, az érzéseimet. Bármit.

És a látomások?

Az üveg tiszta lelke

Szinte látomásként jelenik meg előttem az, amit meg akarok

alkotni. Az anyag segítségével jönnek elő ezek a látomások. világ. Érdekes Végre ledobálhatja az ember a hétköznapi problémákat, a be nem fizetett csekkeket, akármit, és örülhet annak, hogy alkothat. Ez annyira fantasztikus dolog.

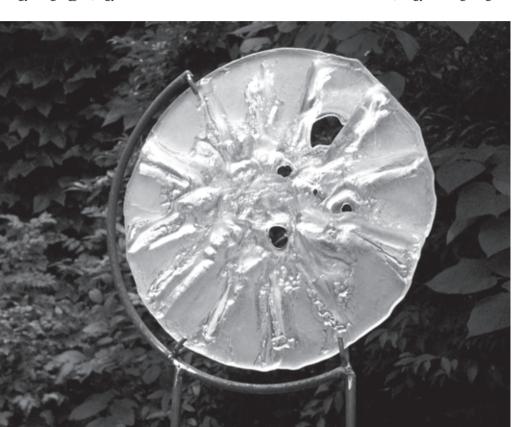
– Egyszer egy faszobrász

mutatott egy darab rönköt, és magyarázta – ujjával képzeletbeli vonalakat húzva –, hogy milyen forma van benne, már látta a kész szobrot, de az üvegben ezt nem lehet előre látni...

Ez így van. Először bennem születnek meg a formák, és akkor próbálok nekikezdeni. Itt főleg a technikai rész az, ami nagyon bonyolult. Van, amit hiába gondolok ki, maga a technológia nem engedi meg. Mert például feszültség marad az üvegben. De akkor megpróbálom újra meg újra kiküszöbölni a technológiai buktatókat. És aztán előbb-utóbb engedelmeskedik, vagy esetleg én gondolom át jobban a dolgokat...

– Bajban vagyok, amikor a mûfajodat meg kellene határozni, mert ezek nem igazán szobrok, inkább üvegplasztikák, történést is ki lehet fejezni velük. Ez például itt, az ablak előtt, úgy csillámlik, mint a fény a folyón, ugyanis egy vízesést alkottál, fél méternél magasabbat – üvegbõl. Mégis benne van a hullámok játéka, ahogy lezúdul a víz, és habzik. Hogyan szelídíted meg az üveget?

- Hát ez az! Ez az, amire mondtam, hogy az üvegnek a titkait szeretném kutatni, ugyanis van benne valami mélység, lágyság, csodálatosan tiszta, törékeny, átlátszó. Ez az az anyag, ami én vagyok. Nem tudok mást mondani... Nem szeretek erről beszélni, mert pontosan azért csinálom meg az üveget, hogy õ mondja el az én érzéseimet meg az üzeneteimet. Nem tartom szükségesnek azt, hogy nekem ezeket szavakkal kelljen megmagyaráznom, hanem ha ránéz valaki, akkor ugyanazt az üzenetet kapja meg általa, mint amit én szeretnék továbbítani. A munkáimat nem annyira a képzőművészethez sorolom, mint inkább a kézmûvességhez.

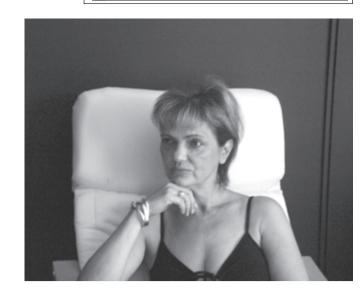

Apró fehér álmok

– Van-e olyan alkotásod, ami különösen közel került hozzád?

– Mindegyik az én gyerekem. Mindegyiket szeretem.

Amikor az ember látja az elkészült mûveket – mint például itt: Egyszerû, tiszta hittel; Apró fehér álmok; Pajzzsal felvértezve; Üvegidő; Szívem csendjéből – különös címeket viselő alkotásaidat, hiába tudja, hogy törékeny az anyag, mégis érzi benne az erőt, a határozottságot, a keménységet.

– Viszont a mai világ annyira törékeny, és az emberi lélek is nagyon törékeny. Hogyan lehet mégis ezt a kettőt összhangba hozni? Mondjuk, itt van ez a nem túl nagy, de ódon hangulatú kert, ami az embert teljesen lenyûgözi, és kiemeli a néhány méterre zajló forgalom zajából. Elég ennyi ahhoz, hogy összhangot teremts a külső és a belső világ között?

Néha igen, de számomra az adja meg a harmóniát, hogy amikor ott vannak az üvegek valamelyik kiállításon, megállnak az emberek, és azt mondják, hogy nem is gondolták volna, hogy ebből az anyagból ilyen formákat lehet kihozni. Teljesen idegen emberek, akik soha nem láttak, megállnak, és azt mondják: a Jóisten áldja meg a kezét, hogy tudjon még ilyet alkotni. Valóban, mennyire jó egy ilyen kiállítás, mert az emberek megállnak pár percre és elfelejtik a külvilág gondjait, és nyugalmat, örömet éreznek, belső békét.

– Akárcsak ez a Buddha itt, csukott szemeivel, amint meditál?

 Énnekem Buddha visszatérés a természethez, amitől nagyon elszakadtunk. Ez az urbanizálódás, az elvárosiasodás mindent megöl. Elfelejtjük az anyagokat, elfelejtjük a földet, a föld illatát, vagy akár a frissen vágott fû illatát. Nincsenek személyes benyomásaink, ülünk a számítógépnél, a tévében bámuljuk a csodálatos tájakat, ezt mindenki tudja. Nekem Buddha visszatérés a nyugalomhoz, a belső békéhez. Amit itt is, ebben az ódon kertben is próbálunk kialakítgatni, összehozni. Hogy ne felejtsük el, hogy attól a földtől, meg attól a zöldtől, meg attól a falevéltől, meg ahogy átsüt a Nap a falevelek között, attól vagyunk - mi önmagunk, anélkül nem. Azt hiszem, hogy ez mostanában nagyon sok embernek nem jut eszébe... Attól, hogy itt csiripelnek a madarak, és nem bánom, a szomszédok bosszankodnak, hogy iderepülnek, mert itt ilyen sok a zöld. Ahol csak fû van, oda nem mennek. Én azt hiszem, hogy ezt felejtették el az emberek, a természettel való együttélést, és ettől boldogtalanabbak.

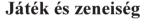
Buddha egy vallást is jelképez. Most tanulmányozod?

- Igen, már elértem azt a kort, huszonévesen az embert nem ilyen filozofikus gondolatok foglalkoztatják. Azonban csak érdekel. Az én vallásom és hitem az üveg. Végtelen lehetőség van benne. Az a rengeteg érzés vagy gondolat, ami bennem van, az az üvegben ölt formát. Azt hiszem, végig ott fog állni mellettem. Igen, ez biztos. Nekem nagyon sok mindent adott, sok mindent kinyitott önmagamban is, magamat is jobban megismertem általa.

– És mennyiben változott meg az üvegtől Homoki Anikó?

Szerintem boldogabb lett...

− Az üveg milyen anyag? Hideg? Meleg?

- Valószínû, hogy sok ember számára hideg. Nem is minden típusú ember szereti az üveget. Pedig szerintem egy közvetítő anyag. Ahogy átviszi a fényt, attól kel életre. Mostanság – amikor ilyen "gyors-eldobós" világot élünk – nagyon fontos, hogy az anyagok nem mindig mulandók, tehát van olyan anyag, ami örök. Például az agyag, a fémek. És az üveg is. Tisztában kell lenni azzal, hogy mit lehet belõle kihozni... Azt kihangsúlyozni, kidomborítani benne. Nagyon nehéz ezt megmondani. Nyilván mindenki, aki anyaggal - akár fával, fémmel vagy akár textillel – dolgozik, kell szeresse azt az anyagot, tisztelnie kell, alázattal kell hozzáfordulnia. Rengeteg lehetőség, rengeteg játék van benne, sajnos, nincs annyi időm, amennyit ezzel lehetne játszani. De nagyon kemény ellenfél.

Pedig a katalógusban úgy fogalmaztál, hogy tele van színnel, fénnyel, leheletfinomsággal, zeneiséggel..

Ez nem ellentmondás! Mindkettő igaz. Ha találunk egy régi szép üveget, hát annak is lelke van. Én szoktam figyelni az embereket, amikor eljönnek hozzám, és megnézik az üvegeket. Akad olyan, aki rögtön hozzáér, tehát azonnal ki akar alakítani vele valamiféle kapcsolatot. Az üvegélő anyag, a fény hatására különböző dolgokat üzen. Zeneiséget is, szerintem... Amikor megvan a kettejük közötti kapcsolat, akkor élnek a dolgok. Ez nemcsak erre, bármilyen anyagra igaz. Amikor van már kapcsolat, akkor éri meg megcsinálni, amikor nemcsak nekem mond valamint, hanem másnak is.

- "Ki" készül itt? Nem mondhatom, hogy mi, mert ez egy arc. Ez egy Buddha. Próbálkozom, de még nem igazán az "enyém". Még nem az az arckifejezése, amit én szeretnék. Vagy amit nekem mond vagy jelent Buddha. Még nem tudtam megfogni, még valószínûleg nem ért el hozzám teljesen. De nem baj! Én ezeket szoktam pihentetni. Az üveget is szoktam pihentetni. Vannak olyan munkáim, amiket nagyon gyorsan meg kell csinálnom, mert ki akar jönni, utána félkészen várnom kell vele egy kicsit, mert még nem igazán született meg.

A találkozás csodája

– Azt szoktad mondani, hogy az életed tele van csodákkal és látomásokkal. Mire gondoljak?

Már nem hittem abban, hogy találkozom azzal az anyaggal, amiben én jól érzem magam, mégis sikerült, és szerintem ez egy csoda. Csoda, hogy végre találkoztam vele. Lehet, hogy egész életemen keresztül erre vártam. Amibe végre szabadon

BECSY ANDRÁS

Kezdődik

Kávé, kristálycukor, a zongora mellett egy moll-leheletet egy akkord ér utol,

a szomszéd asztalnál ezüst füst-fonálból selymet sző, varázsol egy cigarettaszál.

A pincér pultnak dől, de intenek neki az éj kellékei:

már díszszemlére vár kancsó, korsó, pohár, hát tápászkodjon föl.

Születésnapomra

(József Attila tiszteletére)

I.

Mint püffedt báb, melyet kéreg rejt el rakás falánk féreg, ínyenc madár, s patkány elől, így dermedek kívül-belől,

ám évenként egy hajnalon szélesre tárom ablakom, s párkányra lámpásnak viszem gyönyörû szép kristály-szívem,

de ilyenkor senki nincsen, hogy megálljon, betekintsen, csak a csoszogó csorba Hold

emel motyogva kalapot, s látom, míg éjt nappalba old, kezén pihen pár hullafolt.

Születésnapomra

II.

Ha dacból is, de még tovább, akár püffedt pillangó báb, (mit edz ínyenc

rágcsáló, féreg és madár, nyugtot csak fatörzsben talál: odva óvja),

mely mozdulatlan, de éber, mint sáncban rossz fegyverével az a baka,

kit körbekerítettek már, a fürkész dermedtsége száll rám is, ám kis

remény: ha lehull a kéreg, ne fájjon, csak ennyit kérek, akármi vár.

Egy nappal a halál után

(J. D. Salinger emlékére)

I. Hajnal

Zsebemből még előkotortam egy szál ronggyá gyűrt cigarettát, a srác úgy tízkor jöhetett át a szomszédból, vagy valahonnan,

"Uccsó?" – kérdezte, bólintottam: "Aha!" – s a konyha ablakán át bámultuk a kert éjszakáját, ahogy a fénybe belerokkan.

"Ezt a bulit az éj most visszanyeli, a hajnal meg felissza a szemetet – semmit se hagynak,

azt mondják, állítólag, igen, a szerelem lehet még ilyen..."
– s nekidőlt a csempézett falnak.

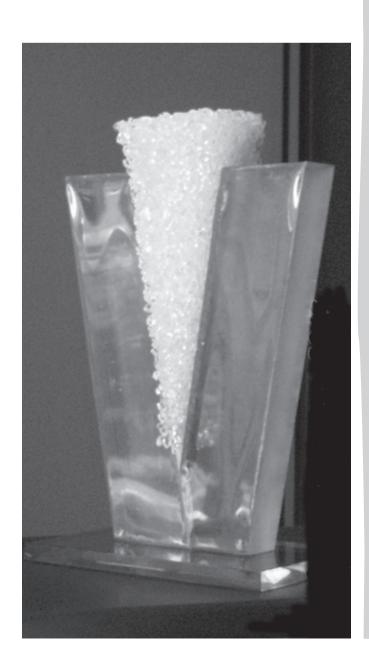
Zsena és a zsengék

Benned maradnak mind, az összegyűrt papírból integetnek ki, és már hiába ír-

tod, a porszívócső szûk, kályhatûz se bír velük, élősködők, nem fog rajtuk radír,

mert Õk rakták zsebre, náluk van, mi kellene, az a Valami,

amellyel egyszerre gyilkolni lehetne, s szerelmet vallani.

TORMA PÉTER

Kisasszonett

Romantikája önnek annyiban van, hogy, tudja, ön merő egy vonzalom. Dühös lesz tán, vagy zavart majd miattam, de mégis, asszem, el kell mondanom,

kezét, ha néha meg-megfoghatom... de most ez inkább mégis mondhatatlan. Bocsássa meg, netán ha untatom, csak azt hittem, hogy végre ráakadtam

a jó szavakra... sajnos csak horogra... Értékelném azért, ha nem morogna... Hörpintsük hát fel ezt a cseppnyi sört,

és induljunk. Ön mintha imbolyogna, eltûnik, én meg otthon fintorogva törölgetem a megköpött tükört.

Tünde-fény

Kettesút jő a sík mezőbe' futva. Itt nyáj legel, ott konda túr. A középső – meg van írva – célra jutna, de tertium most non datur.

Balról belép, s egy csöppnyi halmozatra elcsongorodva ül szegény. Csak néz a túlhév nyári alkonyatra. Kihúny a kékes Tünde-fény

Rím-e az ember?

(Stiller Kriszta rímeire)

Az idő lassan, mint a nyúltakony, végigfoly rajtunk, összetemperáz. És eltünődünk messzi múltakon: le kéne mosni. Fürdvágy. csempeláz. És inger villan át a nyúltagyon, hogy régi énünk már csak holt teher, hogy megégett, vagy vízbe fúlt vajon? Hogy köröttünk, mint csonka hold telel. Nyúltagymélyi reflex. Áztat. megaláz. de hősünk mégis újra elmereng, s agyába persze visszamegy a láz. Nyugodt az arc, de benn az elme reng. A nyúltagyadban mind ott sertepertél, amit magadból eddig elsepertél.

A kapolcsi

Balaton-felső környékén flangálni mindig izgalmas, még akkor is, ha az utóbbi években többnyire azzal a tapasztalattal jár, hogy de, az ország eme távoli részéből is haza lehet előbb-utóbb érni. Renault-val flangálni különösen izgalmas, az út szélén tarisznyás lányok integetnek, mintha csak stoppolnának, közöttük Galkó Balázs motoroz. Testközelből a *Mûvészetek Völgye* – ezek szerint nemcsak a hírekben meg a neten van. Hullámzó Balaton-felvidék, fokozhatatlanná sûrûsödött zsibvásár, kultúrkáosz.

Az *Irodalmi Jelen* különítménye a közelben ütött tanyát, a szállás tapolcai, ami itt a *pazar* szinonimája. Lovunk (Renault) a karámban piheg, s bár szívesen néznénk koncertet a közeli Monostorapátiban, a hajnali hazagyaloglás gondolata szép embertelenségnek tûnik. Marad a maradás, és a rápihenés az *IJ*-fesztivál napjára, a szombatira.

Az izmos, délelőtt fél tizenegytől este fél kilencig tartó programsorozat házigazdája Tarján Tamás. Őrá hovatovább, mint moderatissimusra gondolunk, Gyulán például sokadik éve tartja kezében az irodalmi rendezvényeket, legyen szó próza- vagy humorfesztiválról. Formája ezúttal is a korábbról ismert és megszokott: keretet, tartást ad a napnak. Néha úgy tetszik, elpilled a kánikulában, nem figyel, ám a következő szám előtt megint csak improvizál valami a hal-

lottakhoz kapcsolódót, olykor személyes történetekkel hozakodik elő, máskor irodalomtörténeti összefüggésekbe ágyaz, egy-egy program esetében pedig a kérdező szerepe is rá hárul. A végére tényleg fáradni látszik, de mint kiderül, tartogat még egy poént, a kezdettől fogva kitüntetett szerepet játszó két sakkbábuhoz kapcsolódót – akit érdekel, járjon utána. Elválaszt és összeköt, így is leírható.

A beszámoló átka az éhség, a szomjúság, a laokoóni birkózás az ösztön szorításában, mindenekelőtt azonban a jegyzetanyag maga. Az apró notesz tisztásain kanyargó vonalak, maszatos töredékek, nyitva hagyott zárójeles följegyzések, társuk vesztett idézőjelek. A kétely, mit lehet kezdeni egy ennyire tömény nappal. Az aggály, rekonstruálható-e bárhogy is a kép?

Weiner Sennyey Tibor és kis társulata nyitja a napot, a háttér az Erzsuzsóka Textilmûhely, ami nem biztos, hogy nyerő húzás, de előbb-utóbb megszokod. A "legmeghatározóbb tulajdonsága ugyanis a kettősség volt", halljuk egy ízben, és ez a kijelentés mintha a félórás produkcióra is vonatkoztatható volna, ha az elhangzó versdarabokat, verstörmelékeket a prófétai hang és az ironikus hétköznapiság keveredéseként értelmeznénk. Ebben az esetben azonban nem tudnánk mit kezdeni a "gyermekektől távol tartandó" kitétellel, a hangulat ugyanis idilli: sétálgató párocskák, csendes poharazgatás, itt-ott konok követése az árnyéknak. A pajta melletti Kávéház családias atmoszférájához a zenei kíséret is hozzájárul (a szerző tilinkón, Gál Emese fuvolán, Kocsi Lajos gitáron), kertet varázsolnak a kisházés a magát a délelőttből kifekvőtámaszozó Weiner Sennyey Tibor köré. Több mint performance, de még nem színház – hallani, megvan rá az esély és az ötletek.

Weiner Sennyey Tibor továbbra is a kertben marad, és a mûsorfüzet szerint a "zen tai költőt", Danyi Zoltánt faggatja Hamvasról és a gyümölcsversekről. Az aposztrofálásnak megfelelően Danyi Zoltán, Hamvas Béla naplóinak gondozója meditációs pózt vesz föl, halkan és keveset beszél, miközben valójában önleleplező figura, s iróniája a partnerre is irányul. A társalgás a fölvezetőben mondottaknak megfelelően baráti, s észrevétlen beavat bennünket a Hamvas-filológia jelenlegi állapotába. A versért azonban kár, lehetett volna több. (Némi hazabeszéd: Danyi Zoltán állította össze azt az ötestés Hamvas-Karnevált, amelyet augusztus 7–11. között tűzött mûsorára a Gyulai Várszínház, Helyey László [hang] és Binder Károly [zongora] értő tolmácsolásával.)

Hiányzott Onagy Zoltán. *A bőség zavara* címû rovat mindenese eljutott már néhány helyre a Babits-szexregénnyel (*Tavaszi iramlás ősszel*), kár, hogy Kapolcs nem lett kicsit megpiszkálva esztergomilag, mint tavaly: Ilonka és a srácok, a hálátlan Gellért, valamint a gyerekek réme, a mefisztoid Babits. Az áthidaló megoldás kiválóra sikeredett, Tarján Tamás az *IJ* augusztusi számában két rövidprózát publikált Benyhe Istvánt szólítja a mikrofonhoz. A lögyakorlatos történet hangvétele átélt élményről árulkodik, s erősen rájátszik Karinthy anekdota-parafrázisára, célozni tanulnak a katonák.

Írjon a nép! Korábban volt már szerencsénk szólni Orbán János Dénes "költő-kibelező" rovatáról, a Sándor vagyok én is! címûrõl (www.barkaonline. hu, valahol), amely egyszerre hozza vissza a köztudatba (köztudatnak?) Szoboszlai Sándor alanyi költőt, s juttatja gúnyos gesztusával publikálási lehetőséghez azokat a tollforgatókat, akiknek másutt aligha jutna hely. Tarján Tamás utalása a karikatúrára azonmód figyelmeztet, hogy immáron nyakig Karinthyában vagyunk,

amit Bárdos József paródiái is egyértelművé tesznek – lexikonszócikkei ráadásul az *Enciklopédiá*ra emlékeztetnek, amin a nagynevű Diderot-ék mellett az *Így írtok ti* szerzője is bőszen dolgozott, igaz, hiába. Orbán János Dénes elsőként egy esszét olvas fel a gyomorforgató tömegirodalomról, majd egy szerzőilevél-paródiát, aztán jöhetnek a versrészletek. Sosem nevetünk szívesen mások ügyetlenkedésein, félő, a sajátjainkon sem, de itt elhangzik egy szöveg – ha emlékezetünk nem csal, *Barbaricum hercege* címmel –, amelynek Juhász Ferenc-i szóvirágai mellett nem lehet szó nélkül elmenni.

Lazítás után szakma. A Mûhelymunka a kritikaírás természetét járja körül, Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Elek Tibor, a kritikarovat és Szõcs Géza, a prózarovat szerkesztőjének közremûködésével. Vendégük Pécsi Györgyi, az Új Könyvpiac főszerkesztője, aki maga is rendszeresen publikál recenziókat az IJ hasábjain. A kerekasztalbeszélgetés résztvevői alaposan megdolgozzák a témát. Szóba kerül például a kritikusi függetlenség utópisztikus gondolata, a "kinek ír a kritikus?" problémája, a szépírói kritikaírás jellegzetességei, a kapcsolatfelvétel lehetőségei az Új Könyvpiaccal, és ami talán a leginkább aktuális és fontos: az érthetőség követelménye, ami az IJ kritikái többségére is vonatkozik. Sokszínû háromnegyedóra volt, amely nem takargatta, hogy a kritika tarkabarka jószág: reklám, módszer, pedagógia és még ki tudja, mennyi minden egyszerre. Ezzel a téma nem lett letudva – később délután Elek Tibort ugyancsak Tarján Tamás faggatja számos kriţikát, tanulmányt és beszélgetést tartalmazó új könyvéről (Árnyékban és fényben), ennek kapcsán a darabokra szaggattatott irodalom fogalmáról. A Bárka főszerkesztője,

ahogy az könyvében is olvasható, világossá teszi, hogy a nehezen gépbe üthető fogalmon nem pusztán a történetiföldrajzi széthullást, de a kánonok mentén szerveződött magyar irodalmi élet megosztottságát/megosztottságait is érti, s ugyanakkor az elkülönült részek együtt-látásának, egybe-látásának szükségességét hangsúlyozza: "mert csak egy magyar irodalom van." A beszélgetésre szánt félóra Elek Tibor pályájának áttekintésére is alkalmat adott.

Fotókon fentről lefelé: 1. Tarján Tamás, Szõcs Géza, 2. Böszörményi Zoltán, 3. Tarján Tamás, Szõcs Géza, Böszörményi Zoltán, Elek Tibor, Pécsi Györgyi, 4. Benyhe István, Tarján Tamás, 5. Szálinger Balázs, Kukorelly Endre, Karácsonyi Zsolt, 6. Szálinger Balázs.

Középen: Muszka Sándor, Bonczidai Éva, Farkas Wellmann Endre, Sántha Attila, FeketeVince

Irodalmi Jelen 🛰 🔊

Irodalmi Jelen

Márton László *Átkelés az üvegen* című regénye kapcsán a visszatekintés igényéről vagy inkább szükségszerűségéről beszél, miközben felhívja a figyelmet a prózaírói tudatosság fontosságára, a kompozíciós ügyeskedések szövegszervező erejére. Dobó Pistiről szóló, elbeszélői játékokban gazdag történetét átéléssel olvassa fel, széles taglejtésekkel, állandó kontaktust tartva a közelében ülőkkel – a szöveg többször felhangzó "Ne beszélgessetek!" imperatívusza önreflexív ízt kap, egy alkalommal pedig – a hermeneutika csodája! – csecsemősírás felel rá valahonnan.

Irodalomszeretői szerencsénkre nem először kaptunk idén választ Szőcs Gézától, kicsoda is valójában az a Limpopo, bár talán ma sem tudnánk egyértelműen felelni az eleve fiktív kérdésre. A strucckisasszony pontos-szarkasztikus naplóbejegyzései ezúttal is fokozzák a hangulatot, további jó alapot teremtve a következő, egyben utolsó fejezethez. A regényen kívül a szerző tavaly megjelent *Liberté* 1956 című drámájáról is szó esik a beszélgetés során.

Az *Irodalmi Jelen* délutánját három, jó érzékkel megválasztott szerzői garnitúrát felvonultató felolvasás színesítette. Ezek közül kettő a már – fölmerülhet lassan a kérdés: véletlenül? – sokat emlegetett Karinthy nyomán *Így írunk mi I.* és *II.* címen futott. A első blokk szereplője Böszörményi Zoltán, Kukorelly Endre, Szálinger Balázs és Karácsonyi Zsolt, a külön alcímmel rendelkező másodiké Bonczidai Éva, Farkas Wellmann Endre, Fekete Vince,

Muszka Sándor és Sántha Attila. Mindenkit külön kiemelni, nem férne be a helyszíni tudósítás kereteibe, de a fölsorolt költők-írók érdeklődési irányából, poétikai sokszínûségéből elképzelhető, mennyire széles volt a paletta: "rendes" szerelmes verstõl kezdve parodisztikus székely dialektuson át a retrospektív prózáig. Az IJ-nap záróakkordja a bár megfogyatkozott, de reitõs nevében még mindig A XIII Marha Légi*ójá*nak felolvasóestje volt. Á tizenhárom ezúttal hét, azaz majdnem a fele, amiből túlságosan sok szerencsére nem következik. Ekkorra a kényelmi pozíciót hasznosságira cseréljük, s a pajtával szemközt megbúvó farakás tetején rendezkedünk be. Egy

óvatlan pillanatban a farakás megindul alattunk, de addigra már a közönség is gurgulázik. Fekete Vince kedves hangon prezentált felhasználójának kolhászmihálykodása, Kukorelly Endre samunadrágosai, Muszka Sándor stand up comedy-be átcsapó prózája egyként értő fülekre talál, ahogy Orbán János Dénes faszmeséjét, Farkas Wellmann Endre seggesszéjét is röhögve fogadja az addigra szép számmal egybegyűlt nagyérdemű, "aki" Lakatos Mihály szappanopera-forgatókönyv paródiáját sem találja hosszúnak, és Sántha Attila Árti-verseiért is hálás. Orbán János Dénes zárásként felolvasott stílusparódiája alatt pedig, amely a

melegfesztiválról szól Arany, Petőfi, Tamási Áron és Karinthy nyelvén, már többen nyerítenek. Nincs is abban semmi meglepő, hogy őszintén zúg fel a taps a közel tíz órás etap végén, s hogy Böszörményi Zoltán ígérete –

miszerint jövőre újra ugyanitt – ugyancsak jóleső zúgást vált ki a közönségből.

Az pedig már tulajdon magánügyünk, hogy nosztalgiára hajlamos lelkünk s szívünk amúgy is visszahúzna minket (ó, zánkai nyaralások), hogy a környékre érve legelébb Kinizsi bástyáját pillantotta meg a bennünk buzgó historikus látni-vágyás (ó, nagyvázsonyi várhíd), s hogy valahol a környéken leadják a Vidnyánszky Attila rendezte Liliom*fi*t is (ó, Szigligeti Ede) – de lesz KFT koncert, Tóth Kriszta, és egy taliándörögdi osztályfőnöki órát is szívesen végigülnénk már, megtudni Szőke Andrástól, mivégre és valójában honnan is e táj. Biztos, ami biztos,

vasárnap – kikötvén lovunkat a $\tilde{k}$ arámból – már gépen szállunk fölébe.

Fotókon fentről lefelé: 1. Farkas Wellmann Endre, Muszka Sándor, Fekete Vince, Lakatos Mihály, Kukorelly Endre, Sántha Attila, 2. Gál Emese, Weiner Sennyey Tibor, Kocsi Lajos, 3. Weiner Sennyey Tibor, Danyi Zoltán, 4. Elek Tibor, Pécsi Györgyi, 5. Tarján Tamás, Orbán János Dénes, Bárdos József.

Középen fent: Márton László, lent: Muszka Sándor, Fekete Vince

SZENTKUTHY MIKL **KUTHY LAJOS**

(Folytatás a 4. oldalról)

Milyen furcsák ezek a shakespeare-i nyelven és prousti idegességgel megírt, vérfagyasztóan precíz és hisztériásan színes alakok a maguk tudományos és můvészi ultramodernségükkel... az ócska detektívtörténet elavultságai közé állítva.

Figyeljük csak meg a sátáni realizmusnak, paraszt nyelvből fogant haláltánc-látomásnak ezt a példáját: élősdi német feudális rongybaba, aki csak az öröklött vagyonért merészkedett le a Hortobágyra:

"Avult drappszín hurkán imbolygott divat-hagyott feje egy álmos öregnek. Kopasz koponyáját trieszti matrózsapka fedi hálósüveg gyanánt. Izzadt szélei pusztán körítik hegy-völgyes homlokát, némi kis õsz bajuszt eresztvén ki hosszú füleinél, melyek rendkívül fényesek, s pamuttal dugvák. Arcza üresen függ, mint két iszákocska, melyekből kifogyott minden lég. Szemöld nem született vele, szemszőrét kiszedte az idő, szemei a ránczos, testszín aszalt szilvák bőrszatyorban ülnek, melyet a vénség régen korczba szedett. Ajka nincs, egy posztón vágott szíj éppen így nézne ki. Felajka, egész orrczimpáig tokos a szakálltövektől, mint a marhanyelv. A fény, nem szemében, hanem szeme előtt lebeg, mint köd a hold körül, s épen azért, noha üvegesen, de bazilisk hatással ragyog. Különben termete oly szerény, hogy harmad magával is félig töltené be sovány kaputját, melybe körömhegyig aláereszti tisztes ujjait.'

Aki ilyen intellektuálisan elemző hajlamú és ilyen rögösen-szalonnásan népi egyszerre, azt okvetlenül be kell kapcsolnunk a legmodernebb olvasóközönség és a legmodernebb magyar írók érdeklődésének eleven és aktuális vérkeringésébe.

Folyton gazdagságát hangsúlyoztuk ennek a magánéletében is hamleti végletességektől tépett írónak. Ehhez a gazdagsághoz tartozik Petőfi-korabeli Petőfi-tartalmú politikája is: csak a pénz és romlott idegek nyomorították odáig, hogy 49 után gyakorlatban nem tudott olyan hõse lenni a forradalmi gondolatnak, mint a Hazai Rejtelmekben

volt. Ez a felületesen Eugène Sue-utánzatnak kikiáltott regény nemcsak a modern biológiai látás, az értelmi elemzés és Dosztojevszkijt súroló ideg-lélektan furcsa keveréke-torzója, hanem vádirat is. Mert amilyen furcsa, hogy a detektív-ponyva olyan můvészi elemekkel élhet rokonságban, mint amilyeneket előbb láttunk, épp oly érdekes, hogy ez a "holdkór-román" a legélesebb magyar politikai megfogalmazásokat is tartalmazza. Irgalmatlan német-ellenesség és irgalmatlan feudális-ellenesség: ez a két 48-as pillér az, melyekre magyar reform-világnézete ívelődik. Magyar nép-imádata teljesen sallangmentes: értelmes, elemző ismereten alapszik. Hallgassuk meg Petőfi költészetének prózai párját: az öreg hortobágyi fogadós áll szemben báró Özugival. Ezt írja a fentebb már arcképbe foglalt főnemesről:

"Huszonhárom évtől tengett a békés, bő és adótlan honban, hol jog, érdek, élet és bátorság ingyen s önőrködés vagy mû nélkül védetik, mint a gyermeké, szülei által. Fáradalomköltség s érdemtelen lőn osztályosává ily alkotmányos, gazdag szerencsének, törvényadó joggal bír a hazán, melyet nem szerzett, nem véd, nem szolgál, s mégis huszonhárom évből nem jutott órája a népviszonyt, fajt, erkölcsöt, jellemet észlelni. Sőt rossz szándékú áltan, fogult, félszeg, tudatlan informatiókra, lenézte, megveté, gyûlölte, csürhének, vadállatoknak s rablóknak tartá a népet, mely a hazát harczban és békében egyedül tartja fenn, mely kimerült izmain erőszakadtáig tartja a közállomány már ingadozó terhét, s melynek annyi világpéldák között nem juta békés eszébe, tágítni a népjog lánczain!"

Tehát, magyar közönség és magyar író, nézz vissza Kuthy Lajos szándékaira, művének ezer esztétikai balfogása ellenére a népszabadság, a realizmus, a tudományos értelem, a népi nyelv utolérhetetlen plasztikájára, az érzékenység és démoni képzelőerő, a Hortobágy és Párizs, a művészi nagyvilág és paraszttestvérség magyar útjára.

(Folytatás a 6. oldalról)

 Szegény Aletta – folytatta összefüggéstelenül a bolond lány egyedül csak én sirattam meg, amikor elvitték.

Lola elmerült az emlékeibe.

 Jó lány volt. Õ volt az egyetlen, aki sose csúfolt engem. Nem nevetett a hátam mögött, mint ti. De a lóhúst akkor sem

Messziről kellett vizet hordaniuk. A szomszéd falvakban először csodálkoztak, de mindenkinek volt rokona, aki jó szívvel adott, de ahogy teltek a hetek, oda is eljutott vergődéseiknek a története, és mivel az emberek szeretik kiszínezni az eseményeket, már-már gigantikus méreteket öltött a múlt. Ezek megöltek egy nőt, suttogták. Egy nőt, egy nőt – visszhangozták az útszéli füvek. Aztán elvették mindenét, és szétosztották egymást közt – folytatták. Így aztán egy idő múlva már nem látták olyan szívesen őket. Még a rokonok sem.

 Nekünk sincs – mondták nekik –, várjuk az esőt.
 Nem tudták, mit tegyenek. Efraim is egész nap ült egy helyben. Nem lehetett hozzászólni

Eszét vesztette – terjesztette a felesége –, a fia halála miatt érzett bánatában, tette hozzá.

Így aztán a falu teljesen magára maradt. Egy nap Manassé lépett be a kapun. Efraim felesége, ahogy meglátta, szörnyû sopánkodásba kezdett.

- Ha nem hagyod abba, kapsz egyet – mordult rá a férje. Erre csend lett.

– Sose gondoltam volna, hogy ez történik velünk – kezdte a látogató. Efraim semmit sem szólt. – De nem hiszek ezekben a babonás félelmekben, amelyek úrrá lettek itt mindenkin. Ostoba asszonyi képzelgés, ami már a férfiakat is megfertőzte. Kellene tenni valamit. Beszélni kellene még egyszer az öreggel.

- Az nem akar segiteni rajtunk – mondta a hazigazda. – Az nem, de a felesége lehet, hogy igen – replikázott Manassé. – Akármi történt is, Aletta nem akarja a vesztünk.

Efraim kérdőn nézett rá. - Mirõl beszélsz? – csodálkozott rá a barátjára.

 Aletta itt van a faluban – mondta az a legnagyobb nyugalommal.

Efraimmal elkezdett forogni a világ.

 Mióta van itt? – szólalt meg. – Õsidõk óta – mondta a másik –, már nem tudom pontosan, mikor jött vissza, jobb dolgom is van, mint vele foglalkozni.

És te beszéltél vele?

Hát persze, miért ne tettem volna.

– Es õ szóba állt veled? - Még jó hogy! Miért ne állt volna? Mindig is oda és vissza volt tõlem.

Manassé önelégült ábrázattal ült a barátjával szemben. Efraim a legszívesebben behúzott volna neki egyet.

- Annak idején nem akartam neked mondani, mert úgy oda voltál érte, de most már tudhatsz róla. Úgy futott utánam az a lány, hogy csak na. Nem hiába mondtam neked, hogy nem ér az egy fabatkát sem.

- És nekem miért nem szólt senki?

- Nem akartuk, hogy felkavarjon a dolog. Meg nem is volt fontos.

Hol van Aletta? – kérdezte Efraim.

- Hozzáment ahhoz a bolond öreghez.

De hiszen az apja lehetne! – kiáltott fel a férfi.
 Más úgysem vette volna el – mondta Manassé.

Efraim nem értette, hogy miért barátkozott ezzel az alakkal annyi éven keresztül.

Most menj el – mondta neki.

Manassé ezen egy kicsit meglepődött.

– Elmész hozzájuk? – kérdezte. – Nem magam miatt, hanem hogy a falu megnyugodjon, lássa végre az a sok bolond öregasszony, hogy semmi köze a vizeknek ahhoz a szédült lányhoz.

Menj – mondta még egyszer Efraim.

Manassé elment. Lassan tette be maga mögött az ajtót. Nem ertette a baratjat. Arra gondolt, hogy lehet, hogy meg szerelmes Alettába, bár ez hihetetlennek tûnt. "Ez a história mindenkinek megártott" – gondolta. "Épp ideje, hogy vége legyen.

Efraim úgy érezte, mintha kiszakadt volna a valóságból. Valami egészen furcsa és egészen idegen tájra tévedt. Nem hitte el, hogy Aletta évek óta itt volt a közelében, és õ nem tudott róla. Felfoghatatlan volt számára, hogy amikor elment az öreg házába, akkor nem ismerte fel.

Napokig gyötrődött, hogy mit tegyen. A felesége meg csak sírdogált mellette, napjában ezerszer szipogta el, hogy mind meg fognak halni, csak azért, mert az õ ura olyan tehetetlen. A férfi semmit sem szólt. Aztán egy hajnalban elindult. Nem akart senkivel találkozni, ezért a kertek alatt ment, szinte lopakodva. Eppen hogy csak világosodott, amikor a házhoz ért. Nem ment be, hanem megállt a kapunál. Még a kilincs után sem nyúlt. Csend volt a ház körül. Még a kutya sem ugatott. Benyitott. A kapu nem volt bezárva. Óvatosan lépdelt az udvaron, mintha frissen porolt szőnyegen járna. Eldöntötte, hogy a múltkori padon várja meg, hogy előkerüljenek a háziak.

Az öreg jelent meg először az ajtóban. Most sem lepődött meg a látogatón.

Nagy bajban lehetnek azok, ha megint elküldtek ide – morogta elégedetten –, mégis, miben reménykednek?

Már alig van tartalék vizünk.

Nem nagyon érdemeltek mást – vágta rá az öreg.

Efraim lesütötte a szemét.

– Aletta benn vár rád – mondta neki, azzal elment. Efraim bement a házba. Az asszony ott ült az asztal mellett. Nagyon megváltozott, már alig emlékeztette valami a régi

Alettára. Talán a szeme. Ülj le - mutatott egy üres székre -, hallottam, hogy mit suttognak az emberek. En nem haragszom senkire. Sem rád, sem másra. Megmondhatod nekik nyugodtan. Nincs gyűlölet bennem

Miért jöttél vissza? – kérdezte a férfi.

- Hova mehettem volna? - mondta az asszony.

– Miért mentél hozzá ehhez a vénséghez? – faggatta tovább

Mi mást tehettem volna? – válaszolta Aletta.

– Manassé miért tudhatta, hogy itt vagy?

 Azért, mert neki sose számítottam. - Meghalt a fiam - mondta a férfi.

– Ţudom. Sajnálom.

Én nem akartam, hogy elvigyenek, de nem tehettem semmit. Ha akkor nem állok az események élére, engem is árulónak tartottak volna.

Aletta hallgatott.

– Nem lehet, hogy az öreg mérgezte meg a vizünket? – szegezte neki a kérdést a férfi.

Sose tenne ilyet – mondta a nõ.

És te? – nézett a szemébe.

En sem.

– Akkor mégis mi történik velünk?

 Amikor eljöttetek hozzám, és megvádoltatok, én sem tudtam, mi történik velem – suttogta az asszony.

Efraim elsápadt. Aztán elköszönt Alettától.

– Na mi van? – várták már a házánál a többiek. Efraim nem szólt hozzájuk, bement a szobába, és magára zárta az ajtót. A felesége ott szipogott az emberek között.

Eszét vesztette – mondogatta –, a fia halála miatt érzett

Efraim néhány óra múlva jött elő.

Mit akartok? – förmedt rájuk.

– Tudni, hogy mi lesz velünk – mondták a többiek.

Efraim megrándította a vállát, és visszament.

Séra Manassé volt az első, aki elköltözött. Őt követték lassan a többiek. Egy nap Balázsi Efraim felesége is áthurcolkodott a szomszéd faluba a nővéréhez. A férfi egyedül maradt. Amikor meghalt az öreg, a falu egykori bírája, ketten ásták a gödröt a pappal, mert már senki más nem maradt rajtuk kívül. Aletta mozdulatlanul nézte, ahogy dolgoznak. Aztán lassan beeresztették kötélen a koporsót, a pap mormolt valamit, de egy szavát sem lehetett érteni, mert részeg volt. Csendben mentek el az asszony házához, ahol az szó nélkül tette eléjük a gőzölgő húslevest.

Akkor már szinte egy éve nem esett egy csepp eső sem.

Irodalmi Jelen Assign

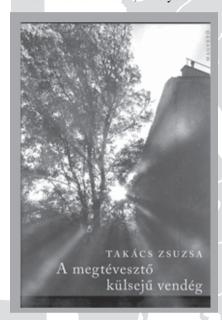
abár Takács Zsuzsát elsősorban költőként tartjuk számon, azoknak, akik ismerik korábbi műveit, két okból sem okozott meglepetést, hogy az idei könyvhétre novelláskötettel jelentkezett. Egyrészt azért, mert verseskönyveit erőteljes strukturáltság jellemzi, verseiben – itt elsősorban az utóbbi évek termésére kell gondolnunk – gyakran felfedezhető bizonyos narratív beszédmód, epikus mag; másrészt pedig azért, mert emlékezhetünk 1998-as kötetére, amelybe a versek mellett novellák és a versek forrásvidékét bevilágító esszék kerültek. Ennek következtében meglepőnek mondható, hogy A bûnök számbavétele recenzensei kevesebb figyelmet fordítottak a novellákra, bár – vizsgálva a három különböző mûfajt képviselő szövegek egymáshoz való viszonyát – többen kimutatták a novellák és a versek közötti tematikus, illetve poétikai rokonságot. Lényegében A megtévesztő külsejû vendég olvasójának is ez lehet a legalapvetőbb benyomása: ezúttal sem áll távol egymástól a lírikus és a prózaíró Takács Zsuzsa. Az új kötetben fellelhetők azok a motivikus-tematikus csomópontok, melyek az Üdvözlégy, utazás!, de főként A letakart óra és az azt megelőző válogatott verseskönyv, az *Utószó* világát jellemezték. Álom és ébrenlét, képzelet és valóság, élet és halál határán lebegnek ezek a novellák éppúgy, miként a Takács-versek. Erős képszerűség, szaggatott történetmondás, a lírai hangvételû mon-

datok gyakorisága jellemzi a kötet szövegeit. Gyakran előfordul, hogy a korábbi versek valamelyikében megtalálható történetmagot novellaformában bontja ki és írja tovább a szerző. Jó példa erre a kötet címadó írása, amelynek előképe A letakart óra címû verseskönyvben található meg. A főszereplő vacsorára hívja kollégáit, ám az összejövetel fokozatosan lidércnyomássá válik, ugyanis az egyik vendég, aki utolsónak maradt, leveti álarcát, és saskeselyűvé változik. A Kosztolányi versét megidéző vendég-motívum a halál közelségének érintése által azt fejezi ki, hogy valamennyien Isten vendégeként éljük földi életünket. Történetfoszlányok, motívumok, epizódok ismétlődnek, bukkannak fel újra a különböző novellákban, sőt a kötet egészén végighúzódik az a történetszál, melyben többször visszatér egy szereplő, az építész, aki megnyer egy mûemlék-együttes felújítására kiírt pályázatot, ám végül lemondja a megbízást, és nem utazik Marokkóba. Takács központi alakja azonban többször nemet vált, hol nőként (*Egy másik kezdés*, *A* megtévesztő külsejû vendég, A kammerni kastélypark, Játék a tûzzel, Eszmék és téveszmék, Beszélgetések terme), hol férfiként (Tanyai történet, Visszapillantás, Az idegen, A hóhér lánya, Kísértettörténet, A test feltámadása) szólal meg, az Egy fejfájós nap című történetben pedig egyetlen novellán belül következik be a nem-váltás: "Nem gondolná az ember, míg meg nem történik vele, hogy egy rosszullét következtében egy-két óra leforgása alatt – mondhatni természetes módon – nőből férfivá változik, majd vissza." Mindez rámutat a kötet egyik központi kérdésére, az énkeresés és önazonosság problémájára.

A szereplők többsége a bûnösség tudatával, a halál közelségének élményével, az idegenség tapasztalatával, nem egyszer a kiszolgáltatottság érzésével él együtt, miközben sorsukat életre szóló találkozások és elválások, szakítások határozzák meg. Az *Egy*

másik kezdés címû novella gyermekkorára visszaemlékező női elbeszélője világhírû zongoraművész szeretett volna lenni, rajongott Schubert zenéjéért, A halál és a lányka vált "fájdalmas himnuszává". Végül feladja ambícióit, és elhatározza, férjhez megy, és szabályos polgári életet él. Vágyai feladásával egy időben elhagyja hazáját, és nővérével együtt 1956-ban átszökik az osztrák határon. Közönyösen, minden érzelem nélkül veszi tudomásul, hogy a határon lelőtték édesanyját a szovjetek: "Számító, hideg énem talán rá is játszott a fájdalomra, hiszen ezáltal ment vajpuhán minden.". Végül az élmény felszabadító erővel hat a lányra: "Nem kellett hát szeretnem senkit azontúl, engem sem szeretett senki. Kitárult előttem a világ, szabad voltam.". Az itt megismert beszélő története folytatódik a Játék a tûzzel című novellában, amelyben a főhősnő barátnője iránti

Takács Zsuzsa: A megtévesztő külsejû vendég, Magvető, Bp., 2007 szenvedélyes vonzalma kerül középpontba. Az idegen című írás előző változatában (A bûnök számbavétele kötetben) még ott találjuk a hivatkozást Camus regényére. Az új szövegvariánsban Takács elhagyja ugyan a Közöny eredeti címét (L'Étranger) az alcímből, mégis egyértelművé válik a kapcsolat. A főhőst ugyanaz a részvét nélküliség, tehetetlenség és otthontalanság mozgatja, mint Meursaultt. "Nem akartam otthon lenni a világban" – mondja. Gyermekkorában végignézi, ahogy egy kisfiú a Dunába fullad, anélkül, hogy figyelmeztette volna, hogy "a lazán rakott törmelék könnyen megindulhat alatta". Évtizedekkel később sorsára hagyja a metróállomáson egy régi iskolatársát, pedig annak összeomlása nyilvánvaló volt számára. A gyötrő bûntudattal kell élnie, és amikor orvosa lemondja beszélgetésüket egy páciense öngyilkossága miatt, rögtön a magára hagyott barát halálára gondol, ám kiderül, hogy a vízbe fulladt kisfiú ikertestvére vetett véget életének.

A kötetben ugyancsak többször felbukkan az a történet, mely szerint közel nyolcvan éve egy jászsági tanyán szomjan halt egy négyéves kislány, mert a javasasszony megtiltotta, hogy inni adjanak neki, amíg a rontást le nem veszi róla. "Nagynénémről álmodtam, akit nem ismerhettem, hiszen négyéves korában halt meg. Egész testemben borzadva tudtam mégis, hogy a csaknem hetvenöt évvel ezelőtti, nagyszüleim jászsági tanyáján lejátszódó történetet élem újra" – mondja a Tanyai történet beszélője, majd újrameséli a történetet a Visszapillantás építésze, érzékelve, hogy a "halál körülményeit felfogni képtelen gyermek lelke azóta bolyong választ és könyörületet keresve, és hogy bennem most együttérzésre talált, halálában megnyugszik végre". "Ez a történet nem velem esett meg, de első személyben tudok csak beszélni róla" – olvashatjuk a Tanyai történet első mondatát, amely a szövegek személyes érintettségét teszi hangsúlyossá, csakúgy, mint a kötetet bevezető, erősen szubjektív hangvételû Ajánlás. Ennek kapcsán visszagondolhatunk a kötet alcímére (Önéletrajzaim), amely viszont értelmezésemben nem arra utal, hogy valamennyi történetet Takács Zsuzsa önéletrajzaként kellene olvasnunk, sokkal inkább azt demonstrálja, hogyan épülnek be sorsunkba és válnak sajátunkká mások élettörténetei, és hogyan azonosulunk mások sorsával. "Olyan erővel hatott rám a történet, melyet új, nálam kilenc évvel fiatalabb munkatársnom az iroda szokásos szilveszteri összejövetelén előadott, hogy úgy éreztem, megfulladok, ha nem hagyhatom ott őket" – utal erre az intenzív átélésre a Visszapillantás narrátora.

Takács Zsuzsa magával ragadó prózavilágot teremtett, ugyanakkor elmondható, hogy *A megtévesztő külsejű vendég* a történetek újramondása, a motívumok és tematika megismétlése, illetve újrarendezése révén nem hoz újat a korábbi kötetekhez képest, sőt bizonyos értelemben kevesebbet ad, mint a többször említett 1998-as könyv. Abban ugyanis a háromféle beszédmód találkozásából, összjátékából olyan sajátosan izgalmas kötetkompozíció képződött, amelyet jelen kötet nem tud felülmúlni. Azonban *A megtévesztő külsejű vendég* olvasása közben egyre inkább fokozódott az a benyomásom, hogy Takács Zsuzsa számára rendkívül fontos ez a kötet, amely a versek után (illetve között) némileg könnyebb, felszabadultabb lélegzést, tágasabb teret biztosítva lehetővé teszi, hogy más nyely, más hang, más beszédmód segítségével ismét bejárja a versekben már végigjárt utat.

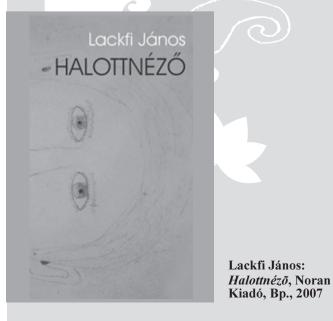
MÉNESI GÁBOR

Szembenézni a valósággal

ackfi János regényének főhőse és egyben elbeszélője egy tizenkét éves fiú. A szerzői és az elbeszélői én azonosítását tálcán kínálja, hogy a kissrácot Jancsikának hívják, aki ráadásul a könyvben foglalt történések idején, 1983-ban éppúgy 12 éves, mint amennyi akkor az író volt – ennél jobban azonban felesleges lenne belemenni az önéletrajziság kérdésébe, már csak azért is, mert egy regény színvonalán nem változtat semmit az a tény, hogy személyesen átélt vagy elképzelt eseményekről olvashatunk benne. Az elbeszélő tehát egy tizenkét éves fiú, kezdtem nagyvonalúan recenziómat, de a helyzet ennél azért némiképp bonyolultabb. Miközben Lackfi igyekszik minél markánsabban képviseltetni a gyermeki látásmódot prózájában, azért – bár a narráció kérdésével nem különösebben foglalkozik a mû (ami egyáltalán nem baj) – az igényes nyelvhasználat, a felnőttes, precíz beszédmód, az egészen speciális kifejezések, a szakszavak alkalmazása mind azt sugallják, hogy a Halottnéző fiktív beszélője utólag, már felnőtt fejjel meséli el életének ezt a szeletét. A szerző erőfeszítése módfelett eredményesnek bizonyul: ebbe a retrospektív tekintetbe rendkívül sokszínûen sikerül becsempésznie a fiú nézőpontját.

Elsősorban úgy, ahogy a sajátságos gyermeki képzeletet jeleníti meg a könyvben, a gyermeki képzeletet, amely a valóságból kiindulva, de attól valamilyen asszociáció révén elrugaszkodva teremt meg egy másik, a realitások területén kívül eső világot. Jancsikának elég annyi, hogy mozgalmi dalokat énekeljenek az iskolában, s ő rögtön egy fiatal hadnagyról kezd fantáziálni; elég a szerelmére gondolnia, s máris egy kalandregénybe illő lányszöktetésről álmodozik. A valóság és a képzelet itt át meg átszeli egymást, sőt, olykor azt tapasztalhatjuk, hogy a fiú úgy próbálja meg az életben átélt eseményeket értelmezni, hogy azokat valamilyen képzeletbeli vagy filmben látott dologhoz hasonlítja. Igen, a másik nyomban feltûnő eszköz az, hogy az elbeszélő mindent a filmekkel vet össze (krimikkel főként). A tangóharmonikázó Mailáth (ex-)gróf, mert "szemöldöke, szempillája se volt", Kojak-et, a mormogó betonkeverő a Marco Polo film buddhista szerzeteseinek kórusát, a család Fickó nevû kutyája pedig Frakkot juttatja eszébe. Megszaladó képzelete legendákat szül, a Kalapos Emberből (akit egy ízben Charles Bronsonhoz hasonlít) például már-már mitikus figurát, ha úgy tetszik, a halál allegorikus alakját teremti meg. Miközben a képzeletbeli szörnyûségekre nagyon is érzékeny, addig az idősebbekkel, elesettekkel,

gyengébbekkel szemben részvétlen, közönyös, s néha kegyetlen is: a nyugdíjasokat "boszorkafejeknek" látja, egyik tanárnőjének arcát pedig így jellemzi: "sápadt volt és petyhüdt, akár egy nyers csirkecomb bőre". Nem kérdez rá az élet nagy dolgaira, természetesnek veszi, hogy az öregek öregek, a mozgássérültek mozgássérültek, mint ahogy azon sem problémázik egyáltalán, hogy van a lakókörnyezetükben egy homoszexuális pár. Felnőttekkel szembeni kritikus látásmódja abban is megmutatkozik, hogy nagy örömmel gúnyolja ki beszédhibáikat, olykor infantilisan eltúlozva azokat ("Néff kövül itt" – nézz körül itt; "ne tégy annyi majtejt, ne pazalljad" – ne tégy annyi maltert, ne pazaroljad), és gusztustalan viselkedésüket, ápolatlanságukat is folyton szemmel követi: kéjesen mutatja egy iskolatársának, hogy a menzán az egyik alkalmazott több alkalommal is belenyúl ujjával a gyerekeknek készített ételbe; szívesen felidézi az orrból, fülből kinövő szőrszálak, vagy egy hiányos fogsor látványát. A különböző érzékterületeket is rendre játékba hozza a szöveg. Jancsika történetei mellékesnek tûnő, de a gyermekben mély nyomokat hagyó illatokkal, szagokkal, ízekkel, hangokkal, színekkel vannak tele. A fiú máskülönben is szívesen időz el egy-egy apróságon, minden eléje táruló dolgot kielemez, továbbgondol, olykor hosszú – és az olyasó szemszögéből szórakoztató – eszmefuttatásokba keveredve. Látásmódja időnként egészen meseszerû (Magyarországot például így nevezi: "a nagy fényes Birodalom [Szovjetunió] poros alvége"). Hogy Lackfi számtalan oldaláról be tudja mutatni ezt a kissrácot, az nem csupán az eddig tárgyaltaknak köszönhető, hanem annak is, hogy a tizen-

három fejezetre (a számmisztika érvényesül itt, a tizenhármas szám, a 13. fejezet valóban szerencsétlenségeket hoz magával) tagolt könyv egyes részegységeiben mindig más és más oldaláról ismerhetjük meg a hősünket, mindig egy (vagy több) újabb szereplővel való viszonyába nyerünk betekintést. Bár eleinte "távolabbi" személyekhez, egy szerelőhöz, egy lánybaráthoz, az énektanárnőkhöz, az osztálytársakhoz stb. fűződő kapcsolatát tárja elénk a kötet, a későbbi fejezetekből a fiú saját történetén túl már egy gyermeki nézőpontból elbeszélt családregény morzsái is elő-előtûnnek.

A (dédszülőkig visszamenően felvázolt) família történetéből jócskán előtûnik az adott történelmi kor, a 80-as évek világa. Dragomán György a fülszövegben erősen referenciális szövegként értelmezi a *Halottnéző*t, teljesen jogosan. Lackfi nem akarja a fikció játékterének mutatni a regénye hátterét képző világot legyen szó bármilyen apró mozaikkockáról, a "limóról", a Menő Manóról vagy az úttörőkről, megpróbálja hitelesen visszaadni a kor hangulatát. Maga a szocializmus főleg az ősöknél kiapadhatatlan beszédtéma, de a gyerekek is tesznek egy-két keresetlen megjegyzést a számukra talán még inkább abnormális rendszerre. A képzelt-valódi ország nyomasztó atmoszférája azonban nem hatalmasodik el a köteten, mert annak alaptónusát szinte mindvégig az a – roppantul élvezetes – humor(osság) képezi, amely legfőképp infantilizmusokból, kis túlzásokból, abszurditásokból és a túlburjánzó képzelet termékeiből van kikeverve. Azért csak "szinte mindvégig", mert az utolsó fejezet az arcunkra fagyasztia a mosolyt.

A tizenhárom fejezet mindegyike rendelkezik önálló címmel. Ezek az első ránézésre semmitmondónak tûnő címek az adott szövegegységből idézett, általában valóban lényegtelen kifejezések – lényegtelenek, mint ahogy Jancsika is folyton jelentéktelen dolgokon szöszöl, gondolkodik. Maga a főcím már sokkal jelentésesebb, és több alkalommal is használtatik a regényben. Először egy olyan (képzeletbeli) hullára vonatkozik, akit a gyerek fantáziálása szerint a Don Quijoténak csúfolt alak figyel. Aztán a család japánkakasára, ahogy az, miután egy nyest kiszívta a vérét, kipreparálva, holtan néz a polcról. Amikor a beteg dédnagymamájánál tartózkodik, az alábbi gondolatok fordulnak meg a fiú fejében: "Megnéztem még egyszer Piroska néni katona férjét, aki nem jött vissza a háborúból, furcsa dolog, ahogy egy halott visszanéz az emberre, csomó minden van ebben a nézésben, amit én se tudok, õ se tud, nem is ismert, apámat se látta soha, nemhogy engem, mi közünk volt egymáshoz?". De a cím akkor nyeri el "végső" jelentését, amikor Jancsi elveszíti két családtagját: hiába mondja az egyik esetben, hogy "nem hiszem el", ami történt, és hiába szeretné a fantáziája segítségével meg nem történtté tenni a tragédiát a másik alkalommal – a képzelődések ideje lejárt, fel kell nőni, szembenézni a halállal, a valósággal.

DARVASI FERENC

íg az Irodalmi Jelen regénypályázatának első három díjazottja viszonylag erõteljes kritikai visszhangot keltett, addig ugyanezen pályázat különdíjasai nem kerültek az érdeklődés középpontjába. Ennek legfontosabb oka valószínűleg nem az esztétikai tényezők, sokkal inkább a ķiadás különbségei között keresendő. Halász Margit regénye, az Éneklő folyó például mind a mai napig alig érhető el – legalábbis, ami a magyarországi könyvpiacot és könyvkereskedelmet illeti. A másik ok talán a (jobb híján) posztmodernnek nevezett elemek és eljárások látszólagos hiánya, az "egyszerű" történetmeséléshez való visszatérés, az a sajátság, hogy a szöveg első olvasásra kevesebb fogást enged magán, mint egy kifejezetten elméleti struktúrára épülő írás. Halász Margit kisregénye – és

ugyanez elmondható korábbi elbeszélésköteteiről (Isten tehenei, Forgószél, Csillagkerti szonáta, Méz és szurok) is – egyértelmûen a hagyományos történetmesélés mellett teszi le voksát, nem foglalkozik az elbeszélés nehézségeivel, a valóság nyelvi megragadhatóságának jól ismert filozófiai problémáival, a szöveg(ek)ben sokkal inkább a mesélés, a történetek szövésének öröme érhető tetten. A nyelv lehetőségeit illetően tehát rendkívül optimista (vagy legalábbis nem tartja szükségesnek a kérdés problematizálását), ez az optimizmus azonban csak a szöveg formai sajátságaira, elbeszélésének módjára jellemző. Tartalmi szempontból egészen más a helyzet, hiszen ha a valóság és a nyelv viszonyát nem is, a valóság és a vágyak viszonyát alaposan körüljárja, a közöttük tátongó szakadék ábrázolására fordítja figyelmének legjavát. Az irodalom elméleti kérdései fölé növeszti hőseinek sorsát, az ember boldogságkeresését, csalódásait, illetve örömeit. "Szerintem itt, e földön mindenki arra teremtetett, hogy így vagy úgy, boldog legyen. Olykor elég hozzá egy fél szem kockacukor, máskor meg a világ összes gyémántkincse is kevés. Létezhet ennél izgalmasabb téma? Hát ilyesmikről szólnak az én történeteim." – jegyzi meg egyik korábbi kötete fülszövegében.

Az *Éneklő folyó* egy boldogtalan házasság zátonyra futását, majd egy szerelmi háromszög kibontakozásának történetét tárja olvasója elé. A körülbelül másfél évet felölelő eseménysor egy Tisza-menti kis faluban játszódik, középpontjában a házasságtörést elkövető asszony életének, hétköznapjainak és gondolatainak bemutatásával. Bár a szöveg mindentudó narrátort alkalmaz, ez a hagyományos elbeszélő leginkább Mátyusné Vas Mari szemszögéből láttatja az eseményeket. A rajz-orosz-angol szakon végzett tanárnő és férje, Béci, Kandicsfalva köztiszte-

letben álló hentese látszólag nyugodt és kiegyensúlyozott házasságban élnek. A kapcsolatukat meghatározó állandósult hiányérzet azonban már az első oldalaktól kézzelfogható: a mûvészi ambíciókkal rendelkező, a mesék és a fantázia világában élő feleség nem talál valódi társra a "hús birodalmában" (szó szerinti és átvitt értelemben egyaránt) élő férjében, kapcsolatukat az idegenség, a meg-nem-értés határozza meg. A regény elejének egyik metaforikus leírása igen kifejezően utal a férfi és a nő habitusának, személyiségének különbségeire: "Milyen különös, de azóta jobban érezte Bécin azt a fáradt vérszagot, amit nem mosott le semmilyen szappan. Régebben valahogy csak addig érezte, amíg meg nem fürdött, de most... most fürdés után is ott volt Bécin ez a szag. Mari mindent kitalált, hogy illatosítson: rózsaszirmokat gyűjtött egy sűrű szövésű hálóba és a tiszta ruhák közé rejtette, jázmin illatú jéghûsítőt vett, levendulacsokrokat kötözött a csövekre, de hiába. Az a szag erősebb volt kettejüknél, és mintha alantas szándékkal közéjük akart volna férkőzni." A falu iskolájába kerülő új rajztanár, a cigány származású Renátó megjelenése nyilvánvalóvá teszi a házasság elhibázottságát, hiszen olyan élet lehetőségét villantja fel Mari előtt, melyet a szûkös lehetőségekhez szokott nő korábban elképzelni sem tud. Ez a szerelem csupán ideig-óráig tartó boldogságot nyújt, ahhoz azonban éppen elegendő, hogy az asszony ne legyen képes többé visszatérni korábbi életfelté-

A férje oldalán boldogtalan, házasságtörést elkövető asszony sorsa rendkívül híres világirodalmi párhuzamokat idéz fel: Vas Mari egyértelmûen Bovaryné, Effi Briest és Anna Karenina rokona. Halász Margit legújabb szövege a tizenkilencedik század ezen meghatározó regényeivel nyilvánvaló tematikus hasonlóságot mutat, Tolsztoj regényére egyértelmû utalás is történik, hiszen Renátó húga, a könyvek birodalmába menekülő béna lány a szöveg ideje alatt éppen az *Anna Kareniná*t olvassa. Az említett regényhagyománnyal a tartalmi elemek mellett az omnipotens elbeszélő alkalmazása, az elbeszélés nehézségeinek figyelmen kívül hagyása is kapcsolatot teremt. A Halász-regény realizmusa azonban – az eddigi párhuzamokon túl – nagyban kapcsolódik az ún. mágikus realizmushoz, annak alapvető technikáihoz is. Ennek a tradíciónak leginkább meghatározó jegye a realitás és a varázsos, mesés, természetfölöttinek tûnő elemek ötvözése, magyar nyelvterületen legismertebb szerzője pedig a kolumbiai származású Gabriel García Márquez. Az Éneklő folyó már címével is megidéz egy mesés közeget, a szöveg különböző történetei pedig olyan világokba is elkalauzolnak, ahol a csoda egészen hétköznapi. A központi cselekményhez szorosan nem kapcsolódó történetek között kettő is van, mely szinte kizárólag a mágikus realizmus jellemzőit viseli magán. Az egyik Renátó nagyapjának, Kozma Orbánnak és feleségének történetét, a másik pedig Kucsera Vladimir és Katinka nevû szerelmének mesés életét meséli el. Ez a két történetszál mintegy ellenpontozza Mari és Béci boldogtalan házasságát, szerelemtelen hétköznapjait, azt az életet, mely mindkét embernek egyformán szenvedést okoz.

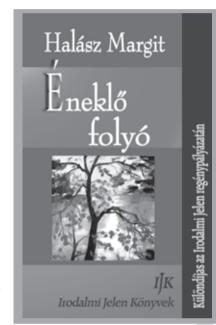

Ahhoz, hogy ezt a boldogtalanságot, a vágyak és a lehetőségek között feszülő ellentétet ábrázolni lehessen, a marquezi világon kívül még szükség van valamire, mely mindezt honi viszonyok közé helyezi. A szerzőnő maga is többször beszél Tar Sándor prózájának inspiratív hatásáról, és kétségtelen, hogy ennek az írásmódnak a nyomai is rendkívül erősen jelen vannak szövegében. A perifériára szorult emberek életét, az Isten háta mögötti helyek kilátástalan, szûkös világát a Tar Sándor szövegekből ismerős hangulat megteremtésével érzékelteti. Kandicsfalva (nem tévesztendő össze a székelyföldi Kadicsfalvával) a valóságban nem létezik, de szimbolikusan magába sûrít mindent, amit egy poros, fülledt magyar alföldi faluról képzelünk. Nem a falusi élet idilljét, hanem annak céltalanságát, fojtogató reménytelenségét, álmaikat vesztett szereplőit, a kocsmáit mutatja be, helyenként már-már naturalista leírásokkal. A vágyott és a valós élet közötti különbségek így a kétféle írói módszer lehetőségeinek jól sikerült egybeötvözésével, egymást ellenpontozó világszemléletével is tovább árnyalódnak.

A boldogtalanság boldogságra váltásának lehetőségét firtató regény utolsó sora – mely egyben visszautal a címhez, és így keretezi a szöveget – akár pozitív befejezésként is olvasható: "A víziszörny boldog énekének örült, aki végre-valahára megtalálta párját lágyan hömpölygő szivárványos habjaiban.". De hogy ez mit jelent a szerelmi háromszög tagjaira nézve, azt a Tar Sándor-szövegek, vagy akár az Anna Karenina ismerői előtt

nem lehet túlságosan nagy titok.

KOLOZSI ORSOLYA

Halász Margit: Éneklő folyó, Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2007

"Írófeleségnek lenni a múlt századelőn egyfelől lehetőséget jelentett a hagyományos nemi és kulturális szerepek meghaladására, másfelől olyan kényszerpályát is, amely végső soron e szerepek konzerválását eredményezte." Egyszerűnek tûnő állítás, de sok kérdést fölvet, ha jobban belegondolunk.

Borgos Annát több minden predesztinálta a kérdések megválaszolására. Pszichológus és irodalomtörténész, pszichológusként – többek közt – Erős Ferenccel közösen jegyzi a *Mérei Elet-mû* címû tanulmánykötetet (2005), közreműködött az egyetemes és magyar pszichológiatörténet egyik "alapmûvének", a Freud-Ferenczi-levelezésnek sajtó alá rendezésében, irodalomtörténészként pedig – szintén többek közt – szerkesz-

tette a Szerelmes magyar írók sorozat Kaffka kötetét ("A te színed előtt". Kaffka Margit szerelmei, 2006), és – közvetlenül mostani tárgyához "kapcsolódóan" – ő rendezte sajtó alá Kosztolányi Dezsőné kiadatlan írásait (*Burokban születtem*, 2003).

A Portrék a Másikról címû kötet valójában két könyvet tartalmaz: az első – kb. egyharmadnyi – rész (*Nőszerep-stratégiák a* huszadik századelő pszichotörténeti és kulturális közegében) egy történeti-elméleti, tudománytörténeti áttekintést ad; ez kvázi, "alapozás" a második, a szoros értelemben vett fő részhez (Kapcsolódás és alkotás. Három "Nyugat-feleség" életútjának vizsgálata), amelyben a három tárgyalt nő/író/feleség (Babits Mihályné Tanner Ilona, Kosztolányi Dezsőné Harmos Ilona és Karinthy Frigyesné Böhm Aranka) pszichobiográfiai elemzése történik. Aki "csak" az írófeleségek portréira kíváncsi, nyugodtan átlapozhatja az elsőt. Aki azonban érteni is akarja az írófeleségeket, motivációjukat, hogy miért lettek éppen írófeleségek, annak érdemes elolvasni, mert – ahogy az összegzés írja – "a három írófeleség pszichobiografikus vizsgálata nemcsak egyénekről, hanem kapcsolatokról – a partnerkapcsolatokon túl az azt körülvevő társadalommal való kölcsönhatásokról – is mond valamit"

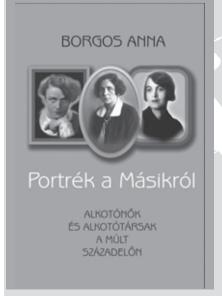
A könyv alapfeltevése, hogy a három írófeleség alakja önmagában – saját jogon – is értelmezhető, nemcsak a férj "oldalbordájaként". Sziszifuszi vállalkozás, tudja ezt Borgos is, s idézi Kosztolányiné sorait: "Egy-egy írófeleség arcképe amúgy sem érthető meg önmagában, mert bizonyos fokig vetülete, tükörképe az író férjnek", ráadásul – így tovább Kosztolányiné –: "az arckép is mindig hamis, mert egy s mást hangsúlyoz már egy s más rovására, s az arckép festőjét is jellemzi egyben". Borgos portréi pontosak, jól megrajzoltak, bár – Karinthynéról szólván – hozzáteszi: "Persze egy életrajzi vizsgálódás sohasem

lehet egészen hiteles és objektív, de ez esetben fokozottan van jelen a »jellemző« és a »jellemzett«", ti. Böhm Aranka esete kivételes: róla alig maradt fenn elsődleges forrás, így róla csak az elfogult-személyes visszaemlékezéseket lehet összegezni. (Így persze, hogy még egy csavar legyen az objektivitásban, a "jellemző" és a "jellemzett" mellé belép a képbe az (életrajz)író - jelen esetben Borgos Anna – és az értelmező is: az olvasó.)

Születni, természetesen, egyikük sem született írófeleségnek bár Babistné elég fiatalon már tudatosan törekedett rá -, viszont másképp éltek a "lehetőséggel", miután azok lettek.

Babitsné – a vidéki lányból lett külügyminisztériumi tisztviselő, aki két hónap alatt "meghódította" Babits Mihályt, aki a hetedik találkozás alkalmával megkérte Tanner Ilonka kezét – irodalmi "karriert" futott be, írásait a Nyugat közölte, verseit és regényeit kiadták (Babits életében hat önálló kötete jelent meg, s mind a hatról írtak a Nyugatban). A kétes siker azonban állandó bizonytalanságban is tartotta, s igen beszédes az 1923as naplójába írt jegyzet: "Vajon feljegyzi-e nevemet az irodalomtörténet, mert jó ebédeket főzök az uramnak, s ha fáj a torka, borogatást teszek a nyakára? Munkáira alig teszek hatást, csak feleség vagyok, semmi egyéb, s az irodalom számára sokkal fontosabb nálam az a fogarasi kis cukrászleány, kihez legszebb szerelmes verseit írta.

Kosztolányiné (akit egy véletlen hozott össze későbbi férjével) – bár már korábban is megjelentek írásai – valójában csak férje halála után lett íróvá; házassága előtt és alatt ő – Török Sophie-val ellentétben – "nem törekedett írói identitása meg-erősítésére, központivá tételére", talán azért, gondolom, mert eredetileg elismert színésznő volt, az önmegvalósítás és ön-

Borgos Anna: Portrék a Másikról. Alkotónők és alkotótársak a múlt századelőn, Noran, **Bp., 2007**

megmutatás egy másik lehetséges, nők számára ekkoriban evidensebb, könnyebben járható útját választotta, s mivel a házasságban "jobban azonosult háttérteremtő [...] szerepeivel", emellett "írószerepe nem annyira ambíció, mint inkább belső szükséglet", férje halála után "sokkal inkább megtartja személyiségét", az Emlékező szerepében: két legismertebb műve férjéről és Karinthyról szól, két kevésbé ismert pedig saját gyerekkoráról (Burokban születtem), valamint saját második világháborús emlékeiről (Tüzes cipőben).

Karinthyné (előbb orvosfeleség, Karinthy "csak" a második férje volt) kissé "kilóg" a sorból, hiszen nem hozott létre írásos életmûvet, viszont önálló orvosi praxist folytatott, de leginkább és vállaltan – feleségként lett vitathatatlanul az egyik legismertebb alakja a huszadik század első fele irodalmának (a kávéházi társaságban ő "képviselte a szociális és erotikus központot, Karinthy inkább szellemi-szimbolikus centrum volt"), s múzsának, mint művek pszichológiai inspirátorának sem utolsó: a házasságukban közismerten gyakori "harc talán nem is annyira ellenségeskedést, mint inkább állandó pszichés stimulációt, sajátos függőséget jelentett számukra" – ez pedig egyes íróknál alapfeltétele az alkotásnak.

Sok új információ, adat, összefüggés van a könyvben, amely ezután megkerülhetetlen lesz a Babits/Babitsné-, Kosztolányi/ Kosztolányiné, Karinthy/Karinthyné-kutatók számára. Azonban sajnos egy igazán érdemi vonulat hiányzik belőle, pedig ha valakinek, akkor Borgos Annának most meglett volna a lehetősége – és kiváltképp alkalma – ezt megtenni. Kosztolányinéról írja, hogy nem irodalomtörténeti eszközök és célok" vezetik. irodalmi kánonban" igyekszik elhelyezni, hanem úgy közelít hozzá, "mint aki egy »jelenséget« is képvisel", Babitsnéról pedig hogy annak írói tehetségéről, munkáinak jelentőségéről "nehéz volna ítéletet mondani, és ez nem is célom", és hogy Török Sophie "munkája önmagában, Babitstól és a nőírókkal szembeni sztereotípiáktól függetlenül" mennyire volt érdekes a közvélemény számára, "nehéz megítélni", ezért Borgos "elsősorban tehát nem magukkal a művekkel, hanem azok korabeli recepciójának jellegzetességeivel" foglalkozik. Kár. Ez megint elmaradt. Borgos Anna hangsúlyozza, hogy önálló irodalmi életművet létrehozó (író)nőkről ír (akik történetesen írófeleségek is), de a mûveket (életmûveket) magukat nem értékeli; így az író/feleségekből ismét "csak" a feleség marad. Ám ez is sokkal több, mint amit eddig tudtunk róluk, hiszen az ábrázolt jellemek persze sokkal összetettebbek, motivációjuk többrétû, házasságuk bonyolultabb, mint ebben a recenzióban szólni lehetett róla.

Borgos Anna mindazonáltal olvasható (és olvasmányos) tudományt, új tudományt teremtett: az írófeleség-kutatást. Jóindulatú legendák vagy rosszindulatú pletykák helyett rögtön összegző alapművet ad. Melyet persze majd ki lehet, ki kell egészíteni; de minden első lépést – jó esetben – egy második követ.

BÍRÓ-BALOGH TAMÁS

Irodalmi Jelen 333.

pompeji szerelmesek, alcímében Fejezetek az Infaustusból, Tolnai Ottó terjedelmes – "válogatás a szerző 1999 és 2006 között született prózáiból" – prózakötete rövid és hosszabb prózákat tartalmaz, feljegyzéseket és emlékezéseket, naplókat és útleírásokat, esszészerû képleírásokat, kisesszéket, különös portrékat, beszélgetéseket, meg persze sok-sok szövegközi utalást elődök és kortársak munkáira, meg sajátokra, de főként történeteket tartalmaz, fiktív vagy valós történések leírásait. Egy rövidebb és egy hosszabb elbeszéléssel (?) indít a kötet, majd a könyv nagyobb felét kitevő, terjedelme, meg fejezetei folytán akár regénynek is vehető A pompeji filatelista következik, azután hét rövidebb, a hagyományos novella és elbeszélés jegyeit felmutató írások következnek. A szövegfélék többször egymással feleselő változatait viszont szorosan egybefûzi, hogy Tolnainak minden mondata, függetlenül attól, hogy novellában vagy esszében jelenik meg, naplóban vagy emlékezésben, vagy mindezek ötvözetében, mindig valamilyen történetet közöl, mégpedig kivétel nélkül jelen idejû történetet. Elbeszélője persze múlt időben beszél, mert múlt időben szoktak szöveget mondani, illetve elbeszélni, de a történés, amit leír, mindig jelen idejû, mert itt minden éppen az írás idejében történik. Tolnai prózájában írás és történés egybeér és egyidejû, ezért van az, hogy a cím alatti (látható) kezdet magának a történésnek és az írásnak, a mondásnak is kezdete, az utolsó mondat utáni pont pedig mind az írásnak, mind a történetnek végpontja. Miközben mind a "kezdet", mind a "vége" felszámolja magát, hiszen egy-egy írás – leginkább A pompeji filatelista római számmal jelölt "fejezetei" – több szövegkezdetet és több befejezést tartalmaz, hiszen a történetek átívelnek egymáson, egymásba ékelődnek, az egyik írásban megkezdett történet a másikban folytatódik, és ki tudja hányadikban fejeződik be, ha egyáltalán befejeződik. Egyetlen történet sem fejeződik be, mind csak folytatódik, és nem lehet tudni, merre kanyarodik el, milyen irányt vesz fel. Akár az is bizonyítható, hogy Tolnai állandóan és folyamatosan folytatásokat ír, nem ismeri, illetve nem veszi figyelembe se a keretet, se a határt. Prózaírása szövegfolyamnak volna mondható, ha ezt a "folyamot" nem ékesítenék fel akadályok, homokzátonyok, ravaszul kiképzett örvényei a nyelvnek. A történetmondás állandóan megszakad, valahol máshol folytatódik, a részletek, de maguk a történetek is, mint a szőnyeg színes szálai fûződnek egymásba, vonzzák és gerjesztik egymást, utalnak és mutogatnak egymásra, amibõl egyenesen következik, hogy Tolnai szövege állandó mozgásban van, nemcsak a bekezdések, maguk a mondatok is, néha zárójelekkel, néha idézőjelekkel operálva mozognak, egymástól távolra eső, egymást se nem igazoló, se nem tagadó nyelvi szilánkokból épülnek fel. Tolnai a nyelvet valóságos anyagként használja, gyúrja és alakítja, ugyanakkor azonban rá is bízza magát, néhol talán túlzottan is. Nincs más vezérfonala, se a mûfaj, se a történet nem vezeti, csak a nyelvnek fogja szorosan a kezét, a nyelv útjait és útvesztőit járja megállás nélkül. Másként fogalmazva: írás meg történet egybeesése és egyidejûsége kikezdi a hagyományos műfajokat, az ismert beszédmódokat is, így aztán a regényként hirdethető szöveg nem regény, a novellaként számon tartható nem novella, az esszéként elkönyvelhető nem esszé, csak majdnem regény, majdnem novella, majdnem esszé. Ebben az önmagával "majdnem" azonosban van minden ereje és különössége. A szöveg ott áll a küszöbön, de nem lépi át, illetve az olvasóra bízza a döntést: a szövegek a hagyományos mûfaji változatok irányából is olvashatók, de olvashatók a mûfajokkal még köszönő viszonyban sem lévő szövegekként. Tolnai számít az olvasóra, az olvasó együttmûködésére, persze számolnia kell az olvasó ellenállásával is, mert az olvasó nem áll mindig a szöveg (a szerző) pártján. Válogatós, és ebben nem ismer kegyelmet.

Tolnai írásmódja a kaleidoszkópra emlékeztet. Beszél is erről A pompeji filatelista ötödik részében, ahol elmondja, Tóth Krisztina költő, aki "lévén üvegmûvész is", közölte vele, egy kaleidoszkópot készít számára, pedig nem is tudott róla, hogy Tolnai, a "megszállott csillagvizsgáló" legtöbb idejét unokái kaleidoszkópját forgatva tölti. "Krisztina új kaleidoszkópjáról semmi információm – írja Tolnai ebben a szövegrészben -, ám én már rég azon keresztül nézem a világot, rég abban rázogatom-rendezgetem színes üvegcserepeimet, mert ha jobban meggondolom, nincs is másom. Mint egy marék üvegcserepem. Krisztina majd erős keretet készít nekem, s immár biztos pályán forgathatom végtelen a semmis, színes cseréphalmazt. Hallom finom zaját, akárha a csillagok pályáját." Ilyen színes üvegszilánkokból, azaz egymásba ékelődő, egymást támogató, egymáson áttetsző, egymást egyszerre elfedő és feltáró történetekből meg történetszilánkokból, sok kezdetből meg sok befejezésből épül fel Tolnai prózája. Emlékekből és jelen idejû történésekből származnak e szilánkok, a palicsi villa elő- és utóéletéből, mások történéseiből és sorsából, látogatók és ismerősök szavaiból, közvetlen és közvetett idézetekből, képek és szobrok leírásából, festők, főként festők arcképeiből, sok-sok "infaustus" portréjából, könyvekből, a család életéből, azaz egyformán és egyidejûleg a mindennapokból és a kultúrából. A kultúra, a kulturális ismeretek legalább annyira fontos, ha nem fontosabb forrásai Tolnai prózájának, mint a mindennapok naplóba való eseményei, vagy akár maguk az "infaustusok". A kulturális tapasztalatok mondatról mondatra épülnek be prózájába. Maga a történettel egyidejû írás is a kultúra része, aminthogy a nyelv formálásának, alakításának, domborításának és ho-

morításának is minden mozdulata a kultúra felől értelmezhető. A kultúra szilánkjaival, a lexikonok címszavaiból kibontott ismeretekkel dúsítja a szöveget, de egyúttal ellenpontozza szövegeinek már-már eltúlzott alanyiságát. Bizarr és egyben lehangoló "kulturális történetet" közöl a Párolog a deszkakerítés címû szövegben, arról, hogy "az egyik első Kanizsai Írótábor résztvevői", következnek a nevek, többek között Todor Manojloviæ neve, aki, mondja Tolnai, "Ady és Juhász Gyula barátja" volt, tisztelgő látogatást tettek dr. Kosztolányi Árpádéknál, és beszélgetés közben "egy Kosztolányi-kötetet" kértek a háziaktól, csakhogy abban a házban "nem volt egyetlen Kosztolányikötet sem". Folytatódik tovább az anekdota, többek között azzal, hogy Todor Manojloviæ fejből mondja el Kosztolányi egyik novelláját, amit "ifjú korában szerbre" fordított... Közben Tolnainak, aki rövidnadrágosan ott ült a látogatók

Tolnai Ottó: A pompeji szerelmesek. Fejezetek az Infaustusból, Alexandra Kiadó, Pécs, 2007

között, az volt az érzése, "a kis novella" éppen róla szól... Ahogy akkoriban, rövidnadrágos korában, ott ült a nagyok között, és látta mozgásban az irodalmat, ugyanúgy viszonyul most, felnőtt és idősödő korában a kultúrához: látja benne, hogy minden szava róla szól. Tolnai nem tesz különbséget mindennapi megtörténések és festmények, színi előadások, irodalmi mûvek, kulturális események között, nem tesz különbséget az üvegcserepek között, mindegyik egyformán fontos számára és egyforma súllyal bír. Minden kulturális történés, miként a szerb író emlékezetből felmondott Kosztolányi-novellája, róla szól. Úgy érzi. Róla szól a kultúra is, ezért oly erős prózájának, miként költészetének is, alanyisága, ezért érdeklődik oly fokozottan a Tolnai Világlexikon iránt, ezért Tolnai Klári iránt, ezért mondhatja, hogy neki "a Tolnaiak TOLNAIjára" van szüksége, és ezért egyáltalán nem meglepő, hogy Tolnai a Palicsi-tó partján vagy Párizsban, Budapesten vagy Kanizsán, vagy éppen Berlinben forgolódva, utcaseprővel vagy nagy művésszel beszélgetve ugyanazt figyeli, apró mozdulatokat vesz észre, s amint valamit észrevett, nyomban valami másra is gondol, valami mást is megfigyel, nem is mindig jelenlevőt, és nem is mindig közelit. A kaleidoszkópon keresztül figyeli a világot, a nagyokat és a marginálisokat, a kultúrát és a mindennapokat; amit lát, semmiben sem különbözik e bûvös játék üvegcserepeitől. Van azonban a dolgok és tárgyak, az arcélek és mûvek, életek és sorsok, a mindennapok és a kultúra szilánkjainak egymásba futtatásában valami különös törekvés is a teljességre. Mindent megragadni, mindent megírni, mindenre ügyelni – ez lehet a Tolnai-próza egyik mozgatója; másik mozgatója pedig minden bizonnyal az én, amelynek központi helye van Tolnai prózájában, és nem csak azért, mert szinte minden szövegében első személyben szólal meg, hanem azért is, mert mindent az én szemével lát, az én szûrőjén ereszt át. A történések asztalánál ő maga ül. Nevet is ad az énnek, el is játszik az én nevével. A nevezetes Tolnaiféle világlexikon azért mindennapi olvasmánya, és azért minden történetnek meg történetszilánknak viszonyítási pontja, mert *A pompeji szerelmesek* szerzőjének neve azonos a lexikon nevével, de ezen túlmenően is folyamatosan íródik az "Új Tolnai Világlexikon", nem egészen szakszerûen, de hát mire volna jó prózában a lexikoníró szakszerűsége? Az azonban egészen bizonyos, hogy ha az új lexikon elkészül, akkor A pompeji szerelmesek történetszilánkjai, arcélei és képleírásai külön szócikkeket kapnak majd benne. Most még mindez, ez "az ide-oda nyüzsgő és sodródó forgatag", ez a tömérdek üvegcserép a "véletlenek színjátékának" tûnik, de eljön az új Tolnai lexikon ideje, amikor minderről formás kis szócikkek szólnak majd... Az új Tolnai lexikon azonban

máris kézbe vehető, olvasható és idézhető. Ahogyan kézbe vehető és olvasható Regény Misu soha meg nem írt regénye, ahogyan kézbe vehető és olvasható az egyhelyütt emlegetett regényhős orosz regénye, a másik doktori értekezése, ahogy forgatható és olvasható máris az az esszéregény, ami felé a kultúra asztalára helyezett Tolnai-próza egészében tendál.

A Polgár Baba és a függőleges fakír címû próza második részében Tolnai arról beszél, hogy "teljesen új alapokra fogom helyezni a költészettel való időtöltésemet, stúdiumaimat, ezután csak azokat a költőket fogom olvasni, akiktől eddig semmit sem olvastam, annál is inkább, mivel a festészetben már rég átálltam a minoris kismesterek, az elhasznált, félredobott senkik, a félévszázados magányban piszmogó, büszkén duzzogó, avagy már gutaütött marginálisok tanulmányozására (ugyanis mindinkább az a meggyőződésem: ők, és nem a trendeket, divatokat követő nagymenők, az azokat opponálók kórusa a titok, a keserves lét titkának letéteményesei)". Tolnai ezt nemcsak mondja, komolyan is gondolja. Új prózakötetének jelentős, majdhogynem legnagyobb része éppen ezeket a marginálisokat vonultatja fel, Regény Misut, akinek sohasem készül el a regénye, az amerikás Kávait, a szintén amerikás Orosz Istvánt, Szanitter Tibikét, Gorotvát, Kafga Ferit, akinek nevében ott rejlik Franz Kafka neve, szándékosan és összetéveszthetően, aztán Palicsi P. Howard Jenőkét, szintén nem véletlenül, meg az almás bácsi és felesége halálának történetét, a könyv egyik legmegrázóbb jelenetét, a palicsi villa, a Homokvár küszöbét, másként a pompeji színpadot faragó két kőművest, és sokakat még, a marginálisok egész palettáját, utcaseprőt, kiskereskedőt, pálinkafőzőt és másokat. Amennyiben ők "a keserves lét titkának letéteményesei", márpedig ők azok, akkor ők népesítik majd be az "Új Tolnai Világlexikon" oldalait. Vagy az is lehet, már annak a lapjairól léptek be A pompeji szerelmesek prózavilágába.

Függetlenül attól, hogy Tolnai Ottó prózaírását legtöbben a posztmodernizmus, a dekomponálás, a lebontás különféle teóriái irányából olvassák, műfaji vonatkozásait én is ebből az irányból olvasom, és függetlenül attól, hogy ebben sok igazság van, alapvetően mégis egy korábbi, de még fenntartható, mondjuk feltételesen későrealista vagy utórealista írásmód megvalósításának lehet venni, amelynek hátterében egyik oldalon Szentkuthy prózája, a másik oldalon pedig Danilo Kišé áll. Szentkuthyé a teljességre törekvésben, a mindent leírás szándékban, Kišé abban a meggyőződésben, hogy az életnél semmiféle fikció nem teremthet különb groteszket és abszurdot. A pompeji szerelmesek narrátora mindent tud a hősökről, ismeri eszük és életük járását, valamennyire kívülről is tekint rájuk, miközben önmagát több alakban, legtöbbször a Tolnai Ottó névre köszönő névváltozatokban – T. Olivér, meg T. Orbán – mutatja be. Mint a küszöbhelyzetbe hozott mûfajok is, valamennyire átírt mindentudó narrátor a Tolnaié, mindentudó, mert nemcsak hőseit mozgatja feltûnő határozottsággal és beleérzéssel, hanem azért is, mert sorozatos önreflexiókban fel is fedi magát. Arról ír a kötetzáró, majdnem hagyományosra formált A küszöb címû elbeszélésben, hogy "noha én mesélek, nem rendelkezem teljes egészében az anyag felett", majd arról, hogy "minden bizonnyal csupán beidegzettségből választottam az egyes szám első személyt, valamint az egyszerűség, közvetlenség kedvéért, meg azért is minden bizonnyal, mert most sem szerettem volna határozott irodalmi eljárással élni, most is előtte szeretnék matatni, topogni, netán túljutni rajta, ahogy mondják, meghaladni az irodalmi eljárásokat..." És akkor következik egy, mondom, majdnem szabályos elbeszélés. Így az önbemutatásnak ezen mondatai akár mentegetőzésként is olvashatók. Pedig nem azok. A Tolnai-próza három alapvető mozzanatát ismertetik. Nem múlhatott véletlenen, hogy Tolnai a prózaírásban gyakoribb "írok" és "elbeszélek" szavak helyett a "mesélek" szót használja. Ő ugyanis, miként a legtöbb mindentudó narrátor, mesél, nem mesét, hanem elbeszélést mond, de ezt mesélve teszi. Mégpedig egyes szám első személyben, pedig ami történik, nem is vele történik, ő csak közvetít, afféle médium csupán. Se T. Olivér, se T. Orbán nem azonosítható a narrátorral, ők csak (legtöbbször) első személyben szólnak, rendre valaki helyett. Az elbeszélő máshol van, egyszerre kívül és belül a szövegen. Alakját és beszédmódját oly gyakran változtatja, oly gyakran ruházza át másra, hogy mindentudása feloldódik a részletekben, örökösen beékelődik egy-egy mondatba és bekezdésbe, miközben állandóan az olvasóval kacsint össze a történések és arcok felett. Tolnai ezzel az eljárással is elébe akar menni az ún. "irodalmi eljárásoknak". Persze irodalmi eljárásoknak irodalmi eljárásokkal lehet elébük menni, s Tolnai ezt teszi, amikor majdnem szabályos elbeszélést ír, vagyis él az irodalmi eljárásokkal, leírásokkal, mások szavának közvetlen vagy közvetett idézésével, mások emlékeivel és életével. Ez nemcsak A küszöbről mondható el, elmondható A pompeii szerelmesek legtöbb írásáról, az anekdotát "mesélő" Tigristincsről, a kivételesen harmadik személyben előadott Csalogány címû novelláról, de azokról a szövegekről is, főként persze a regénynyi terjedelmû, A pompeji filatelista tizenhárom fejezetéről, amelyeknek szövegéből – Tolnai szavaival – "novellák, novellettek, anekdotafürtök dudorodnak ki". És éppen ezáltal teremt meg egy későrealista írásmódot, miközben változatlanul a szövegre összpontosít, a szövegen dolgozik, ahogyan a festők dolgoznak a kép egy-egy részletén. S nem veszteség, ha a részek, a részletek, a történetszilánkok, az üvegcserepek kezdik el uralni az egészet. Sőt.

ogdán László kiteljesedő írói munkásságában mondhatni azonos súllyal és jelentőséggel bírnak lírai és epikai alkotásai. Így hát nem is lehet véletlen, hogy esetenként elbeszélő mûve is lírai ihletettségről tesz tanúságot, illetve a lírikus megszólalásában is érezni a regényírói indíttatást, sőt ebben is, abban is feltűnnek ugyanazon töredékek, cserépdarabok... Mindazonáltal mégis önálló lírai univerzum tárul fel az olvasó előtt, aki Bogdán verseibe mélyül el, és nagy ívű regényvilág körvonalazódik elbeszélő műveiben.

Ezért érezzük különösen ide illőnek Umberto Eco észrevételét a regényírást és a költészetet illetően. Előbbit az építkezéssel, utóbbit az asszociatív nyelvi tevékenységgel és perfor-

manciával hozza kapcsolatba, másként fogalmazva: a regényben a dolgok élveznek elsőbbséget szerinte, míg a költészetben a szavak. "A világ megalkotása a fontos, a szavak azután szinte önmaguktól adódnak. *Rem tene, verba sequentur*: Ez, azt hiszem, ellentéte annak, ami a költészetben történik: *verba tene, res sequentur*" – írja *A rózsa neve* című regényéhez írt kísérő tanulmányában (*Széljegyzetek* A rózsa nevé *hez*, 1983).

Bogdán László új regényét, a *Hutera Béla utolsó utazásá*t éppen a művészi építkezés, a dolgok elhelyezése, még pontosabban: helyükre tevése tekintetében kívánjuk megközelíteni ezúttal. Vagyis az elbeszélés, illetve az építkezés hogyanjára kívánjuk felhívni a figyelmet egy olyan mű esetében, amely való világ és képzelet, jelen és közelmúlt dimenzióit rendeli egymás mellé, sőt csúsztatja egymásba, indáztatja szálait, átjárhatóságot, közvetlen kapcsolatot teremtve köztük, azzal a ki nem mondott céllal, hogy – József Attilával szólva – ne csak a valódit, hanem az igazat is bemutathassa ezáltal az író.

Bogdán regényében – akiről korábban már leírtuk, hogy nem egy kortársától eltérően hisz az elbeszélhetőségben – azt látjuk igazolódni, hogy e négy dimenzió egybevonásával lehet és érdemes mai és hiteles regényuniverzumot létrehozni. Ehhez s egyszersmind az olvasó megnyeréséhez hozzájárul a gördülékeny narrációs eljárások, a változatos beszédmódok, valamint a nézőpontváltások merész alkalmazása is, s azt a benyomást pedig, hogy a regény összhatásában nagyobb zeneműre emlékeztet, a főbb epizódok, a történet egyes csomópontjainak megmegismétlődő prezentációja és variációja eredményezi. Az események elbeszélésének különböző szakaszaiban, a figurák más-

más viszonylatában, a főhős változó kedélyállapotaiban térnek vissza ezek a sorsmeghatározó mozzanatok, mintegy élénkké, dinamikussá, koherenssé és magával ragadóvá téve az előadást.

Az elbeszélés jelenében, az 1990-es év márciusának második felében csetlő-botló hősben, az idegen hangzású családnévre hallgató nyugdíjas vidéki borbélyban és hölgyfodrászban időről időre feltör a személyes múltja, már-már csak az vezérli, a konkrét helyszínekhez pedig (erdélyi kisváros, Budapest, Regensburg) régen bejárt valós és imaginárius terek, események és szereplők társulnak. Azok a kisemberi életutak – "elbaltázott életnek" mondja az elbeszélő a főhőséét például – különben, amelyet a regény főbb szereplői testesítenek meg (Hutera Béla mellett a képzeletbeli Felsőtábor nevû székely faluból származó, Nyugaton élő Boticselli Tóbiás, a Budapesten élő Sasvári Ede õrnagy, Hutera parancsnoka a háborúban, és Hutera szerelme, Piros, akit mint felsőtábori pincérlányt a hírhedett állami szervek titokzatos módon tüntetnek el az ötvenes években, majd kreálnak számára kétes karriert külföldön, hogy aztán tragikusan végezze életét Alexandriában), a magyarság Trianon utáni hetvenéves periódusa történelmi meghatározottságaira világítanak rá. Többségükben a változó történelmi helyzeteknek (világháború, hadifogság, 1947–48-as rendszerváltás, az 1950-es évek, az osztályharc és a hidegháború, a gyűjtőtáborok, kényszerlakhelyek, kollektivizálás stb. ideje) kiszolgáltatott, sodródó egzisztenciák, akiket az 1989-90-nel kezdődő új korszak immár életük alkonyán talál.

A hármas tagolású regény első része a főhős útra kelésének, budapesti rövid látogatásának, tervezett és váratlan találkozásainak elbeszélését foglalja magában, egyfajta előjátékot a nagytörténet megszólaltatásához, amely a második és harmadik részt tölti ki, hogy végül az utolsó rész epilógusa virtuózan megírt kis záradékként tegyen pontot az előadásra, mintegy vizionálva az erdélyi történelmi létezés változatlanságát egy kitágított, múltat és jelent egybesűrítő, de a főhőst magát is láttató napban.

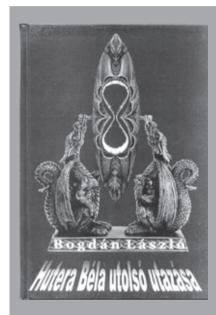
Hutera Béla 1990 márciusának második felében tett budapesti látogatása és találkozásai különben az elbeszélés kerete, amelybe beszüremlenek mind a marosvásárhelyi pogrom eseményei, mind az anyaországi, sőt a szovjet tömb államaiban zajló politikai változások. Ez az időszak a főhős életének utolsó tíz napját fogja át, mialatt a közeledő vég jelei, gyakori, könnyebb vagy súlyosabb rosszullétek kísérik, illetve rég elveszített nagy szerelmének túlvilági lénye kísérti az utazót. "Időzöl itten még sokat? Türelmetlenül várlak, már kinéztem egy megbízható bárányfelhőt is, ottan fogunk majd kézen fogva üldögélni és nézelődni... Ne félj, nem is olyan rossz a másvilág!" – hívja és bátorítja a megidézett lány árnya Huterát, akinek "beteg magyar szívét" emlegeti a mesélő, illetve akit nemegyszer aposztrofál "kedves kalandornak", "életvidám, vidéki

szélhámosnak", "véka alá borított mécsesnek", "elfuserált erdélyi Figarónak", az egyik szereplő pedig "mezei bölcselőt" lát benne, a hős önmagát viszont mindközönségesen "öregedő, iszákos erdélyi borbélynak" tekinti.

A főhős partnereivel folytatott beszélgetésfolyamai eleven élettel telítettek, ami a második világháborút követő politikaitársadalmi változásokkal járó törések, traumák, félelmek és szorongások kibeszélésének, no meg a férfias kalandokénak a folyománya. Vannak szereplők a regényben, akik adott esetben tudatosan választott utat jártak be, máskor pedig ugyanők a vak véletlennek kitéve sodortattak, ennek következtében emlékezetük a huszadik századi történelem ("eszement század"-ként emlegeti a főhős) széles övezeteit és nagy mélységeit fogja át. Ezekben a dialógusokban, legfőképpen Hutera Béla megjelenített képzelgései, káprázatai és látomásai révén a romániai kommunista diktatúra bugyrai is feltárulnak, a zsarnokságnak azt a fajta romboló kisugárzását is megjeleníti az író, amely -Illyés Gyula nagy versének szavait idézve - ott van a nászi ágyban is. Mindezt valószerű, s ugyanakkor titokzatos történetekbe foglaltan teszi, olyanokba, amelyek a letûnt rendszerről, mondhatni, tapintható, s mivel a rosszra épült, megvetésünkre érdemes képet festenek. Számottevő fejezet ez a Bogdán-regény a Rossz birodalmáról.

BORCSA JÁNOS

Bogdán László: Hutera Béla utolsó utazása, Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 2007

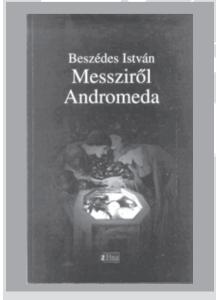
ogyan is kezdődjék egy verseskötet, mely a *Messziről Andromeda* címet viseli? A mitológiai hősnő és a csillagkép nevének címbe emelése után aligha csodálkozhatunk azon, amikor a kötet első versében fölsejlenek egy mitikus, sőt, mítoszok előtti világ emlékképei. "A teremtés nem ismerte még a szimmetriát, / tökéletes volt, bár fél szárny legyezője..." – olvassuk a *Fél szárny legyezője* című nyitó darabban ezt a szokatlan, nehezen fölfejthető képet. Mert, kérdezhetnénk, ki (vagy mi) az, akinek fél szárny a legyezője, de ez a fél szárny – miként a folytatásból kiderül – nem elég ahhoz, hogy föl tudjon szállni? És vajon ki (vagy mi) az, akiről a vers beszélője a következő kijelentést teszi: "Azóta megvárja, hogy

az égett nap lemenjen..."? Ha a kérdésekre nem is mernék válaszolni – megoldási javaslatom azért van: a mondatok alanya mindvégig maga a teremtés –, az bizonyosnak látszik, hogy ez a rejtélyes, legalábbis a mai magyar lírában megszokott beszédmódoknál rejtélyesebb megszólalás átgondolt és kiérlelt poétikai rendbe illeszkedik.

Amiképpen egy nagyobb rend, egy nagyobb egész részeként válik értelmezhetővé az imént idézett Nap-képzet is. Beszédes István ugyanis, miként első, 1988-ban megjelent, Kívánja-e a pirosat? címû kötetében, majd még hangsúlyosabban az 1997-es Égvizi séta, déli tükörben, nagyon koherens ciklusokból építi föl kötetét. A most recenzeált gyűjtemény kilenc rövid, átlagosan öt verset tartalmazó ciklusból áll, ezekhez járul az Utószó című önironikus befejezés. A szerző a nyolcvanas évek végén az Új Symposion főszerkesztője volt, jelenleg a szabadkai Üzenet folyóirat egyik szerkesztője, de szerkeszti a zEtnahonlapot, csakúgy, mint az azonos nevû kiadó Vulkánfiber címû sorozatát, melynek hetedik darabja a szerény külsejû, nagyobbacska nadrágzsebben is elférő, 89 oldalas Messziről Andromeda. Hogy visszatérjek az előbb már érintett kérdéshez, az első, Napbosszú címû ciklus közponți motívuma a Nap (olykor nagy-, máskor kisbetûvel szedve). Érdemes végignézni, hogyan vonul végig a verscsoporton a Nap képe, hogyan nyer mindig új és új értelmet az egyes darabokban. A második, Atmenet címû vers sajátos Nap-himnuszként indul: "Az eddig folytonos szürkületnek vége, / dicsérni illik a Napot, / a törvényt, amely immár világos, / hangoztatni, hogy az árnyék szelleme halott." Az árnyék és a fény, a régi és az új, az avítt és a felvilágosult, a bûn és a törvény

küzdelmének meglehetősen prózai latolgatása után a lírai alany újrafogalmazza az első versszak megállapítását, de itt már kétkedően, fanyar öniróniával szólal meg: dicsérni illik a Napot, de csak a következő megszorítással: "...legalábbis, míg a sereg elvonult, / ha kibírja elme, és el nem borul." A napfény – a felvilágosodás jól ismert toposza után, a harmadik szövegben (Naponvaló) az égitest egészen más összefüggésben, a korábbival éppen ellentétes értelemben jelenik meg: isten, akihez bennszülöttek imádkoznak. "A napon való járás" és "kihívásai a napbosszúnak": így fogalmazza meg Beszédes az élet kereteit, feltételeit. A bennszülöttek rítusa abból áll, hogy az istentiszteleti helyen arra emlékeznek, hogy honnan jöttek, és hová tartanak, pontosabban, hová vezeti őket "a naponjárás, s bármi furcsa: az időről időre történő megállás". Ezen a ponton nő meg annak fontossága, hogy a szerző ebben a versben a kisbetûs írásmódot választja. Ezáltal ugyanis nagyobb hangsúly helyeződik a szó kettős jelentésére, vagyis arra, hogy egyaránt jelenthet égitestet és időszakot. Hiszen az emberek nemcsak a világító Nap alatt élnek, hanem az időbeliség alá vetetten is – az "időről időre" fordulat a szöveg ezen olvasatára hívja fel a figyelmet. Nagyon finom, rejtett játék működik ebben a versben. Sokkal direktebb a következő darab, az Esti visszaút, melyet címe okán úgy is értelmezhetünk, mint az előző folytatását, amennyiben annak zárlata az istentiszteletről való hazaútról beszélt. Az Esti visszaút explicit módon beszél arról, ami az előbbi szövegben még csak áttételesen volt jelen. A nap lehet hely is, és lehet idő is, állítja a vers nem túlságosan eredeti módon. De ha megnézzük, hogyan is mondja ki ezt Beszédes versbeszélője, látni fogjuk, hogy még-

Beszédes István: Messziről Andromeda, zEtna, Zenta, 2007

is figyelemreméltó szöveggel van dolgunk. "Ha a nap hely, mondjuk, bánya volna, / tudnám, hol kell keresni a reggelt, / s hogy mennyi ércet fordíthat ki délig / a fény, a kõvel koptatott lapát." A nap (Nap) tehát ércbánya, az égitest és a különböző fémek (elsősorban az arany) jól ismert azonosításának megfelelõen; a fény kibocsátása, az érc kifordítása mutatja az idő múlását. Bevallom, az utolsó sor metaforája egy kicsit zavarba ejt. Azt még értem, hogy a fény fordítja ki az ércet, vagyis – az én olvasatomban – önmagát, de a kövel koptatott lapát képe miatt túlzsúfoltnak érzem ezt a részt. A vers elején fölvetett gondolattal szembe van állítva az a lehetőség, hogy "a nap idő". Nem mondanám, hogy filozofikus költészet a Beszédesé, de nem azért, mert kevés volna ahhoz, hogy filozófiai lírának lehessen nevezni. Egyszerûen arról van szó, hogy a szerző játszik, a filozófiával is. A következő szövegben, a Közel a felhőszakadásban, a Nap ugyan nem játszik meghatározó szerepet, de rajta alapszik a kötet egyik legszebb metaforája: "Onnan tudni, nem éjjel ez, / hogy leszáll a simogatás a fövenyre" tudniillik a napfény simogatásként érkezik a földre. A cikluszáró Semmilyen megint csak az árnyék és a fény küzdelmét és együttmûködését járja körül, és azt az értetlenkedést, mely itt egy gyerek szemszögéből tárul elénk: hogyan lehetséges, hogy az este világossá válik, és a "fényterek" beárnyékolódnak. Banális, de alapvető kérdés ez, csak elismerés illeti Beszédest, hogy megtalálta azt a nyelvet, melyen megfogalmazható.

Ezt a versnyelvet pedig egyrészt a találó és gyakran eredeti etaforák kimért használata jellemzi, másrészt – ezt ellensúlyozandó – az olykor mulatságos, máskor bosszantó rímelés, mely ironikus árnyalatot ad a szövegeknek. Például a következő ciklus (Kétéltû-partraszállás) második darabja, a Sötét van, s *mindjárt esik* címû szöveg első két versszakában: esik – palack felveszik – barack – várból – ettünk – sárból – felettünk. Sajátos humort ad a szövegeknek ez a dilettáns költészetet mímelő rímelés. Az ezt követő versben a finom nyelvi játék érdemel figyelmet: "mikor az ereszték okkal ereszt ám" (Én sajnálom, hogy szétesett). A Nincs semmi baj, a szélben ébenkezdetû (és címû) szövegből azt a részt kell megmutatnom, mely nagyon ügyesen bekapcsolja a verset a ciklusba: "úszik az éjben az intarzia" – azért *úszik* a holdfény intarziája, mert a ciklus központi motívuma a tenger, mely egyébként kedvelt közege Beszédesnek, előző kötetében is nagy szerepe volt, most pedig több ciklust is szán neki. De saját ciklust kap az éjszaka is, vagy, hogy egy még fontosabb elemre utaljak, egy tájegység, ahol élt egy bicikligyáros: "János volt, Johann vagy Ivó?" (Eltelt sok év, már nem világos). Írásom végére érve látom, még nem árultam el, mit keres szövegem címében az ûrazúr és az ördöglakat. Olvassák el a kötetet, és megtudják; ígérem, megéri.

KRUPP JÓZSEF

Irodalmi Jelen San Jelen

ár lenne, ha Deák Ferenc könyve kimaradna abból a tablóképből, amit az Irodalmi Jelen valóban a magyar irodalom egészét egybefogva állít össze hónapról hónapra. Szerencsére egyre több helyen rájönnek, hogy a könyv borítója mennyire fontos. Különösen, ha valamelyik régióban háromszáz példányban jelenik meg. Legalább egy pillantást lehessen vetni rá, mert terjesztés híján eleve kevesek kezébe kerül. Azért kívánkozott mindez bevezetőül ide, mert különben egy bekezdésben kellene elmagyaráznom, hogy a borítón a cím csupán vizuális szójátékával együtt értelmezhető. Márpedig ezt másként nem lehet "megfogalmazni", mint ahogyan a tipográfia eszközeivel a szerző a könyv tervezőjével együtt olvasható látványként elénk tárta.

Deák Ferenc igazi drámaírói alkat, ebben a mûfajban valósította meg a legsikeresebben alkotói elképzeléseit, és a maga tömör, bátran szókimondó nyelvén létkérdésekről beszélt. Nem véletlen, hogy az elmúlt évezred utolsó évtizedében – melyről a térségben élőknek egyetlen szó, a háború ugrik be elsőként – éppen Deák Ferenc volt az egyetlen délvidéki író, akinek drámáit a színházak mûsorukra tûzték. Már ez a körülmény is elégséges volna ahhoz, hogy kötetbe gyűjtve megjelenjenek, és megtudjuk, miért bizonyultak sikereseknek az előadások. Kiváló rendezők segítették színpadra a dialógusokat. A *Határtalanul* Ljubomir Draškiæ rendezésében 1997-ben Kisvárdán Szabolcs-Szatmár-Bereg megye nagydíját nyerte el, és 1996-ban a *Fojtás* második helyezett lett egy erős mezőnyben, a kaposvári Csiky Gergely Színház '56-os pályázatán. Ezt a *történelmi groteszk*et helyben rendezte meg Babarczy László 1998-ban.

Az említett két darab alkotói koncepciója számos közös vonást mutat. Központi gondolata az erőszak köré szerveződik. Megjelenítése lehetőséget ad arra a szerzőnek, hogy egy-egy kis közösség – esetünkben a határ mentén élő családok – életén keresztül bemutassa, mit jelent elveszített, elcsatolt, megszállt, elhódított (a megnevezések csak nézőpontnyi eltéréseket mutatnak) területeken vegyes nemzeti összetételû közösségben élni. És hogyan lehet mégis megmaradni azoknak, akik kénytelenek belátni: "A valóság és a semmi közé szorultunk, s innen nincs se út, se irány.".

Erre a kérdésfelvetésre utalnak a fordulópontok jellegzetes figurái, akik megélik a történelmi óra ingajárását: oda- és visszatáncolnak, szerepet cserélnek, elárulják egymást, miközben a helyszín változatlan maradt. A *Fojtás* egyik mellékszereplője,

Tumbász mondja: "Amikor ti negyvennégyben szépen hazavonultatok az anyaországba, itt az enyémnél kisebb vétségekért is hulltak a fejek.".

A Határtalanul főszereplőjét, Esztert ugyanezeknek az éveknek a terhe gyötri, a határsáv kiszolgáltatottjai voltak és maradtak: "Anyámat a felszabadító szovjet csapatok egy csoportja megerőszakolta, így én csoportos apa által jöttem a világra!". A térségre rátelepedett az erőszak "hagyománya", erőteljesen utal erre a befejező jelenet, melyben Eszterre vár az erkölcsi ítélet kimondása férjével szemben: "Amikor a te szenvedélyed a háború lett, az enyém értelmetlenné vált. Az erőszakkal nincs párbeszéd.". A két idézet között pedig a fékevesztett gyûlölet tombol, szétcsúszik egy ország, vele együtt szakadnak szét a családi kötelékek. Egy vegyes nemzeti összetételû família különösen alkalmas arra, hogy a lélektani dráma kiteljesedjen. A szerb nacionalizmus által generált parázs a legbékésebb otthonokat is lángra lobbantja. Hasonló esetekkel volt tele egy egész évtized sajtója. Talán éppen ettől az elnyúló válságtól tudott ilyen balladaivá tisztulni férj és feleség, valamint fiuk és lányuk sorsa.

Mindkét drámára jellemző, hogy csupán nyomaikban maradtak meg az egykori érzékiség és megértés nyomai, ezzel szemben a színpadi beszédben folyamatos a káromkodás, a trágárság, és gyakoria fizikai leszámolás és a nyílt színi verekedés is. Ettől lesz – a szerző szavával élve – a "romdráma" egyúttal "drámarom" is.

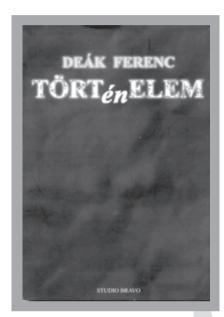
A Fojtás színtere ismét egy családi otthon, ezúttal egy Szabadka környéki bunyevác család tisztaszobájában vagyunk, ahol képileg is hasonló módon halmozódnak és koszolódnak az egyre halmozódó, gyakran jelképes értelmű tárgyak, kellékek. A tárgyak felgyülemlése itt is a cselekmény bonyolódásának a vizuális kiegészítője. Kicsit filmszerűbbé is válik a Fojtás azáltal, hogy több leírást találunk benne, egyúttal több rendezői utasítást is. A dráma főhőseinek itt is megvan a maguk személyes és történelmi titkuk, amit azért nem túlzás így egymás mellett említeni, mert a túlélés stratégiáját jelentette egyúttal mindaz, amiről nem is volt szabad beszélni. A kimondatlanság tartja fenn végig a feszültséget, ettől érezzük krimiszerűnek is a drámát: mert a végén mindenkiről minden kiderül. Emellett mind élesebbé válik a leleplező társadalomkritika is.

A kötet harmadik darabja a *Perlekedők*, alcíme és mûfaja: *panoptikum-dráma négy kábulatban*. Erőltetett lenne mindenáron közös nevezőre hozni az előző kettővel, legfeljebb az alkotói eljárásban találunk hasonlóságokat, de ezt a szerző egész életművére vonatkoztatva is elmondhatnánk, például azt, hogy műveinek címe jellemzően egyszavas, ami mindig a központi gondolat leegyszerűsített megfogalmazása. A drámairodalomban talán az a rendhagyó, amivel Deák Ferencnél találkozunk, hogy ez az egyetlen szó sohasem személynév. A megállapítás azért kívánkozik ide, mert a perlekedő szereplők nem akárkik, a történelemnek nem a névtelen kisemberei, mint az előző két drámában, hanem

éppenséggel ugyanannak a történelemfolyamnak nagyon is ismert szereplői: Kossuth, Deák, Széchenyi. Csak így, a nevük is egyetlen szóval szerepel a színlapon, ahogyan a fogalmakat szoktuk emlegetni. Főképpen, ha ütköztetjük őket, és mi mást tenne a szerző ebben a "panoptikumban", vagyis fiktív helyzetben és fiktív élettérben. A perlekedés természetesen a nemzeti sorskérdések körül zajlik. Minden elfogulatlanság ellenére szembeötlő, hogy Deák metaforáját találja az olvasó a legaffirmálóbbnak, amikor a végjátékban párhuzamba állítja kettőjük élethelyzetét: ő saját honában, Kossuth pedig attól távol vált idegenné. Ennek ismeretében idézzük, hogyan vélekedett Deák Kossuth kapcsán közös sorskérdésükről: "Ez a holt lélek már tudja: ahhoz, hogy valóban szabaddá legyen a nemzet, a sziámi ikreknek együtt kell elpusztulniuk, a külön-külön történő feltámadás lehet, hogy soha el nem érkezik, vagy csak nagyon sokára, rengeteg szenvedés árán... Ez bizony nem hagyaték, tehát engem nincs miért tetemre hívnod. Mert most azt teszed a halálos ágyadon."

A szerző persze jó előre sugallja, hogy lehet ugyan szurkolni közben, de végső igazsága egyiküknek sem lehet, sőt végső szavuk sem. A zárójelenetben a turini remete ravatalát látjuk, előtte Deákot és Széchenyit, ők még élnek, kimondhatnák a dráma utolsó szavát, de nem így történik, a dráma ugyanis nem szavakkal zárul, hanem egy Kossuthról szóló nótával, amit a muzsikus cigányok játszanak el. Ez a történet szavakkal nem zárható le.

KONTRA FERENC

Deák Ferenc: *Törté-nelem* (Három dráma), Studio Bravo, Szabadka, 2006

áng Zsolt merész. Mint drámaíró. Ezt meg kell állapítani. Nem gyötri magát azzal, megoldható-e, hogy üvegkupola boruljon a színpad fölé, fölötte káprázatos kozmosz – de *A Rúkmadár*ban ilyen kupolán szumózzon Jó és Rossz. Nem érdekli, honnan tudja meg a néző, mi a két bunyós neve; ugyan hol tanulhatta Sándor bolond a japán kiáltásokat, amikkel bíráskodik. Hogyan kerül revübeli üveglépcső a mesébe, sportriporter az udvari bolondba. Hogyan legyen a Rúkmadár látható, amikor láthatatlan; hogyan legyen Jadulának, a föld mélyén lakó óriásnak hétszázezer karja és hétszázezer szeme. (Te csak "ne számolgass, hanem öld meg őt is", instruálja Jó – ! – Kalocsa lovagot.) Hogyan legyen Zsuzsi királylány sírása olyan, mint távoli patakcsobogás.

Ha valaki ennyire laza, gyanússá válik: lehet, hogy tudja, mit csinál. Rá lehet feküdni arra a szélre. (Apropó: a leszúrt Rúkmadár szívéből "hideg süvít elő, egy pillanatra az egész teret betölti, fázósan fonja magát körül karjával minden élőlény". De nem félni, ez csak: "Fagyos pillanat a katarzis előtt".)

Ezek után határozottan elvárjuk, hogy ne csak *A Rúkmadár*, de a *Játék a kriptában* és a *Télikert* is szemtelen legyen. Miután ugye Molnár Ferenc is kapott egy fricskát kötetcímileg.

És meglesz. A *Játék a kriptában* szereplői, miután kezdetben totál normálisan viselkedtek (túlságosan is normálisan) – a darab végén szépen eltünedeznek. Minekutána egy derűs kísértet (?) flörtölt velük. Egyedül Istvánnak nem sikerül megszûnnie. Pedig még Margócsynál is jobb órákat tart az egyetemen. (Szerzőnknek van valami baja az egyetemi tanárokkal. A nőkkel is különben: a kriptában botorkáló társaság nőtagjai mind frusztráltak szerelmileg. Esetleg szexmániásak. A csontvázak is.)

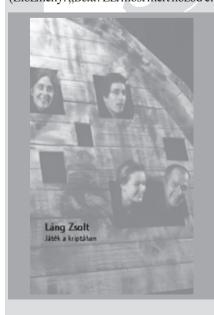
Ebből a darabból – ahogy a kriptából – senki sem kerül ki győztesen. Avagy mindenki. (Kivéve, ha irodalomtudós.) Üdvözült mosollyal dőlnek a semmibe.

A *Télikert* szereplői sem nyernek. Illetve ők is.

A család egyrészt kiszorul a házból: mind beszuszakolódnak a padlásra, aztán a galambdúcba. A télikert készítői kiszorították őket. Veszítenek. Másrészt győzelem van: kiderül számukra, hogy..., Apa. Ha akar, elmehet. Titkárnő: Tán repüljek? Apa. Megpróbálja? Tit-kárnő: Csak ön után. Apa. És ha sikerül? (Próbálja, sikerül neki.) Anya? Anya. Veled a világ végére is. (Kidugja a fejét.) Nézzétek, hófehér bálnák! Apa: Hol? Anya: Ott! Apa: Látom. Elnök: Egy egész bálnacsorda. Hahó!" A bálnák nem ad hoc kerülnek a képbe: néhány

előző jelenetbenApa – látszólag – félrebeszél. A padlást fedélzetnek, Noé bárkájának mondja. Az meg, hogy a szereplők repülni tudnak, a galambdúclétből simán következik. Annak ellenére is, hogy az előző negyvenöt oldalon mindenki realistán (és) emberszabásúan viselkedett. De gyanút lehetett fogni. Ki ez az Elnök? Miért van kezdettől végezetig Apa és Anya lakásán, feleségestül és álfeleségestül? Ki ez az Éva, hogy ilyen fürcsákat beszél: "Miért rágtok le rólam minden húst, miért szívjátok ki az erőmet? A létezéseteket nekem köszönhetitek. En préseltem ki magamból azt a gyűszűnyi anyagot, amiből lettetek..." Aztán hogyhogy nem látjuk a télikert-készítőket, egy pillanatra sem? Apa és Anya hogyhogy nem ismeri fel a saját lányát? Aztán hogy lesz valaki balett-táncosból hokiedző? Szóval nem annyira meredek ez az abszurdba hajlás. Épp csak jólesően meglepő. A legszebb zárlat, a legvártabb váratlan változás.

A kötet pompás tőmondatokból áll. Szabó Sándor udvari bolond, másik nevén Sankó fegyverhordozó mond ilyent egyszercsak (illetve többszörcsak): "Ne szarakodjunk, lovag. Ez nem a mi csatánk." Velük vagyunk. Nincs más kiút. Az exkrementumot a sírkamrás darabban is sűrûn tematizálják. Ezek a részek nem túl ütősek, ahogy Szonja beszédhibája sem. De itt is van jó pár haláli mondat: "István. De jó az illata, Szonjácska. A csontjait is fel fogom ismerni." A mondatok valószerűek, ugyanakkor szellősek. Egyik lábuk a földön, másik a levegőben. Sűrű az ellenpontozás. "Béla: Amikor olyat olvasok egy regényben, hogy legnagyobb fejedelmünk napokig mást sem csinál, csak a hímtagját matatja, szembeköpném az írót. Toma. De ha egyszer vízkórsága volt a fejedelemnek, és nagyon fájt szegénynek a micsodája... Béla: Itt még mindig él kétmillió magyar." (Előzmény: "Béla: Ezt most mért hozod elő, Tamás? Toma. Errefelé

Láng Zsolt: Játék a kriptában. Három színpadi játék, Koinónia, Kolozsvár, 2007

(A recenzió szerzője a kritikát Schöpflin Aladár-ösztöndíjaskéntírta.) az emberek nem akarnak szabadok lenni. *Béla*: Attól nem válnak szabaddá, ha a takargatnivalót mutogatják. *Toma*: Attól sem, ha takargatják.")

Folyton tágul és szûkül a vonatkozások köre. "Eszter: Ha egyszerre kiáltanánk, messzire elhallatszana. István: Ha kiáltozni kezdek, nekem azonnal elmegy a hangom. Béla: A fővárosi értelmiség már nem képes a szavát hallatni." A szereplők egyfolytában szívatják egymást. Emiatt, szöszölő párbeszédeivel és a semmittevés (botorkálás) részletezésével a darab távolról Garaczi Prédalesére hajaz. A mi sírkamránkban is irónia irónia hegyén és hátán. A célszemély hol érti, mi van, hol nem. Többnyire azért igen. A feszültség mégsem annyira a szereplők, mint a mondatok olvasatai között munkál. Ezekkel azonosulunk, illetve nem, csúszkálunk köztük, és várjuk a még cinikusabb reflexiót.

A *Játék a kriptában* a mindenhonnan érkezett magyarjaival pompásan tud politizálni. A *Télikert* amagánélet nyomorúságából nyújt többet. "*Anya*: Az én uram soha nem jönne értem. *Apa*. Megint a hátam mögött beszélsz. *Anya*: Hogyhogy a hátad mögött? Itt állok a szemed előtt. Csak te nem vagy rám kíváncsi. (*Sírva*.) Pedig hányszor eléd álltam, bekapcsoltam magam, mint egy tévét..." Így menetelnek bele a fennkölt hülyeségbe. Bocsánat, az abszurdba.

A Rúkmadárban a gyerekgondolkodást imitáló, felnőtt hősök szájába adott mondatok az imádnivalók. "Képzeld el, hogy meg akarja enni az ebédedet", uszítja egymásnak Jót és Rosszat Sándor bolond. "Megyek, és megmondalak a Szultánnak", próbál hatni Karakán kancellárra Gúnár generális. Kevéssé élvezhető, nem túl gördülékeny rész: amikor Gábriel király a madárral próbál egyezkedni. "Rúkmadár: A félelmed volt kotlósom. Amikor a hintóban menekültél a pogányok elől, akkor pattant fel tojásom... Lúdbőröd nekem édes manna, csuklásod finom csemege stb." Drámaiatlan az is, ahogy Gábriel (miért ez a király neve?) a lányával érzeleg. A páva szövegelése szinte érthetetlen. Sándor közmondásosdija szintén megakasztó: "Hamar meghal, ki későn kezd élni", "Főtt tojásból nem sok csirke kél". Persze a népies beszédmód imitációja, kifordítása van nála megcélozva.

A másik két darabban is vannak a páváéhoz hasonlóan nehézkes monológok: Éva zavaros beszéde a *Télikert*ben, Toma eszelgései a *Játék...*-ban. De az általuk is előkészített lebegősség, az kell. Ha ez nem paradoxon. Fontos, hogy a darabok vége már csak jó távolról integessen a ragacsos realizmusnak. Árnyék nő a jó öreg valóság fejére: az egyik darabban félelem az ernyő, a másikban kiájulás az éberségből, a harmadikban préselődő magány.

Bár nem váltja meg a világot, s tán olvasmányosabb is, mint színpadszerû, jó élményekkel enged tovább a könyv. Csöppet sem kellett erőltetnünk magunkat, jóindulatot, ilyesmit; jópofa volt, feszes és erős. "Arca metszetlen üveg, tekintete kristálykőragyogás, csontjai mézzel töltött hengerek... *István*: Tomikám, itt még mindig hullaszag van!" Erről van szó.

ZSIGMOND ANDREA

inden bizonnyal az év legmelegebb hetében zajlott Szegeden az immár ötödik alkalommal közösen rendezett THEALTER – Szabad Színházak XVII. Nemzetközi Találkozója és a XIII. Alternatív Színházi Szemle. Ezért aztán nem meglepő, ha a néző a fesztiválemlékek felidézésekor legelőször a Mars téri U pavilon tikkasztó hőségére gondol majd Pedig mindazok, akik a trópusi klíma ellenére kitartóak voltak, és a valamelyest hûsítőbb Tisza-part helyett a szemle előadásait választották, jó néhány emlékezetes pillanat élményével

térhettek haza. A SZASZSZ versenyprogramját idén Goda Gábor, az Artus társulatvezetője állította össze. Bevallottan afféle mini-Avignon" megvalósítása lebegett a szervezők szeme előtt, amikor a válogató megkapta a kiemelt meghívott státuszt is. Nagyszabású tervek készültek a válogató ízlésének, személyiségének, művészi hitvallásának széles spektrumú bemutatására, de ezekből anyagi okok miatt sak kevés valósulhatott meg. A nézők mégis kaphattak némi ízelítőt az Artus és Goda korábbi munkáiból, hiszen

a Grand Caféban a korábbi előadásaikról készült fil-meket láthatták az érdeklődők, és versenyen kívül szerepelt a társulat tavalyi, *Sztélé* címû előadása is. A versenyelőadások közös vonása, hogy színházi határhelyzeteket teremtenek, és a színházi

formák újragondolására késztetnek: radikálisan változtatnak a néző szerepén és funkcióján, különböző művészeti ágakat és irányzatokat ötvöznek, vagy épp a legnagyobb természetességgel lépik át a mûfaji megszokásokat. Ha tematikus szempontból próbálunk kapcsolódási oontokat keresni az e l õ -

Közép-Európa Táncszínház és Gergye Krisztián Társulata: T.E.S.T. Fotó: Dusa Gábor adások között, legyen bár középpontban egy háborúval dacoló anya, egy öngyilkos terrorista, félénkségéből öntudatra ébredő nőalak, végzet asszonya, vagy egy átlagos pesti srác, felfedezhetjük, hogy a legtöbb előadásban alapvető létélményként értelmeződik a magány, a kiszolgáltatottság, a szorongás, persze jól működő

ironikus gesztusokkal vagy groteszk távolságtartással elidegenítve. Az alábbiakban a teljesség igényéről lemondva idézem fel a látottakat, aszerint csoportosítva az alkotásokat, hogy milyen módon bontják le és értékelik át a műfajokhoz kapcsolódó prekoncepcióinkat.

Tánc?

ergye Krisztián és a Közép Európa Táncszínház társulatákaraktert megformáló táncosnő rövid szólóinak egymásutánja. A nők táncukban legmélyebb titkaikat mutatják meg. Egy finoman ívelt hát izmain, egy megfeszített combon, domborodó vádlin és a fekete ruhák által pőrén hagyott testfelületeken keresztül szinte beléjük látunk. A nőalakok tisztában vannak vele, hogy őket nézzük, folyamatosan szerepelni akarnak: cinkos pillantásokat vetnek a nézőre, rendre meg akarnak róla győződni, hogy figyeljük õket, és hogy csak õket figyeljük.

A test megmutatásából teremtődő intimitás ellenére igazi lényük leginkább tekintetükben mutatkozik meg, a csábító pillantások egyik percről a másikra a rettenet, a fájdalom vagy a kiszolgáltatottság tekintetévé változnak, az arcok eltorzulnak. Ezektől a pillantásoktól nehezen tudunk szabadulni, a csábítás eszközeként és tárgyaként egyaránt funkcionáló test festői szépsége mögül megfejthetetlen, riasztó titkok tûnnek elő. A szólókat Alfred Schnittke zenéje kíséri, mely teátrális zenei hatáselemeket sem nélkülözve ünnepélyes és patetikus, máskor befelé fordulóan érzelmes és szívszorítóan lírai. A zene nem egyszerûen kísér: meghatározza a karaktereket és mozgásokat, az előadás egész dramaturgiáját. Olyan ez, mint egy opera, ahol a szereplők énekhang helyett testükkel beszélnek. Az opera fináléjában a táncosok egyesével még egyszer megmutatják magukat, csoportképbe rendeződnek, és egyszerre

lépnek át a függöny mögé, ahol alakjuk sejtelmesen tûnik el a ho-

Töredezett monológok alkotta jelenetfüzérekből épül fel, és nem a tánc mûfajai közé sorolandó - noha a LA Dance Company, Ladányi Andrea Társulata játssza – a *2 solo 1 duet* címû elõadás, melyet az elmúlt évek szegedi fesztiváljainak felfedezettje, a bolgár Ivo Dimcsev rendezett. A három, sok humorral fûszerezett egységben a különböző figurák elementáris közlésvágya mutatkozik meg, és az elhangzott szövegeket tekinthetjük e magányos alakok önmagukkal folytatott, kínosan őszinte belső párbeszédének. E vallomásos keretben igen ironikusan hat, hogy a szereplők (egy-egy odavetett mondat kivételével) nem anyanyelvükön, hanem angolul beszélnek. Egy piros bõrönd a társa a piros kosztümöt viselő, tetőtől talpig pirosra festett nőnek (Kovács Martina), aki a teljes kétségbeesés önkívületében egyre dühödtebben hívogatja nem létező macskáját, és hosszú felsorolássá bővített, többször visszatérő soraiból (I don't remember...) egyaránt kihallható az emlékektől való megszabadulás vágya, vagy épp az elvesztett emlékezet tragikomikuma. A két fiú (Gergely Attila, Kovács Lehel) duettje valójában szintén szóló, a közösen kidolgozott ének- és táncprodukció létrehozása csak terv marad, a komikus playback- és akciójelenetet követően, a félig megvalósult duett végén Kovács Lehel egyedül hajol meg, társáról

egészen megfeledkezve. A fején rasztás csimbókokkal színre lépő Ladányi Andreáról az első pillanatban nehezen lehet eldönteni, férfi-e vagy nõ, ahogyan azt is, hogy szem-bõl vagy háttal áll nekünk, amikor felénk közeledik. Monológjaiban híres popsztárok gesztusait imitálja, és nem is fontos, hogy ez a figura valóban egy sztár (csak kiöregedett és tehetségtelen), vagy csak annak képzeli magát.

Színház?

kõszínházi kereteken belül alternatív megoldásokkal kísérletező – és ahogyan Forgách András, a zsûri elnöke utalt rá az egyik szakmai beszélzene és a látvány szerves egységét megteremtve próbál megragadni egy létállapotot, a szereplők egymástól, illetve saját maguktól való elidegenedettség-élményének középpontba helyezésével. Belépéskor egy koncertre érkezünk, Woyzeck Marie elé mikrofont tart, és arról kérdezi, hogyan érzi magát a buliban. Bár ezt a cím is egyértelművé teszi, mégis lassan jövünk rá, hogy a mély torokhangon énekelt zenei motívum előadója a Woyzecket játszó Fehér Ferenc. Woyzeck végezetül élőben adja elő a dalt, Marie-nak azonban immár nincs helye a magánszámban, Woyzeck a mikrofon zsinórjával fojtja meg. Összeolvad játék- és nézőtér, a nézőnek nincs kijelölt helye, akár testközelből is szemlélheti a szereplőket. A néző így résztvevő lesz, nem pusztán távoli és passzív befogadóként van jelen a barátságosnak nem nevezhető világban. Az előadásban Marie-t Szenteleki Dóra alakítja, aki az előadás videofelvételeinek készítésében és a látvány kidolgozásában is részt vett. Hihetetlennek tûnik, hogy ez az első színpadi" szerepe, hiszen olyan erős színészi jelenlétet produkál, melyet akármely képzett színész megirigyelhet: ő teremti meg az előadás legszebb pillanatait, amikor a szék lábai köré tekert láncot mozgatja, amikor szaloncukrot majszol, vagy amikor a tévéképernyőről gügyögő csecsemőt hintőporozza.

Performansz?

rvai György és a Természetes Vészek Kollektíva haláltrilógiájának harmadik darabja, a Pre-Actio szokatlan nézőpontból késztet bennünket a terrorizmushoz való viszonyunk átgondolására: az előadás központi figurája egy viszonyunk átgondolására: az előadás központi figurája egy öngyilkos terrorista, aki itt áldozatként jelenik meg. Erős fény- és zajhatások teszik félelmetessé a közeget, elbizonytalanítva a térben bolyongó, kíváncsian vizsgálódó nézőt, aki először ódzkodik a földre szórt igazolványképekre lépni, de azután mintha megfeledkezne arról, hogy a háború és terrorizmus áldozatainak fotóin tapos. A középen elhe lyezett tévéken reklámfilm-montázsokat vetítenek, mely az európai ember korlátolt gondolkodását, a fogyasztói kultúrát karikírozza, később háborúról szóló szövegek jelennek meg a képernyőn. Az oldalt elhelyezett monitorokon a terrorista (Gereve Krisztián) utolsó vacsoráját követhetiük nyomon. terrorista (Gergye Krisztián) utolsó vacsoráját követhetjük nyomon. mely felülnézetből mutatja az eszeveszett zabálás, majd a rituális megtisztulás jelenetét. A figura személyesen is megjelenik, a kiválasztott az áldozati oltáron haláltáncát adja elő, a küldetés

Egy forró hét Szegeden

tili. Alternativ Színházi Szemle

getésen –, manapság már klasszikusnak tekintett Zsótér Sándor a rendezője a frissen végzett zenés-színész osztály vizsgaelőadásának, a Brecht művéből született *K. mamá*nak. A szegedi bölcsészkar épületének egyik belső udvarában játszott elő-adásban a néző helye nem fix, je-lenetenként új pozícióból, az udvar egyegy sarkában, a lépcsőházban, és az emeleti körfolyosókon álldogálva szemlélheti az előadást. A nézőpontok között csak részben dönthetünk sza-

badon, mert a jelen lévő rendező jelöli ki – mintegy a nézőt is megrendezve –, hogy melyik jelenetben hova álljunk, és az épületnek mely pontjaira irányítsuk tekintetünket. A brechti módon elidegenített közegben különös közösség teremtődik a nézők között, hiszen a játék közben intenzíven figyelhetjük egymást és társaink reakcióit. Az egységes személyiségnek tekinthető színpadi figura létezése egyszerű gesztussal válik illúzióvá, amikor Kurázsi mamát két színésznő (Kiss Diána Magdolna, Roszik Hella) játssza. A songok szorosan illeszkednek az előadás szövetéhez, nemcsak azáltal, hogy a színészek zenélnek, de azért is, mert a szintetizátorból a legkülönfélébb hangszínek szólalnak meg, illetve az ének és kíséret viszonya – a háború miatt kifordult világrendnek megfele lően – gyakran teljesen diszharmonikus. E világban a tárgyak azzá lesznek, aminek nevezik, vagy amire használják őket: K. mama kocsija szemeteskuka, Yvette kalapja paróka. A dráma dobolási jelenete az előadás csúcsiny zongorakísérete mellett a halott fivérek a Don Carlos szabadságkettősét éneklik.

A tavalyi fesztivál díjnyertese, a TÁP Színház Keresők címû előadása eredeti módon teremt szokatlan színházi és színészi szituációt. A színészek játszanak, de a hangjuk nem sajátjuk, vagyis csak playbackelnek az elhangzott szövegre, amely eredetileg rádiójáték volt. Ez részben kiiktatja és felszámolja a színházi élmény egyszeriségét, hiszen egy rádiójáték bármikor és bárhol ugyanabban a formában hallgatható újra, ellentétben a színházzal, melynek – az improvizáció lehetőségét a legteljesebb mértékben kiiktató rendezői szándék mellett is – alapvető természete, hogy a pillanat szülte megoldásokra épít. Az egyszerű központi történet (melynek alaphelyzete András és a szorongás-ügynök találkozása) gyorsan összekuszálódik, mert a játék különféle váratlan és humoros effektekkel (tévés jelenetek, hirtelen szerepcserék) aláássa a linearitást és az egyértelműséget. Ennek következményeképp a néző egyre kevésbé bízik érzékeiben, és már-már szorongásnak nevezhető bizonytalanságot érez, különösen abban a pillanatban, amikor váratlanul Halász Péter ámyalakja jelenik meg a színen.

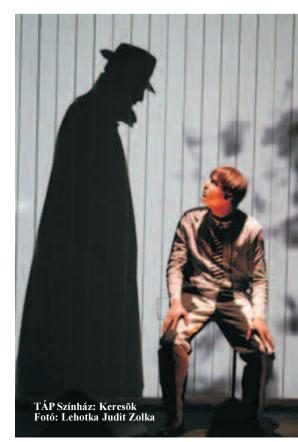
A Finita la Commedia társulat munkájában, a Woyzeck-koncertben szereplő figurák azonosíthatóak a Büchner-dráma szereplőivel, de néhány alapmotívumtól eltekintve az előadás elszakad az ugyancsak töredékes alapszövegtől, és szöveg nélkül, a mozgás, a

gyötrelme és az élet utolsó pillanataival történő szembesülés eltorzítja arcát és

utolsó pillanataival történő szembesülés eltorzítja arcát és mozdulatait. Természetesen nincs robbantás, de a teret elönti a sötétség, és szomorúan derengő fény vetül az oldalt halomban heverő, az áldozatokat jelképező ruhadarabokra.

A fesztivál előadásai között érdekes színfoltnak tekinthető a Don't EAT Group "média áldozat" alcímet viselő Landscape címû munkája. A performansz egy passió-jelenetet tematizál, élő alakkal és a videófilmek segítségével. A néző azt érezheti, hogy mindez itt és most zajlik, hiszen szerepel a videófilmeken, de az élő, illetve korábbi felvételek és képmontázsok nem választódnak szorosan el egymástól, foy a néző maga is a média manipulációjának áldozatává válik. Az így a néző maga is a média manipulációjának áldozatává válik. Az itt és most élménynek groteszk vonást kölcsönzött, hogy az eredeti szereplő távolléte miatt a krisztusi korba lépő, 33. születésnapját a fesztiválon ünneplő Peer Krisztiánt feszítették keresztre. A pieta testére helyezett kamerák felvételei láthatóak a vásznon, a lélegző test hullámzása finoman beleolvad a kivetített, csendes tájba.

KELEMEN ORSOLYA

Irodalmi Jelen Radio Proposition Inches Inch

sámbékon 1983 óta zajlanak szervezett nyári kulturális rendezvények. A kezdeti, Zsámbéki Szombatok nevû fesztiválcsíra 1995-ben kibővült: a "színházi rész" önálló nyári színházzá alakult. A szervezők a különböző helyszíneken (a Romtemplom körül, mûvelődési házban, rakétabázison) bemutatott előadásokra leginkább az alternatívák iránt érdeklődő nézőket várják. A Budapesthez közel fekvő falu a kezdetek óta a nyitottságáról híres: a hivatásos együttesek mellett mindig is felléptek alternatívok és amatőrök, a helyszínen készült produkciók mellett meghívást kaptak itthoni és határon túli magyar mûhelyek, nem egy produkció nemzetközi összefogással jött létre. Nem csoda hát, hogy az idén meghívást kapott Horváth Csaba Frank Wedekind nyomán rendezett-koreografált, A tavasz ébredése címû fizikai színházi kísérlete, amelyet tavasszal mutatott be a debreceni Csokonai Színház. De Zsámbékon az is természetes, hogy kurzus tart és rendez Ivo Dimcsev, a bolgár rendező-koreográfus fenegyerek, aki még manapság is képes extrém (színpadi) jeleneteivel botrányt kavarni.

Tény: az alternatív színházban a valódi esztétikai botrány hatalmas sikerrel ér fel. Legalább olyan nehéz is elérni, mint a hagyományos színházi ovációt. Igyekeznek is a szerzők (és rendezők) évek óta mindent megtenni a botránysiker érdekében, de mára már elmondható, hogy próbálkozásaik a legtöbbször nem érnek célt: a nézők jó része ugyanis immúnissá vált az erőszakra, a sokkolásra, még a meztelenségre is. Engem például színházban szinte lehetetlen megbotránkoztatni, és non-stop zajló előadásokon sem vagyok hajlandó elfáradni.

A tavasz ébredése Horváth rendezésében szünet nélküli, háromórás előadás. A hangulata és a helyszíne (a volt rakétabázis egyik lepusztult csarnoka) nyomasztó. A darab erőszakos jeleneteket tartalmaz, az előadáson iskolás fiatalokat alakító, jól képzett színész-táncosok szövegben és mozdulatban bátran megnyilvánulnak: szorongásaikról, szexuális vágyaikról, életés halálfélelmükről vallanak. Nem marad rejtve a felnőttek generációjáról alkotott lesújtó képük, nem tabutéma a homoszexualitás sem. Frank Wedekind maga korában felkavaró, brutálisan őszinte szövege és a dráma több szálon futó (öngyilkosságot, homoszexuális kapcsolat kialakulását tartalmazó, halállal,

büntetéssel, bûnhődéssel végződő) cselekménye korszerû, kísérleti előadás létrehozásához kiválóan alkalmas alapanyag. De Horváth rendezésében mégsem jött létre sokkoló, igazán hatásos, újszerûnek tetsző produkció belőle.

Színdarabok prózai színházi megrendezésében akkor indokolt fizikai (vagy mozdulatnyelvi) ábrázolást színre vinni, ha a verbális nyelven túl (vagy mellé) a rendezői koncepció megvalósításához elengedhetetlenül szükséges egy másik, elvontan fogalmazó formanyelv alkalmazása is. Kicsit másképp fogalmazva: ha a felhangzó szöveg nem elegendő ahhoz, hogy felépüljön egy nyelvi valóságon túlmutató színpadi világ (pedig a rendező ezt szándékolja), akkor indokolt (de csakis akkor) a mozgáshoz vagy egyéb fizikai színházi eszközhöz nyúlni. Vidnyánszky Attila a budapesti Nemzeti Színházban rendezett Bánk bánja ide kívánkozik példának. A rendező valószínûleg többet látott (vagy a mában többet igényelt) Katona József drámájában, mint amennyi a XIX. századi (akkor kiemelkedően fontos, már magyar volta miatt is haladó)

szövegből ma "átjönni" képes. Ezért az előadáson (egyéb, koncepcióba illesztett eszközök használata mellett) egy táncjáték, vagy inkább mozdulatnyelvi megfogalmazás is látható párhuzamosan. A két eseménysík (a konkrét szöveges és az elvont mozgásos) szimbiózist alkot, nem uralkodnak egymás felett, hanem egymás hatását erősítik, mindkettő alkalmazása indokoltnak, sőt magától értetődőnek tetszik. Egyszóval a kísérleti elképzelés érvényre jutott, a szokatlan Bánk bán-előadás minden perce izgalmas. Vidnyánszky együttműködő koreográfusa akkor Horváth Csaba volt. A tavasz ébredéséből mintha hiányozna a rendező Horváth és a koreográfus Horváth egymást inspiráló együttműködése. Ha nem egy személyről volna szó, azt gondolnám: a rendező és a koreográfus különkülön tette a dolgát, és a koncepciót vagy eleve meglévőnek vélték, vagy néhány ötlet halomba hordásával elrendezettnek gondolták.

Frank Wedekind darabja ma már nem sokkoló, nem megdöbbentően újszerû, brutális őszintesége nem példa nélküli a színpadon. Viszont szövegének artisztikuma (Bányay Geyza fordításában) még ma is hatásos, olyannyira, hogy színpadi megjelenítése nem igényel mozdulatnyelvi mankót. Persze ettől még akár el is lehetne táncolni a sztorit, de csakis értelmes, átgondolt koncepció alapján megkomponált előadáson. Sem Wedekindet, sem a fizikai színházi kísérletezést nem lehet annyival "megúszni", hogy egy szöveges és egy mozgásos előadásszegmenset egymás mellett működtetek, és néha hagyom, hogy különböző elemeik keveredjenek egymással. Ez még akkor sem elégséges, ha a színpadon folyamatosan és markánsan megjelenik a testi és lelki erőszak, és - kihangsúlyozandó! – az előadók végig elhivatottan alakítva, helyenként bámulatos teljesítményt nyújtanak. Sikeres fizikai színházi kísérletről akkor beszélhetnénk, ha szó és mozdulat csakis erre az előadásra jellemzően, speciálisan, adekvátan egymásra találna. Vagyis: ha Horváth Csabának Wedekind nyomán eredeti víziói támadtak volna, amelyeket erre az alkalomra megkeresgélt, megkoreografált mozdulatokkal meg is jelenített volna. Ezzel szemben az előadáson szinte végig jól ismert Horváth-féle mozdulatmotívumokat láttam. Pedig ami bevált a Móricz Zsigmond Barbárokja alapján készült táncjátékban, jól elsült a Sosztakovics-zenére koreografált Fortéban és Echó ban (a sor még folytatható lenne), nem biztos, hogy csereszabatos *A tavasz ébredésé* ben.

Horváth Csaba a Wedekind-drámából szövegtesteket és jeleneteket operált ki (dramaturg és rendezőasszisztens: Gyulay Eszter), és ezeket megrendezte. A jelenetekben a szövegmondást elidegenítő hatású, absztrakt, direkten nem odaillő, vagy a jelenetet elvontan illusztráló mozgás kíséri. Itt igyekszik szöveg és mozdulat szimbiózist alkotni. Néha (sajnos elég kevésszer) sikerül is. Olyankor különleges, szöveggel adekvát mozgásokból alkotott akciók zajlanak. Ilyenek például a fiúk ügyetlen közeledései a lányokhoz (melyeket ágyakon játszódó mozdulatsorozatok kísérnek), vagy a megkoreografált, szavakkal tör-

ténő "verekedés" (amelyet az a vita vált ki, hogy ki ment át a záróvizsgán). Még említhető lenne jó pár kisebb jelenet (vagy röpke pillanat), amelyben létrejön a durranás (azaz látványosan sikerül a fizikai színházi kísérlet), de a mesterségesen és indokolatlanul elnyújtott játékidő az előadás végére elnyomja a jól sikerült momentum emlékét.

A mozgással kísért szöveges jeleneteket rendszeresen (körülbelül azonos időszakonként) nagy, majdnem az összes sze-

kísérlete Dimcsev zagyválásához képest valóban felértékelődött bennem, de szomorú és értelmetlen dolog "mihez képest' értékrendet felállítani. Ivo Dimcsev valószínûleg kifogyott a megbotránkoztató ötletekből (a Lili Handel című előadásán amelyet Magyarországon a 2005-ös szegedi Thealteren mutattak be, és később a MU Színházban is játszottak – nyílt színen vért vett magától, és a mintát az előadás végén elárverezte nézőknek), ezért kétségbeesett kísérletbe kezdett: értelmesnek próbálja feltüntetni az értelmetlent, hatásosan, súlyosan igyekszik előadatni a nagy semmit. (Gondolom, a nézők között a világon mindenhol akadnak alternatív neosznobok, akik ilyesmit látván, párás szemmel korszakos zsenit kiáltanak.) Az esetet csak súlyosbítja, hogy hasonlóval már sokan sokfelé próbálkoztak – sikertelenül. És ráadásul Dimcsev igencsak kényelmes eszközökkel akarja elérni célját: szereplőivel egy órán át gyorsan előrántható fizikai színházi színészgyakorlatokat adat elő. Ha kíváncsi lennék rá, hogyan tréningeznek-tanulnak színinövendékek, bekérezkednék az egyetemi foglalkozásokra, de mûalkotás élvezetére invitált nézőként hidegen hagy, hogy hét gyakorlatozó színész ugrándozva igyekszik halandzsaszöveget egyszerre intonálni. De kicsit sem háborít fel (akkor talán a rendező elmondhatná: elérte a célját), hanem egyszerûen halálosan unom a blöffökre alapozott pofátlan hülyeséget.

Dimcsev Médeiája egész nyáron át tartó zsámbéki Médeiaadaptációk sorozatába illeszkedik. A Médeiá hoz annyi köze van, hogy a minimum öt nyelven előadott, jórészt értelmetlen és/ vagy összefüggéstelen szövegek között rendszeresen felhangzik Médeia és Iászón neve, valamint utalások történnek gyilkosságokra és halott gyermekekre. Az egyik színésznő (Kovács Martina) egy hosszabb rovaretológiai eszmefuttatás után közli, hogy õ Médeia, a rovar, akinek természetesen szándékában áll a férfiegyedek elpusztítása. Elhangzik párbeszéd egy báty (?) tervbe vett megöléséről is, a miért kérdésre a potenciális gyilkos azt válaszolja: azért, mert ő Iászón. A szövegízelítő után néhány dimcsevi akció leírása: a színészek hosszú másodpercekig a nézőkkel szemben ülve, mozdulatlanul hallgatnak, székeket borogatnak, ordítanak, indokolatlanul és hosszasan röhögnek, övtáskából előhalászott öngyújtókkal rongyokat gyújtanak meg, meztelen felsőtestükre filctollal szöveget írnak, piros festéket kilövő pisztolyokkal egymásra és önmagukra lövöldöznek.

A tavasz ébredése és a Dimcsev-féle Médeia között – egyebek mellett – az a különbség, hogy az előbbinek legalább feltá-

replőt megmozgató mozgástablók követik. E képek funkciója nyilván a hangulatkeltés és -fokozás, de szabályos megjelenéseik zavarba ejtők: mintha fizikai színházi esztrád-betéteket látnánk. És sokszor idegen testként beférkőzve, széttördelik az előadást. Hasonlóan vitatható a mai szlengben megírt-átírt jelenetek beiktatása. Ezek alkalmazása is azt a benyomást erősíti, hogy az előadás megalkotását koncepcióérlelés helyett inkább felszínes ötletelés előzte meg. Mindezek ellenére kijelenthető, hogy A tavasz ébredése értékelhető kísérlet eredményeként létrejött, érdekes előadás. Horváth Csaba erénye, hogy koncepció híján is következetes: elképzeléseit (vagy ötleteit) minden részletre kiterjedő alapossággal, hatásosan megjeleníti. Jót tenne neki egy hosszabb, feltöltődésre, elmélyülésre alkalmas, ihlető források tanulmányozásával eltöltött időszak. De ki engedheti meg magának manapság, hogy akár egy évig is ne pályázzon, ne jelentkezzen újabb "kötelező" premierrel?

A tavasz ébredésén még nem tudhattam, hogy boldog, kikeleti pillanatokat élek át ahhoz képest, mint ami két héttel később a Dimcsev rendezte *Médeia*-előadáson vár rám. Horváth

rulnak az elgondolkodtató hiányosságai. Az utóbbi tartalmatlan, invenciótlan, értelmetlen, olcsó blöff-halmaz. Halálos fenyegetés hatására vagy viccből persze impozáns gondolatmeneteket lehetne kreálni arról, hogy Dimcsev hogyan dekonstruálja XXI. századi tudattal és módszerekkel idő- és lélekszegmensekre az Euripidész-tragédia egy végkifejlet közeli metszetét – de valójában semmi ilyesmi nem történik. Az alkotót leleplezik a jól ismert, elhasznált klisék, amelyek mára már annyira "megszelídültek" hogy egyenesen bevonultak a színészképzés ai eszköztárába. Mi sem könnye mint ezekből összeállítani egy korszerûnek kikiáltott, értelmezhetetlenül elvont rendezést. Pláne akkor, ha rendelkezésre áll egy

www.csokonaiszinhaz.hu,

olyan színészcsapat, amely fegyelmezetten, ihletett jelenléttel igyekszik megjeleníteni a megjeleníthetetlen nem létezőt. Persze akadhattak gondok a próbafolyamatban. A tizenvalahány meghirdetett szereplőből a premierre hét maradt, hiányzott Ladányi Andrea is, aki pedig a múlt évadban Ivo Dimcsevvel szoros munkakapcsolatot ápolt. De kulisszák mögötti titkok boncolgatása nélkül is észlelhető és megfogalmazható a Zsámbékon megtapasztalt, kortünetszerű igazság: a tegnap még megdöbbentő hatású trendi eszközök hamar unt klisékké merevednek, a bátor, formabontó újítók pedig – észre sem veszik – egyszer csak zsákutcába jutnak, és egyhelyben toporognak.

KUTSZEGI CSABA

történelem bugyraiból időnként előbukkannak olyan figurák, akiknek fergeteges közönségsikerét nem lehet az ok-okozati összefüggések megszokott arzenáljával magyarázni. Ne menjünk vissza nagyon az időben: Napóleon, Sztálin, Hitler, vagy a "humánus" prériről Andrew Lloyd Webber, Michael Jackson, és, hogy közelítsek egyet a mai témához, J. K. Rowling. Hitlerrel kapcsolatban olvastam egy cikket, melynek szerzője rocksztárhoz hasonlítja a diktátort. A kijelentés több szempontból is vitatható, persze, a közönségsiker terén azonban kétségtelenül megállja a helyét, mint szellemes hasonlat. Ekkora tömegeket nehéz megmozgatni, ha hiányzik az egyénből a rocksztár attribútum-csomagja. Ami túlmutat bármi ideológián, eszmén, egyáltalán, gondolati konstrukción. Webber jó érzékkel tapintott rá a jelenségre, amikor egyik rockoperájának a Jézus Krisztus Szupersztár címet adta. (Érdekes egyébként, hogy a legsikeresebb Webber-rockopera mégsem ez, hanem a Macskák.) Hogy rövidre és stílusosan, reveláció-

szerûre fogjam, a sztár azzal hat, hogy ott van, amikor és ahol. A hatás kiváltásához ennyi elég. Olyan, mint egy mágnes. A mágnes sem tesz egyebet, mint hogy létezik. A sikert pedig az odavonzott vasreszelék mennyiségén lehet lemémi.

És akkor, még egyet közelítvén a mai témához, vizsgáljuk meg közelebbről a J. K. Rowling nevû mágnest, illetve a hozzá tapadó vasreszeléket. Mindenek előtt megjegyzem, örvendetes, hogy egy kortárs írónő szupersztárrá vált. Hogy már nem azzal hat, amit ír, hanem azzal, hogy van. Az irodalom képviselői mindig is marginális

helyet foglaltak el a mágnesmezőn. Mi lehet a kulcsa ennek a soha nem látott sikernek? A feldolgozott téma? Nem. Varázslótanoncokat szép számmal találni a zsánerirodalomban. A stílus? Az sem. Az első Potter-könyv megjelenésekor még elegen akadtak olyanok, akik minden erejükkel igyekeztek bizonyítani a mû kiválóságát. A védők száma egyenes arányban csökkent a regényfolyam terebélyesedésével. Ma már csak elvétve találni olyan ítészt, aki lándzsát törne a Potter-regények mellett. És, nézetem szerint bár, ez a titkok kamrájának kulcsa. J. K. Rowlingnak sikerült, ami egy jó írónak sehogy. Előállított egy közepesnél gyengébb irodalmi produktumot, amit teletûzdelt szimbólumokkal, ezotériával, olyan elemekkel, amelyek a kezdetek óta vonzották az embert. Primér vágyainkra apellált. És, nagyon helyesen, megérezte vagy elolvasta, hogy az ezredvég embere lelkesen és felhőtlenül infantilizálódik. Ennyi kellett neki. Na jó, megtanult kreatív módon írni. És kéznél volt néhány mitológiai, szimbolikai kézikönyv, meg az elődök mûvei. Recept lenne ez? Dehogy. A Harry Potter sikerét követően

És nem sikerült nekik. Mert az epigonok történetéből éppen az az elem hiányzik, ami az igazi sztárokat azzá teszi, amik. Miért vált épp a Potter-regényfolyam az irodalmi siker ikonjává? Nos, erre nem tudom a választ. A sztárrá váláshoz szükséges varázslat igéit nem ismerem. Hagyom is a nálam tapasztaltabbakra. A vasreszelékről, vagyis a Potter-regények olvasóiról (beleértve saját magam is) csak annyit, hogy a sztár jelenlétének bûbáján túl az is jelentősen növelte-növeli számukat, hogy nincs akadálya az olvasásnak. Nem kell bonyolult mondatokkal, vagy egyszerű mondatok mélyén rejlő jelentésdimenziókkal megküzdeni. A szöveg nem áll ellen az olvasásnak. Sőt. A szerző igen ügyesen úgy kapcsolja össze mondatait, hogy az olvasó elme végigcsusszan rajta, mint gyöngyszem a zsinegen. Az egyetlen csomó maga a könyv vége, amely akkor vágódik el, amikor az olvasó kézbe veszi a következőt. Azaz immáron a hetediket. Az utolsót. És, amint a híradásokból már kiderült, ez a csomó sem lesz gordiuszi, se végső. Az írónő

de sokan megpróbálkoztak vele.

folytatja valamiképpen a Nagy Történetet. Na ja, a mágnesnek van egy kellemetlen tulajdonsága. Nem tagadhatja meg magát. Hogy mi lesz ezután, még nem tudni. De holtbiztos, hogy minden

idők legsikeresebb írónője, J. K. Rowling átvágja a csomót. Természetes, hogy egy ilyen jellegû sikerregény esetében a megfilmesítés szinte reflex-szerû. A Potter-filmek száma ugyan elmarad a regényekétől, de ez szükségszerû, ha tetszik, ugyanis a film költségesebb és munkaigényesebb mûfaj, amennyiben több százan dolgoznak rajta. A Potter-filmek sora igazolja, hogy egy sztár mûveit nem lehet szabadon átdolgozni. A néző azt akarja látni, amit olvasás közben elképzelt. Ehhez persze az is nagyban hozzájárul, hogy jelen esetben a filmkészítőknek alaposan meg is kötötték a kezét. Szerződéses feltétel, hogy a mindenkori adaptátor nem térhet el a feldolgozott irodalmi mûtől. Elképzelhető, hogy sok rendező ezért nem vállalta volna és nem vállalná az opuszok filmre vitelét. Valaki felvetette: vajon milyen lenne, ha például David Lynch rendezné meg a hatodik részt. Fogalmam sincs. Biztos szövevényes, hátborzongató és sarkig nyitott, ami az értelmezési lehetőségeket illeti. Viszont Lynchnek esélye nem lenne. Az más kérdés, hogy nem is vállalná az anzixot. Nem vállalná, egyrészt azért, mert nem tehetné hozzá önmagát, másrészt pedig, mert a regényfolyam előrehaladtával az egyes részek egyre vaskosabbak. És ekkora eseménytengert egyetlen rendező sem vállalhat be, még akkor sem, ha aláírná a szerződést, melyben az is áll, hogy egy-egy apróságot kihagyhat az adaptálandó műből. A korábban elkészült négy Potter-epizód rendezői kihagytak ezt-azt a leírt történetből. Eddig azonban a filmes történet lényegét a kihagyásos technika nem befolyásolta. Más a helyzet az ötödik epizóddal. A Harry Potter és a Főnix rendje címû film alkotói hatalmas gondokkal küszködtek. Pro primo: a könyv 749 oldalas. Pro secundo: ez az első olyan epizód, amely már nem állja meg a helyét a korábbiak ismerete nélkül. Az ötödik kötetben Harryt meglegyinti a felnőttkor sötét varázsa. Az ötödik

kibeszélve elmondja (kedvenceim a visszatérő szereplők ilyen értelmû, magamutogatós monológjai), miért és hova tûnt addig, felhangzott, hogy aha, a félóriás, aki Madame Maxime-nak csapja a szelet. Körülbelül olyan hatásmechanizmusról van szó, amely minden alkalommal megérinti a nézőt, igaz, kisebb mértékben, amikor leül egy dél-amerikai szappanopera épp soron levõ epizódja elé. A hollywoodi agymenek valószínûleg tudták, hogy az ilyen jellegû trükkök elegendőek lesznek a moziélmény megkreálásához, már ami a rajongókat illeti.

A történet magja, szokás szerint, egyszerű. A Roxfort varázslóiskolában immár ötödik éve a padokat koptató fiatalok elindulnak, hogy tovább gyarapítsák tudásukat. A tanítás azonban az idén sem zajlik zökkenõmentesen. Tudjuk ugyanis, hogy a Sötét Nagyúr visszatért. Ezt a sokszorosan lerágott információcsontot azonban a varázslótársadalom oroszlánrésze egyszerûen nem hajlandó elfogadni. És amikor varázslótársadalmat mondok, nem léhûtőkre, lumpenprolikra, hasonlókra gondolok, hanem például magára a mágiaügyi miniszterre és hivatalnoktársaira. Bizony, az asszociáció kézenfekvő. A világ hatalmasai nem akarják belátni, hogy nyakunkon az ökológiai katasztrófa. Aki szeret ilyen asszociációkat kifogni, az bőven megtalálja őket a Potter-folyam zavarosában. Azt azonban ne higgyük, hogy a regények és filmek népszerűsége valamiféle Nostradamus-szerű prófécia-jellegnek köszönhető. (Figyelem, az okság kerülendő. Vagy, ha tetszik, gondolkodás nincs, enyém lesz a kincs, hogy egyik kedvenc Lem-idézetemmel éljek.) Tehát, a valóban visszatért Sötét Nagyúr váratlan szövetségesekre lel a minisztériumi hivatalnokseregben. Persze régi barátaink, Harry Potter, Hermione Granger, Ron Weasley, no meg a Michael Gambon személyében immár második testébe bújó Dumbledore professzor (az első színészi corpus, Ri-chard Harris időközben elhunyt) tudja,

amit tud. Csakhogy Dumbledore professzor valamiért nem hajlandó kommunikálni a fiatalokkal. Tudja õ, amit tud. Ugyanakkor, a rémhírek terjesztésének megakadályozására a minisztérium kinevez egy iskolai felügyelőt, Dolores Umbridge professzornő személyében. Neki az a feladata, hogy úgy tegyen, mintha mi sem történt volna, mi több, rákényszerítse a felhőtlenséget a vészt szimatoló diákklikkre is. A korábbi epizódokhoz hasonlóan az új tanárfigura az, aki valamiféleképpen meghatározza a film "arcélét". Ez teljesen

Harry Potter és a Szuper Sztárja

Potter-adaptáció is felnő, oly módon, hogy elveszti a gyerekkor öntörvényûségét és egyedül-valóságát. A megfelelő kódok, varázsigék ismerete hiányában nehezen nézhető. A filmkészítők ezen a ponton egyszerûen nem kerülhették el a csapdát. A film ideje 138 perc. Ez alatt az idő alatt David Yeates és csapata nem állíthatott össze koherens történetet anélkül, hogy jelentős mértékben meg ne nyirbálta volna az irodalmi művet. Ezt pedig nem tehette meg. Maradt tehát a jó mesteremberhez méltó megoldás: úgy filmre vinni a reménytelenül szövevényes sztorit, hogy a nézők korábbi ismeretei foltozzák majd a szövedéken tátongó réseket befogadás közben. A film producerei azonban nyugodt lélekkel vállalhatták a kockázatot, hogy mintegy felírják a vászonra: Csak rajongóknak. A cseperedő varázslónak ugyanis elég szolid rajongótábora van. Aki viszont éppen most akar be-

avatottá válni, az bizony első próbálkozásra kosarat kap. Mehet szépen a legközelebbi videokölcsönzõbe, hogy kivegye, majd otthon szép sorban megnézze a korábbi négy epizódot, hogy aztán boldog visszacsatolásokba merüljön, és nagy sokára megértse a Nagy Egészet. Az egyébként biztos kézre valló ötödik filmes epizódnak ez az egyik nagy buktatója. Már ami a szûz szemet illeti. A rajongók ugyanis mindent tudnak. Szinte pontosabban, mint maga a szerző. Az ő esetükben a buktató önmaga ellentétébe vált. A kihagyások aha-effektusai (érdekes, esztétáknak ajánlom, mint lábjegyzetes, komoly tanulmány tárgyát) megsokszorozzák a filmélmény intenzitását. Hallottam a lelkendező megjegyzéseket körülöttem a félhomályban, amikor színre lépett Lupin professzor. (Hogy ki ő? Kérem a nyájas olvasót, amennyiben nem ismerõs számára a David Thewlis alakította figura, nézzen utána. Ha jól emlékszem, a Potter regény- és filmfolyam harmadik epizódjában ő az egyik nagyhal.) Vagy, amikor a semmiből előlép Hagrid, hogy a vászonról

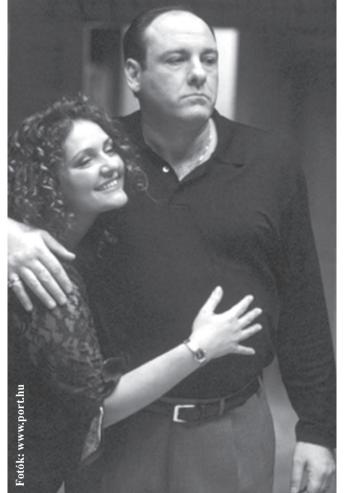
egyértelmű, hiszen ha színre lép egy új figura, akkor annak megfelelő filmidőt kell adni, hogy "kiélje" magát. (Zárójeles megjegyzésként: a másik új arc, az Evanna Lynch alakította Luna Lovegood nem kapott hasonló esélyt.) Imelda Staunton ideális választásnak bizonyult, rózsaszín kosztümjével, nippjeivel, mázas mosolyával. A mézeskalács mez azonban vérbeli szadistát takar, aki kéjes sóhajok kíséretében figyeli, amint a büntetőtoll Harry Potter kézfejébe vési a leírt mondatot. Ugy gondolom, Imelda Staunton a legkiválóbb tanárfigura az idők során felvonultatottak közül. Igazi, kerek, kegyetlen egész. Valójában ő tartja össze a filmet. Amely, a már felsorolt okok miatt, mindegyre szétesik. Egydimenziós történetszeleteket lát a néző, amelyek persze, nagyon látványosak, szívszorítóak, vagy ami éppen tetszik, csak épp nem filmszerûek. Klipszerûek. Ami lehet nagyon jó, mint ebben az esetben is, csak éppen nem emészthető. A néző folyamatos vizuális sokkhatás alatt áll. Remekül megkonstruált lények, lenyûgöző vizuális megoldásokkal létrehozott pálcapárbajok, minden, mi szem-szájnak ingere. Az egyes jeleneteknek tartalmat adó drámai mozzanatok azonban hiányoznak. Nagyon sajnálom Syrius Blacket, illetve az őt alakító Gary Oldmant. A filmet lezáró nagy küzdelemben úgy hal meg, hogy a néző szinte fel sem fogja. Az ilyen bakik számlálatlanul fordulnak elő a filmben. A legborzasztóbb azonban a filmet záró dialógus. Mikor minden lezajlott, Harry és barátai éppen kifele sétálnak a képből. És ekkor Harry megjegyzi, hogy bármi is történjék, nekik van egy lényeges előnyük Voldemorttal szemben, nevezetesen, hogy van miért harcolniuk. Ettől a, már elnézést, emeletes hülyeségtől kis ideig nem kaptam levegőt. Mert akkor, ugye, Voldemort Nagyúr csak hobbiból akarja megszerezni a hatalmat, igaz? Semmi célja nincs vele. Éppen feloszlott a Nyugdíjas Sötét Nagyurak önsegélyző egylete, és hát, valamivel csak nyakon kell ütni az időt, amíg eljön a koporsókészítés ideje. Az említett baromság sajnos a film legvégén szerepel, ezért a nem fanatikus és nem rajongó, akinek nem csak arra van szüksége, hogy hozzácsapódjon a mágneshez, enyhén szólva arcul csapottan lép ki a moziból. És ezen nem segít a vizuális mágia, Imelda Staunton, a rengeteg filmsztár, de még J. K. Rowling sem. Legfeljebb a haját tépheti, ha egyáltalán felméri a mondat súlytalanságát. De nem hinném, hogy felméri. Korábban sem sikerült neki, hiába lépett közbe, amolyan Harry Potteres huszárvágással, Tóth Tamás, a Potter-regények kiváló magyar fordítója. Úgy látszik, a valóságnak vannak bizonyos szegmensei, amelyek ellenállnak a bûbájos sületlenségeknek. Ha mégoly sok pénzt is hoznak utóbbiak a konyhára.

SZÁNTAI JÁNOS

Irodalmi Jelen Ray

éget ért nyolc év és hat évad után a kábel-televíziózás leghíresebb és a nézett ségi adatok alapján legnépszerűbb sorozata, a *Maffiózók*. Biztosra vehető, hogy David Chase lezárt egy fejezetet a tévétörténelemben. A Maffiózók akarva-akaratlanul is a popkultúra részesévé vált, és legitimált olyan kifejezéseket az amerikai angolban, melyek addig csak az olasz-amerikai közösségben hangoztak el a vasárnapi ebéd mellett. A sorozat érdemeit felesleges méltatni, a HBO adta lehetőségeket maximálisan kihasználva olyan realisztikus képet festett egy izgalmas szubkultúráról – mert ismerjük el, valahol mindenkit izgat a maffia mûködése –, ami azelőtt más sorozatnak nem

Agengszter-tematika bejött korábban a nagyjátékfilmben, most bejött tévésorozatban. Korszakalkotó mozifilmek után évtizedekkel a *The Sopranos*, mely a maga mikrorealizmusában, pszichiáterhez járó keresztapájával hozza majd olyan jól az egykori gengsztermozik világát sorozatban, ahogy David Lynch tette az amerikai kollektív tudattalan mozifilmes analízisei (*Radúrfej; Kék bársony; Wild at Heart*) után a tévében (*Twin Peaks*).

Az első gengszterfilmek emóciómentes alkotások voltak. A történetekben a "hulla" a cselekménysorozat személytelen kiindulópontja, és senki sem látja benne a kevéssel azelőtt még élő, gondolkodó embertársat, hanem csupán az elidegenedett, kissé riasztó tetemet.

Később a filmekbe egyre több emocionális elem került, a központban nem feltétlenül a cselekménnyel, hanem a különböző karakterekkel. A modern maffiafilmek etalonja a *Keresztapa*, amiből kifejlődött a Maffiózók is. A történetet Mario Puzo 1969-ben megjelent karrier- és családregénye inspirálta, a művet egyébként egymást követő több kiadásban elkapkodták. Fontos megemlítenünk, hogy a forgatókönyvíró Francis Ford Coppola és Puzo kifinomult mértékérzékkel csontozták ki a lektűrt, és a körülbelül háromórás játékidőt felőlelő cselekménymennyiséget arányosan osztották be.

A Keresztapa mûfaji értelemben azért jelentett fordulópontot, mert a film fő ütőereje

nem is a jól felépített történetben, hanem elsősorban a karakterekben rejlik, akik ezt a nagy gonddal előkészített mikroklímát benépesítik. Don Vito Corleone figuráját például a "legjobb filmkarakterek" összeállítások zömében viszontláthatjuk. Érdekes, hogy ennek az értékőrző öregúrnak a karaktere mostanáig nem kérgesedett meg. Ráadásul Robert De Niro még inkább kigömbölyítette és feltárulkoztatta a szerepet a két évvel későbbi, szintén elsöprő sikerű folytatásban. A törvényszegések és megvesztegetések vérlázító mocsarában is erkölcsösnek és bátornak maradó ember a maga tragédiákhoz vezető csökönyösségével és vonalasságával, klasszikus értékű jelenség. A film második félidejére túlsúlyhoz jut Michael, a mindeddig tisztességes, egyetemet végzett jó fiú, akit szinte észrevétlenül szippant magába a megingóban lévő vállalkozás.

Az örökös fokozatosan levetkőzi korábbi tulajdonságait, ahogyan megcsalja és félrelöki barátnőjét, csakhogy apja hulláján keresztül lovagolhasson be az alvilág történelmébe. Az ő karrierívelése is paradoxon, mint ahogy az apa-fiú viszony kétszeri polarizálódása is: a nyitányban Michael a becsülethordozó csa-

ládtag, Don Vito pedig a korrupt államszervezet tetőfokán pózoló teljhatalmú gengszter. Mindez a maffia modernizálódásával felcserélődik: Vito becsületben visszavonul, míg Michael a szemünk láttára embertelenedik el, még sógorát is kivégezteti. Tom Hagen, a mostohafiú szintén mindvégig jelen van. Õ, a maga hidegvérûségével és jogi alapokon nyugvó mûveltségével inkább diplomatikus támasza és állandó ügyvédje a famíliának: sosem kezdeményezne bandaháborút. Éppen ezért ő az, akit az irányításra termett, tettre kész családtagok – Vito és Michael – szinte sosem engednek közel a húsosfazékhoz, akarva-akaratlanul is eltaszítják a "kormányrúdtól." Sonny viszont ugyanúgy örökölte az olasz géneket, mint Michael, ő azonban még Michael erőszakosságán is túltesz: ügybuzgalma túlfeszíti a béketűrés határait, s mindez meggondolatlan agresszivitással párosul – ezért tehát Sonny szükségszerûen bukik meg. Ha nem válik gyilkosság áldozatává, Michael-lel kellett volna "megküzdenie", de ez esetben a családi vezetésben a két "bivalyegyéniség" valószínûleg felőrlődik. Kívülről, ferde szemmel tekint minderre Kay, Michael barátnője, aki az újonnan kinevezett keresztapa feleségeként a későbbiekben is megtapasztalja a családi üzlet árnyoldalait. Kettejük kapcsolata sosem lehet harmonikus, a józan ítélőképességet és néha brutalitást is követelő "szakma" fennmaradásáig. Ezért pecsételődik meg már ekkor Kay sorsa. Mindez leginkább a befejező jelenetben válik nyilvánvalóvá, amikor is számon kéri Michael-en a sógor meggyilkolását.

A jó gengszterfilmekben egyébként mindig is az egyéni tehetség tisztelete teszi, hogy a Keresztapa-féle maffiavezérek figuráit a közönség nem utasítja vissza, holott egész egzisztenciájuk a szervezett bûnözésre épül.

A Maffiózók szintén a kiválóan felépített karakterekre alapoz. A film gyakorlatilag humanizálja a gengsztereket, ezért nem sztereotip bûnöző-figurákat látunk. Hogy egy példát említsünk, James Gandolfini nem akarta a szokásos tuskó maffiavezért eljátszani, az túl sablonos lett volna. Ehelyett arra apellált, hogy

Emlékezzünk a szebb napokra

megmutassa, Tony Soprano érzékeny fickó, ezért nagy a kavarodás benne és körülötte.

Tony hiába kõkemény maffiózó, otthon mégsem tud fegyelmet tartani. A lánya az első pár évadban végig kinevette, és mindent megtett annak érdekében, hogy apja infarktust kapjon. A neje beleunt az elhanyagolt olasz háziasszony szerepkörébe, és először a pappal, aztán egy olasz bérgyilkossal flörtölgetett, és akkor még nem is beszéltünk a kissé irritáló fiáról, AJ-rõl, aki apjától mindössze a pánikbetegséget örökölte, más tulajdonságát nem.

A filmsorozat koncepciója a mindebből adódó disszonanciára épül: egyrészt kapunk egy teljesen átlagos szappanoperát a Soprano család piszlicsáré ügyeiről; míg a következő jelenetben a család érdekeltségébe tartozó hentesüzemben dolgozzák bele a konkurenciát a sajtos párizsiba. A dolog annyira abszurd, hogy mûködik.

A sorozat alaptulajdonsága, hogy a mozifilmhez képest szerencsés esetben részletesebben tudja bemutatni a történetet, a szereplőket. Így van ez a Maffiózók esetében is. Az epizódok nem csak egy hagyományos témát járnak körül (árulás, megcsalás, szavahihetőség stb.), hanem a főszereplő család életéről is egyre többet tudunk meg. Szépen lassan beletanulunk Sopranóék mindennapjaiba, a maffiavezér Tony észjárásába, jellemébe, szorongásaiba. Merthogy a főhős bizony szorong, állandó lelki problémákkal küzd, s megtörténik vele az is, ami maffiakörökben szégyen: pszichiáterhez jár.

A maffiózó gyötrődésekkel teli, frusztrált lelki életét humoros formában már ismerhetjük a Csak egy kis pánik-filmekből, a Maffiózók esetében azonban nem annyira az abszurditáson van a hangsúly. Tony Soprano is ember. Még akkor is, ha bûnöző.

A filmnek ez erénye és egyben veszélye is. A sorozatot nézve az ember hajlamos szimpatizálni a főhősökkel, és egyre kevésbé tartjuk bûnösnek életfelfogásukat, tetteiket. Amerikai sorozatokban kifejezetten ritka, hogy a főhősök büntetlenül dohányoznak, kábítószereznek, gyilkolnak. A Maffiózókban mindez megengedett. Talán ezzel jelzik – elsősorban az amerikai nézőknek – a film készítői, hogy valójában a maffia bûnös és rossz dolog.

Tony személye mellett állandó szereplők még a családja, az unokaöcsikéje – Chris –, és egyben jobbkeze, a rangidős morgós nagybácsi – Junior –, a család névleges vezetője, valamint az a személy, aki miatt néha még talán meg is szánjuk ezt a kövér fickót. Ő nem más, mint az édesanyja, aki a harmadik évadban bekövetkező haláláig kétséget sem hagy afelől, hogy Tony személyiségének kialakulásához egy igen pocsék gyermekkoron keresztül vezetett az út.

Habár teljes képtelenség egy személyiséget egyetlen freudi megállapítással leírni, ez a momentum időről időre felbukkant a sorozatban, igazolva annak jelentőségét.

Mellettük évadonként megjelennek és eltûnnek karakterek – õk konfliktushelyzeteket hivatottak előidézni, és többnyire előbb-utóbb jobblétre szenderülnek. Hús-vér figurákat kapunk, akik szemrebbenés nélkül ontják a trágárságokat, és ha arról van szó, agyba-főbe verik szeretteiket egy nehéz nap után, még

ha ez az esetek java részében erősen csökkenti is a néző esélyeit, hogy azonosulni tudjon a New Jersey-i alvilág prominens szereplőivel.

A bolognai spagettit és vendettát – folytatva a gengszterfilm hagyományait – tökéletes zenei aláfestéssel tálalják. Metallica, Bob Dylan, AC/DC, R.E.M., Morphine, Deep Purple, Radiohead – szigorúan a teljesség igénye nélkül, akik mellett még számtalan mûfaj több neves előadója képviselteti magát Sinatrától a U2-n át egészen Britney Spearsig, maximális összhangban a képernyőn éppen zajló eseményekkel. Példának hozható fel erre az a jelenet, amelyben Bo Diddley klasszikusának, az I'm a Man-nek az ütemére zúzza be az ifjú Chris valakinek a koponyáját, és válik a beavatási szertartásként funkcionáló gyilkosság után a család teljes jogú férfitagjává.

A Maffiózók első évadainak hátránya, hogy igazából csak nagyon felületes képet kapunk arról, miként működik ez a bűnszervezet. Néha látunk egy-egy megvesztegetett rendőrt, egy-egy behajtást, de a lényeg nem ezen van. Így megesik, hogy akár több epizódon keresztül is belefeledkezünk a minden ízében tipikus középosztálybeli család mindennapjaiba, és a cselekmény maffia-szála elhalványul. Aztán persze a forgatókönyvírók mindig gondoskodnak arról, hogy egy-egy leszámolással visszarángassanak minket a New Jersey-i alvilág dohos alagsoraiba.

A záró évad egyfajta vigaszdíjként a rajongók számára, 21 részes lett. A rekord nézettségű finálé erősen felborzolta a kedélyeket. A hatodik évad első fele egyébként is megosztotta a rajongókat, mivel Tony javarészt kómában töltötte, miután Junior bácsi hasba lötte; mi pedig azt láthattuk, ahogyan álmában egy utazó ügynök képében éli mindennapjait. Az a kérdés is joggal merül fel, hogy miért éppen jobbkezét, Christophert kellett kinyírni a sorozatból, amikor Paulie sokkal inkább játszott a tûzzel, és talán logikusabb választás is lett volna a "nagy sokkoló halál" szerepére, mint az unokaöcs. (Bár, az is vitathatatlan, hogy Tony szempontjából Chris is kezdett egyre veszélyesebbé válni.)

A családtagok közül egyedül AJ történetének lezárása kissé

A családtagok közül egyedül AJ történetének lezárása kissé zavaros. Egyik pillanatban be akart állni a seregbe, a másikban már boldogan kifutófiúskodott egy producer mellett – akkor miért építették fel a depresszióját mintegy 6 epizódon keresztül?

És ott van akkor Tony, azzal a befejező jelenettel, ami nagyon sok helyen kiverte a biztosítékot. Ugyanis nem kaptunk választ a legégetőbb kérdésre: életben maradt, vagy sem? Az ominózus jelenetben a Soprano család egy étteremben vacsorázik – kivéve a parkolással alaposan megkínlódó Meadow-t –, Tony pedig minden egyes ajtónyitásnál aggodalmasan tekint fel az étlapból, hogy vajon most jön-e be Phil Leotardo valamelyik embere, hogy golyót

eresszen a fejébe. Jön be gyanús alak elég, és az a zseniális, ahogy ide-oda vágnak Tony arca és a random karakterek között. Egyszer csak feláll egy gyanús figura a pulttól, besétál a mellékhelyiségbe, Tony felnéz, Meadow megjelenik az étterem ajtajában, és... sötét. Csend. Aztán vége. Döntsük el magunk. Szembeötlő párhuzam ez a Keresztapa egyik jelenetével, amelyben a rendőrfőnök vacsorázik, és Michael Corleone a WC-be megy ki a fegyverért, de ez nem is véletlen, hiszen sok mindenben utal a sorozat a nagy elődre.

Az mindig is vitás kérdés volt, hogy minden befejezést a néző szájába kell-e adni? Például a *Volt egyszer egy Ameriká*-ban nem ez történt. Ott is a nézőkre bízták a befejezést, mire a rajongók hosszú ideig bombázták a rendezőt, hogy világos választ kapjanak a befejezés mikéntjére.

Nem feltétlenül jó, ha mindenki összeborul, és minden le van zárva, hiszen ilyen az életben sincs. Ehelyett – ahogy Tony Soprano mondta az egyik részben –: emlékezzünk a szebb napokra.

BOROS NORBERT

lmok, elvágyódás, levélregény, vagy mi a szösz. Az ember egész nyáron menne. De nem megy, nem mehet, mert nyár van, iskolaszünet. És az iskolaszünet nem csak a tanulónak szünet, a pedagógusnak is. Ámi bonyolulttá teszi a nyarat a pedagógusfeleség párjának. És csak néz szúrósan, hova megy már megint az ember, aki folyamatosan menne csak. Ilyen a fajtája. Hogy hová, azt nem árulhatom el (a közelbe). De, hogy a tanévnyitónál mordabb abszurddal nyissuk a szeptembert, valaki azt mondta egy közös asztalnál, ráadásul nyelvész, hogy Németh László szerint a legnagyobb nyelvrontó Kazinczy volt. Okos ember ilyenkor hallgat. Várja, kiderüljön, direkt provokáció, mert fideszesnek néznek, vagy éppen szocinak, vagy szimpla ostobaság. Mert nehéz feltételezni, hogy a nyelvészdoktor szimplán ostoba legyen. Azzal fejezi be, hogy már az Ómagyar Mária-siralom teljes értékû irodalmi nyelv volt, mit kellett javítani azon, Balassiról, Bornemisszáról, Heltairól (Gáspár), aki – horribile dictu – eredetileg német anyanyelvû, nem is beszélve. Különös végállomás. Ugy tanultuk, a nyelvújítás a nemzeti ellenállás kezdeti mikroeleme, az első kuruc kardcsapás a gaz labanc fejére, minthogy a "neológusok" vezette nyelvújítás a *csak* németül megjelenő kifejezések magyarítása első körben. Kazinczytól ilyen gyönyörûségek származnak: alak, hölgy, pongyola, ácsorog, árny, dölyf, kedvenc, csalogány, légyott, évszak, emlékkönyv. Az aggastyán az Ágostonból. Aki nem nyelvész, akinek a magyar nyelv nem megmunkálandó eszköz, hanem megmunkálandó márványtárgy, nem vitatkozik, nem fogadja el a meghívást. Elköszön.

922. szeptember elsején, éppen nyolcvanöt éve kiiktatták a magyar házassági törvényből a passzust, mely szerint a menyasszony esküvel fogadja, hogy mindenben engedelmeskedik férjének. Jelentős torlasz az aggálymentes férfivilág előtt. Pedig addig sem engedelmeskedtek. Addig is azt tettek, amit akartak, ha éppen úgy tartotta asszonyi kedvük, de legalább neve volt a gyereknek.

tven éve, nyolcvanhat évesen, 1957. szeptember 3-án hal meg Helfai Jenő. A hivatalos ismertető szerint "életművének egy része széles körökben népszerű olvas-

mány". Hát ezen van mit csodálkozni. Az Osiris kiadta kétezerben a 111 címû detektívregényét, előtte és mögötte néma csend – ha jól látom. Nem könnyû népszerû olvasmánynak nevezni azt, ami nincs. Nem könnyû érteni az irodalompolitikát. Vagy talán nincs irodalompolitika. Soha nem is volt. Aktualitások vannak, nagy sebességgel átvert pillanatnyi politikai szempontok, azaz, mennyire képes szolgálni az adott életmû az adott követelményeket. Pedig hát Heltai nem volt az Őszirózsás "ellensége". Meg is kapta érte a magáét. "A szellemi fehér terror irodalmi orgánumában, a Magyar Mú-

zsában (írja Nyerges András), Császár Elemér így írt a 111-es című regényről: »Vontatott, nehezen perdülő, szellemtelen detektívtörténet, melyben csak annyi az igazság, mint a költészet – márpedig utóbbi egyáltalán nincs benne. Költő, ha már hazudsz, hazudjál szépen, ne olyan siváran, csúful, unalmasan, mint Heltai Jenő. Még költői műben is bántó az az erkölcsi fény, amelyben a szerző a kétes férfi- és női egzisztenciákat bemutatja.«" Pedig neki – állítólag – megbocsátotta mindkét oldal, hogy politikamentesen próbált élni. A végeredmény nem ezt bizonyítja.

Tizennégy évesen publikál. Otthagyja az egyetemet, újságot ír. Él Párizsban, Berlinben, Bécsben, Londonban, de Isztambulban is, hogy legyen némi esszencialitás. Beszél és ír angolul, franciául, németül. És amit hoz a kényszer. Aztán hazajön, színigazgató több pesti színházban. El ne felejtsem valahogy, ahogyan élete ívét jellemezte valaki: "Reviczky kortársa, aki túléli ötvenhatot.". Nem is biztos, hogy irigylendő a hosszú élet. Belenőni a paradicsomian agyatlan, de aranyban dúskáló Monarchiába, megtanulni a Trianon utáni Magyarország új határait, túlélni Kun Bélát, aztán túlélni Horthyékat is, túlélni a nagymagyarok árpádsávos tombolását, aztán a front eléri Pestet, később túlélni a KATPOLT, az ÁVHt, aztán Rákosit minden tetejébe. Azt mondják, tündéri természet, ami kétségtelen. Nehéz lehet ilyen hosszú életet személyes ellenségek nélkül leélni. Ha nem ilyen személyiség, valamelyik történelmi fordulóban megkapja a maga golyóját, mint mindenki. De még így is nehéz lehetett. Öregembernek megszokni, hogy ami eddig fent volt, most lent van, hogy a fogason alul a kampó, a széknek fönt a lába, lent az ülőkéje, hát nem irigylem. Sok-sok híres, közmondásként, szólásként máig élő szövege közül az egyik, a néma levente mondata: "Az élet szép, hát tenéked magyarázzam?" – nem lehet egyedikén hatvanéves volna. Szerette magát költőnek nevezni, emlékszem az izgalomra, amikor első versei megjelentek valamelyik ifjúsági lapban. Néhány kötete

is megjelent, de inkább grafikus, örökmozgó szervező, legfőképpen tanár és tûzzománc mester volt. Morvay Lászlónak hívták. Esztergomban született. Esztergomi volt folyamatosan, miközben körbelakta és körbedolgozta az országot és az "utódállamokat". Nem költő-ként, nem is grafikusként, hanem tůzzománc mesterként óriási tervei voltak. Nem jött össze. Sajnálhatja a város, láttam a Hévízen felállított óriás tûzzománcát a Városháza falán (Stephanus Rex), az egész utca képét megváltoztatja. 1974-ben diplomázott az egri Ho Si Minh

Tanárképző Főiskolán, 1986-ban végezte az MKF-et is. Egy ideig a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem oktatója, egyetemi adjunktus. Minden volt. Barát is. Bolond, amennyire kötelező a szakmában. A munka hajszás rabszolgája. Akkor halt meg, amikor már mindent tudott a szakmáról, és, ha nehezen is, de összejött az a család, amire vágyott, amíg próbálgatta a családokat. Csak éppen élve maradni nem tudott.

5-én, 65 éve halt meg Móricz Zsigmond. Azt hinnénk, a móriczi életmű meg van csinálva, fel van dolgozva, az irodalomtörténet nem hagyott ki egyetlen centimétert sem. Sima

es áttekinthető, mint a dimbesdombos golfpálya. Bizonyos részek árnyékban maradnak, más részek posványosak, rejtélyes tavak itt-ott, de mindent megtalálunk, ismerősen, filézve, sehol egy y-csont. Hát kutyafülét találunk meg. Az életrajzok is hazugok, hamisak. Arról – példának okáért – minden kis- és nagyéletrajzban vannak bekezdések, hogy Móriczot két Horthy-csendőr csuklóztatja Leányfaluból, félúton. Arról soha, sehol, hogy a vasszûz aszszony (Holics Janka) komolyan

tartaná az egyház szexuális életre vonatkozó előírásait, nyolc évig bírja a kettős feszítést, katolikus dogmák kontra Móricz szexuális étvágya, öngyilkos lesz. Móricz azonnal feleségül vesz egy színésznőt. Nő nélkül nem megy. Szerencsétlen választás, de a színésznő – vélhetőleg – az első intésre betérdelt. Aztán Simonyi Mária gyorsan lelakja, kicsontozza Móriczot, aki nem képes annyit keresni, amennyi az asszonynak elég volna. Ekkor már semmi nincs, munka van és pénzgondok, és az útszéliek, a garniszállók. A hivatalos életrajzokba Csibe a megnyomorítottan rebbenő paraszti lélek kisleánykájaként – egyenesen glóriában – vonul be. Ehelyett Móricz bonyolultan felszedett, bonyolultan megtartott, jelentős fantáziával ellátott szeretője. Móricznak a készséges kislánytesten kívül a mesélőkére is szüksége van. Megértjük. Írónál, íróval így van ez. Azt – valljuk be – már nehezebben, hogy lelencbe vágja a Csöre-fiút, Imrust.

Csakhogy Móricz öregember. Hat év jut az utolsó szerelemre. Ráadásul: "Elő fog állni egy fals helyzet: az öreg nevelőapa, aki féltékeny a lányára." – mondja. Nem csak a család, mindenki szívja a fogát. Ahogy Jókait, aki vénségére nyakába akasztott egy fiatal színésznőt, Móriczot se érti senki. Inkább mellénéznek, félrenéznek. Az Árvácska is bukta. A szakma ismeri a körülményeket. Ami nem mindegy. Most majd megjelenik a Móricz Virág által szépen végigherélgetett napló, melyet a sajtó eleve úgy harangoz be, hogy Móricz erotikus (intim) naplója. Miközben nyilvánvaló, hogy a sajtón nincs értelme számon kérni semmit, olyan egetverő baromságot sem, hogy "Támad az irodalmi csőcselék" (írta volt a kolozsvári Krónika jelese), annak, aki kíváncsi rá, hozzátesz a gimnazistamodorú képhez. A napló is irodalom.

-án volna százéves Hajnal Anna, József Attila-díjas költő. Gyepüfüzesen született, Budapesten élt. A harmincas évek elejétől jelennek meg versei a Pásztortűz és az Álláspont

c. folyóiratokban, a Nyugat 1933 decemberében közli először. Első kötetét *Ébredj fel bennem álom* címmel (1935) jelenteti meg. Babitsot tartja mesterének. Létrehozza a Tóth Árpád Társaságot, amelynek tagjai, írók, költők, kritikusok a lakásán tartják felolvasásaikat, vitáikat, amely talán egyben titkos kommunista sejt is. A társaság – nem sokat tudunk róla – (ami ötven-száz éve tör-

tént, mindenről keveset tudunk), megér egy mondatot. A TÁT különböző műveltségű, világnézetű, származású s társadalmi hovatartozású írókat s írói csoportosulásokat hoz össze. A népi költőket, Erdélyi Józsefet, Gulyás Pált, Illyés Gyulát, Sinka Istvánt, és a sor folytatható. Ugyanakkor a harmadik *Nyugat*-nemzedéket, Csorba Győzőt, Jékelyt, Weörest. Az összejöveteleken Habán Mihály, Hajnal Gábor (Anna öccse), Illés Árpád, Keszi Imre (akiről még szó lesz), Trencsényi-Waldapfel Imre és Vas István is részt vesz, de felbukkan Füst Milán, Déry, József Attila, Kassák és Lesznai Anna is.

1937-ben feleségül megy Keszi Imréhez. Itt történik a végzetes hiba, hiszen ha van egy csuda nő, de a férjét minden valamirevaló ember gyűlöli, mint a *vett szart* (mondja a palócember), még saját elvtársai is utálják a Szabad Nép kritikarovatában '46 és '49 között végrehajtott irodalmi tömegmészárlásáért – a

haragból az asszonyra is csöppen. Az irodalom mezején szól a kalasnyikov, ahol a népek értik a betût, és nem felejtenek soha. Ráadásul tisztán kommunista meggyőződésből, ami a háború után, a komplett agymosás előtt, okoz némi fejtörést. Nem árt megjegyezni, ha Keszi céltüskére tûz írót, az áldozat reggel a KATPOL priccsén ébredhet, és egy időre megoldódnak géppapír, gépszalag gondjai. Találok a neten egy félmondatot kettejükről, idehozom kölcsönbe, pontosabban aligha foglalható össze: "állítólag Keszinek is voltak emberi vonásai, nyilván Hajnal Anna ismerte ezeket". Ha költészetét tekintve létezhetne Hajnal Anna a századik születésnapon, az ok is elevenen él még, amiért mégis halott. A kékcédulás választásokkal kezdődő szoros kontraszelekció a jobbakat is altatja. Aztán lesz, ami lesz.

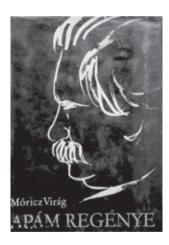
tvenegy éves szeptember kilencedikén Szokolay Zoltán, a több rétegben emlékezetes MDF-es költő-képviselő. Nézem a díjakat, nem valami sok. Ha az ember irodal-

márként politikára adja a fejét, rugdossa az összes elérhető ajtót a díjakért. Annak legalább nyoma marad, ha már a művek nyomtalanul enyésznek el. Ha meg besúgásra adja, szabja feltételként, hogy besúgok, szívecskéim, akit akartok, kétszer, százszor, zenészt, irodalmárt, szerkesztőt, de minden évben egy díj. Így aztán gyorsan eljuthat a Nobelig. Szokolay aligha gondolt előre, mert két nyamvadt plecsni, a Radnóti-

díj 1984 [versmondásért] (?! – versmondásért, költő?); és egy Hidas Antal-jutalom 1985. Benézek a honlapjára, hátha okosabb leszek, mert nem gömbölyû, hogy a III/III-as sorstárs, Tar Sándor díjait felsorolni kevés volna a kolumna. Ezt találom: "1956. szeptember 9-én születtem – és még élek. Valaha író voltam – valaha jó volt írónak lenni. Öröm volt szavakat keresni az érzésekhez, gondolatokhoz; látni, ahogy a megszületés pillanatában felkel a papírról és útnak indul – mert segíteni akar a világon – a vers, a novella; hallani, ahogyan elhangzik (mert igen: verset mondani is jó volt valaha!); figyelni, amint megértik, s ahogyan odaszáll ahhoz a lélekhez is, akinek a szerző szánta. Ma már számomra nincsenek újságok, könyvkiadók, szerkesztőségek. A bennem élő író mégsem tudott beletörődni az életfogytiglani száműzetésbe." Meglep. Néhány hónapja írtam egy sörkönyvről: "Hab a tortán, hogy a szerzők egyike költőként indult, gombnyomogató MDF-es képviselőként híresült el, III/III-as besúgóként vált hírhedetté, aki a dokumentumok szerint olyannyira lelkiismeretesen és világos irodalmi stílben súgott, hogy tartótisztje külön jutalomra javasolta. A neve Szokolay Zoltán. De miért hab? Mert a magyar néplélek olyannyira bonyolult, hogy itt egy besúgó, aki a szívünkhöz közeli északi sörök kedvelője. Mit tegyünk? Aki a sört kedveli, rossz ember nem lehet. Tehát jó ember. Puff." Rohadt világban éltünk. Rohadt világban élünk. Milyen lehet rohadt világban az ember? A honlapon *Titoktár* nevû ablak. Nagyon titkos tár. Tök üres.

995. szeptember kilencedikén hal meg **Móricz Virág**, író. 12 éve. Még egy Móricz szeptemberre. Még egy Móricz, aki író. Érdemes belenézni, nem rossz, de komolytalan. Min-

den legömbölyítve. Minden virágos, fölötte bárányfelhők. Móricz lánya írta a szocreál bárányfelhőit. Ha az olvasó nem tudná, honnan való, milyen genetikai állománnyal érkezett a világra (Holics Janka, az édesanya, a maga nemében legalább annyira tehetség, mint az író Móricz), akár el is fogadhatnánk a szövegeket. Nőíró a maga helyén. Bár kihagyhatatlan a viszonyítás is, és a megjegyzés is, ha dõlne a jogdíj, nyomnám a torkon lefelé az orosz kaviárt, és ha valaki olyan bátor volna, hogy ilyen és olyan indokkal orrom alá dugná a klaviatúrát, feljelenteném zaklatá-

sért. Az író, aki pénzt keres, abból él, odateszi magát, szakad a bőr, törik a csont. Aki kedvet tölt az írással, mert az irodalom a hobbija, ő klimpíroz. Fogalmazhatnám szebben, de nem fogalmazom. A napokban volt szerencsém tehetséges és energikus gazdag emberek retardált, nihilista harmincas gyerekeivel megismerkedni. Apjukat is van szerencsém. Ezért vagyok bátor szegény Móricz Virágot másodgenerációs írónak nevezni, aki (Karinthy Ferenchez hasonlóan) lehulló morzsákból alkotott, a jogdíjból élt. Amint a forrás elapadt – MZS 65 éve halt meg, 15 éve leállt a pénzeső, lejárt a védettség – három éve volt rá, pénzzé tette a herélt Naplókat. Szomorú ügy. Megérne egy misét.

És akik kimaradtak, pedig lett volna helyük: 86 éve, 12-én született, tavaly halt meg Stanislaw Lem. 73 éve született Kate Millett, az amerikai feminizmus öreganyja (Sexual Politics). 14-én (még csak) 36 éves Térey János, 65-éves Czakó Gábor, aki hajdan jó író volt, mostanában hittérít. 17-én 72 éves volna Ken Kesey amerikai író (Száll a kakukk fészkére). 18-án 56 éves Holdosi József, író, a Kányák rokonai által többszörösen feljelentett szerzője. Evek óta nem olvastam tőle semmit. 20-án 43 éves Vörös István, a középnemzedék többmûfajú jelese, és 110 éves volna Tamási Áron. 25-én 77 éves Ungvári Tamás (ám ezt senki nem gondolná róla), aki elültette a Beatles-fogalmat a magyar nyelvterületen. 26-án 58 éves **Tóth László** író, költő, kiadó. Úgy hírlik, visszatelepült Szlovákiába. 29-én 73 éves a szerkesztő szakma etalonja, a legendás Tiszatáj-szerkesztő, Ilia Mihály. 148 éves volna Szabolcska Mihály költő, akadémikus, akit Karinthy tett halhatatlanná: "Nincsen benne semmi, ámde, az legalább érthető".

Irodalmi Jelen 🛰 🔊

inden, kötetben megjelent sorát (tudtommal) olvastam. Azt hiszem, kölcsönösen nem kedveltük egymást, és most nem érdemes firtatni, miért, és főként nem azt, hogy okkal-e vagy ok nélkül. Megelőlegezem, hogy mindketten képesek lennénk megmagyarázni legalább magunknak – ha nem is egymásnak –, hogy miért nem vagyunk jó barátok. Viszont igen jó írónak, költőnek tartom, képzelő- és nyelvi erejét, gazdag leleményét, szakadatlannak tetsző alkotó erejét csodálom és irigyelem. Kiváló a lélekjelenléte az írásban is, és most nem a magánembert ajánlom fölvenni a Kaszinóba, nem is a közembert javaslom valamiféle elnöknek, hanem azt mondom: nagyon érdekes, eredeti, artisztikus költő, író. Legjobb pesti barátom, Szigethy András, akinek nevét Erdélyben talán a National Geo-

graphic-ból ismerik leginkább, remek Teniszregényét, amely az én szerkesztésemben jelent meg, egy Szõcs Géza-versből kialakított refrénre építette; még kiadói referátumomban is kitértem rá: telitalálat.

Amikor eldöntöttem, hogy még nem idős, tehetséges és érdekes kortársaimról kötetnyi, esszéisztikus portrét írok,

Nekrológok előlegbe címmel – Szőcs Gézát is fölvettem a tartalomjegyzék névsorába, és úgy éreztem, nem is tehetnék másként. És nemcsak már-már zseniális rögtönzései előtt veszem le a kalapomat, nemcsak néhány igazi verse tett rám erős benyomást – de a puszta tény, hogy hatni képes rám, noha igen távol áll tőlem, azt bizonyítja, hogy a művészet és a művész erősebb a magánembernél.

Szõcs Géza még nagy meglepetéseket tartogathat, de én már semmin nem lepődnék meg. Sosem csodálkoznék nagyon, ha holnap balerinaként lépne fel, tüll-tütûben, visszavonulna Tibetbe, átalakulna útlevéllé, zálogházat nyitna Fokföldön, kiderülne róla, hogy hadiipari üzeme van Ontarióban, és a Frisco-i filharmonikusok első hegedûse. Vagy a Valuta Alap vezérigazgatója. Minden váratlan fordulatra felkészültem. Tudom, hogy életrajzát, de még a sorsát is ugyanolyan találékonyan alakítja, mint írásait. Ha a közelében élnék, csak attól félnék (ha egyáltalán félnék), hogy közben (élete közben) szüntelenül, naplószerûen írja, írja, esetleg titkosírással, mint Samuel Pepys, élete naplóját, s lehet, hogy igen hasonló világszenzáció lenne, amikor százötven évvel megdicsőülése után valaki megfejtené a titkosírás kódját. A XX. vége, a XXI. század eleje színesen füstölögve, sisteregve, kacagtatóan és meghökkentően jelenne meg benne, a síkos felületen Géza, mint az irodalom, a közélet, a szerelem s az anyagiak mûkorcsolyabajnoka mutatná be gyönyörû, kecses szaltóit, tripla Axeljeit, forgásait és kettőseit, mozdulatlan, merev arccal, hogy csak meghajoltában, a végén, a hatalmas, zúgó tapsorkánban kacagjon fel boldogan. De lehet, hogy akkor sem.

Szerintem mindig neki volt igaza. S nem igaz, hogy semmit sem vett komolyan; önmagát föltétlenül komolyan vette, veszi.

Ez abban is megnyilatkozik, hogy cseppet sem bizalmaskodó. Írásain kívül nemigen vallomásos, bár nem is barátságtalan. Szőcs Géza Pepys-naplója azonban, ha netán megszállottan őszinte és részletező lesz, megfejtésekor és kiadásakor fajsúlyos bestsellerként viselkedik majd a könyvpiacon, s a nevét nemcsak a versimádók tanulják meg, hanem szociológusok és pszicho-szociológusok, etika-kutatók és viselkedésminták tudósai, s ha lesznek új tudományágak, mint mondjuk a sikerlélektan, a hódítástudomány, a titoktartás-kutatás, a magánstratégia-elmélet, az offenzív világlátás, akkor naplója számtalan nyelven jelenik meg – ugyanis, ami senki előtt nem volt soha kétséges, nemcsak igen tehetséges tollú ember, de kivételesen eszes elemző. Márpedig abban a naplóban óhatatlanul

azt elemzi majd, amit (s akit) rajta kívül senki nem ismer: saját magát.

Mint érzékelhető, óvatos vagyok. Arról a szférájáról, amelyet nem ismerek, egy szót sem vetek papírra. Valamikor régen nem igazán értettem, hogy miben rejlik intenzív, a nőkre gyakorolt vonzereje – és az volt a benyomásom, hogy akkor is erősen hatna bizonyos lányokra-nőkre, ha nem

költő, hanem tornatanár vagy könyvelő, szobapincér vagy rőfös. (Mindaddig egyáltalán nem értettem szexepiljét, amíg eszembe nem jutott: nem sokkal azután, hogy 1951-ben a kolozsvári napilaptól átkerültem az írószövetség hetilapjához, az Utunkhoz, ott rövidesen megismerkedtem egy Ráchel nevû "csajjal", s az mennyire megtetszett nekem az ázsiai arcával, mandulavágású kék szemével, asszonyos csípőjével: Szőcs István neje volt, Géza édesanyja. Egy-két éve ezt az emlékemet meg is írtam, talán a Budapesti Lapban jelent meg. És nem azért tetszett meg, esküszöm, mert kitûnő mûfordító.)

No persze, Géza körül mindig sok volt a pletyka. Azt mondom, ha a Simonyi-díj okán írok róla, akkor aztán igazán semmi közöm a pletykákhoz, s még kevésbé tisztem kivizsgálni, mi az igazság és mi a rágalom mindezekből; a díj az eddigi írói-költői életművét illeti meg, márpedig a körül semmiféle fecsegés, pusmogás nem hallik. Tehetségéről, irodalmi teljesítményeiről azok is elismeréssel szólnak, akik nem kedvelik.

A világirodalomban a személyes életeket érintő súgás-búgás senkit sem érdekel. Edgar Allan Poe élete utolsó szakaszában, közel negyvenévesen saját édes unokahúgát vette feleségül, ami még nem annyira égbekiáltó eset (elvégre én is szerelmes voltam édes unokatestvérembe, Ágiba, ez szinte természetes) – csakhogy a kiváló amerikai költőnek és írónak az unokahúga mindössze tizennégy éves volt, amikor hozzáment nagybátyjához, és ez is csak okirat-hamisítás árán volt lehetséges. Vajon akad valaki a magyar glóbuszon, akinek Poe Hollójáról ez jut eszébe – és nem Tóth Árpád, Babits, Kosztolányi, Franyó és többiek Holló-fordításai?

Nem kétséges, hogy a Simonyi-díjat bőségesen ki- és megérdemelte. Gratulálok.

4. században az itáliai Campana tartománybeli Nola városának püspöke imádság közben elaludt. Álmában ragyogó angyalok vették körül, kezükben virágok, melyek csilingelő hangon szólaltak meg. Ez a harang legendája. Szép történet, bár harangot használtak már a kelták és az egyiptomiak is. 606-ban Sabinianus pápa rendelte el a rendszeres harangozást, imára szólítva az embereket. Egy borús, hûvös nyári estén Cseh Tamás és Novák János zenélt a pulai Bárkakertben, háttérben a templom tornya, a fûben és a padokon emberek ültek, körben egészen a faluházig, és oldalt a kukoricásig emberek álltak. Csendes áhítattal hallgatták, ahogyan Cseh Tamás énekelt. Mert az úgy volt, hogy lesz gitár, és ha a beszélgetés után marad ereje, akkor talán, de nem biztos, lesz ének is. Tamás énekelt, s dal közben csendes gitár- és csellójáték szólt. Ihletett pillanat, ezt érezték meg a templomharang automata indítását felügyelő angyalok. Halk kondulással, pontosan a zene ritmusában megszólalt az esti harangszó. János és Tamás, csak pillantásokat váltva, improvizálva, a harangszót a zenébe építve játszottak tovább. Soha ennél rövidebb harangszó, soha ennél rövidebb közös imádság. Lélegzethez jutottak a lelkek. Kapolcs felett, a Völgy nyugati oldalán az ég kiderült, a naplemente színes virágai borították be a kertet. Jelzés volt mindez? Véletlen? A harangszó utáni csendben Tamás befejezte a dalt, a közönség tapsolt. Az arcokon körben mosoly ült.

Hogy létezik az a bizonyos "csehtamásság", azt mindig tudtam, éreztem, de sohasem tudatosan. Csak úgy megvolt, harminc éve, mint minden más olyan dolog, ami észrevétlenül része az ember életének. Ha jól emlékszem, hatvan forintba került az első bakelit, a "Levél", ami épp akkor érkezett a lakótelepi könyvesboltba, amikor érettségizni mentem. Természetes, hogy megvettem, hogy a matematika írásbeli alatt a lemez végig ott volt az asztalon. Nem értettem a matematikát, csak gépiesen mûveltem, s nem értettem a cinkos összenézéseket sem a tanárok és köztem. Átengedtek, s az a lemez még ma is szól, kicsit karcosan, de az eredeti, az első nyomás. Jártam az Egyetemi Színpad előadásaira, akkor is leginkább a "Levél" miatt, s késõbbiekben is megvettem Cseh Tamás új lemezeit. Nem lettem rajongó, nem utaztam városról városra, hogy ott lehessek minden koncerten, nem gyûjtöttem emlékeket. S talán nem is voltak ilyen rajongók harminc éven át. Mert Tamás nem az a megközelíthetetlen sztár volt, ma sem az. A színpadon, a filmvásznon, koncerteken ugyanaz az ember énekel, aki tizennyolc éves koromban a "Levéllel" megajándékozott. Nekem ez a lemez a "csehtamásság" alfája és omegája. Költözéseim, nyaralásaim, és a már egyre távolabbi budapesti éveim alatt rendre beugrottak a dallamok, a szövegek. Csak úgy. Mintha megtanultam volna ezt a lemezt, lett volna egy ilyen tantárgy a középiskolában, s én, mint jó tanuló, újra és újra előveszem, amit tanultam. Ez az enyém, személyes, nekem szóló "csehtamásság".

A koncert végén, a szûnni nem akaró tapsban egy női hang a Bárkarét fölött minden más hangot elnyomott: "Szeretünk, Tamás!". Tamás, aki láthatóan elérzékenyült, lejött a színpadról, a fûben ülő sorok elé, s onnan, hangosítás nélkül kiáltotta világgá: "Én is szeretlek titeket!". Arcát a kapolcsi naplemente ezer színe ragyogta be.

Bodor Pál (Diurnus)

Simonyi-díjához

Szőcs Géza

gaya literatura Zsidó Ferenc

XVII. Szál szivar,

melyben kiderül, hogy a békahercegnő sajnálja ugyan az örökös herceg halálát, de azért majd eleped egy snájdig egérért. Szenvedélyes szerelmük és egyéb nyavalyáik kezelésére az együttérzők különös gyógymódot találnak ki.

együttérzők különös gyógymódot találnak ki.
Kérdik, mi szükség van egy ilyen
vértől áztatott époszkában szerelmi
szálra?! Némely gyöngéd érzelmekkel ellensúlyozni kell az őrült
fenekedést...

Madám Vizellősi Sára, Béka-herceg jegyese, Tudja, párjának halála, Nem tréfa, bíz fele se. Herceg nélkül lenni nem jó, Egyedül meg pláné nem, ó, "Engem immár ki szeret?"

Sír, kesereg, nagyon gyászol, Könnye púderrel vegyül, "Ugyan bizony, vajon hányszor Maradok még egyedül? Milyen jó egy gáláns lovag, Pláné, ha nem papol sokat: Simogatja alfelem."

Amint fejét így lógatja, Kókadozva a napon, Komornája mind nógatja, Ne zokogjon oly nagyon. A hercegért persze nagy kár, Alig pótolható, habár Szeretni még más is tud...

Vizellősi, édes kislány Sétál a palotában, Orrán távcső, kicsit hitvány, Nézelődik magában. Külvilágban vigaszt keres, Lehet szőke, kopasz, deres, Csak itt lenne már egyszer.

Távcsövével nemsokára Megkeresi a csatát, Abból nem származik kára, Facsargatja tomporát. Lát ott küzdőt, futót, vérzőt, S közöttük az újabb nagy Őt, Snájdig, csábos egeret.

Vitézlő Gróf Deszkarági, Más ugyan ki lehetne, A csatából ekkor áll ki, Asszonyához mehetne. Megtalálja az alkalmat, Lelép, máris blúzban kajtat, Némbert vérmesen ölel.

"Na, ez aztán igen, férfi!" Így kiált fel Vizellős, "Meg kell hagyni, nagyon érti", – Hangja már-már eszelős – "Ilyent bíz kevesen tesznek, Csatából nőhöz repesztnek, Kell ez a csávó nekem!"

Levelet küld, igen kedvest, Benne légyottot is kér, Csókot nyom rá, forrót, nedvest, Mely csatánál többet ér. A válaszra míg mohón vár, Ábrándozik, föl-alá jár, "Egér szeret engemet..."

Gróf Deszkarág örül is a Levélkének erősen, "Ott leszek bíz, ott én még ma", Kiáltja eszelősen. Asszonyfélét nagyon szeret, Ölel egy nap s még egy felet, Nem baj, ha az béka is. Titkos helyen találkoznak, Csak komorna tud róla, Sebesen esnek egymásnak, Szóljon hát a víg nóta: "Béka-egér egymásra lel, Tüzesen néz, csókol, ölel, Bizony ez a szerelem!"

Vizellősi grófját szebbnek Látta volt a távcsőben, "Hogy adjam én magam ennek", Tépelődik, miközben... "Teste szép, de kissé száraz,

Békaegérharc

vígeposz (travesztia) **részletek**

Ámbár kitûnően áraz, S kicsiségre nem adunk."

Gróf úr is kisebbnek hitte A békajány valagát, Mégis kísértésbe vitte: Megérezte a szagát. Elvesztette józan eszét, Meg is kérte a kis kezét: Legyen a szeretője.

Kacérkodtak, hívták egymást Mûvészei Ámornak, Ég még nem látott ilyen nászt, Felsőfoka mámornak. Ekképp estek szerelembe, Aztán meg egy hûs verembe, Hû, minő meglepetés!

Míg ők játsztak boldogsággal, Nem más történt ugyanis, Komorna ment az újsággal: "Madám eltûnt, hova is..." Tette mindezt, mert irigy volt, "Mért más nyúlja le – ez nem bolt! A jó férfit előlem."

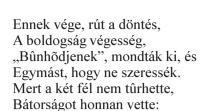
Mindig mondják, szerelmesek Nagyon rosszul hallanak, Csodálkoznak: "hova esek?", És szerelmet vallanak. Így lõn, hogy észre sem vették, Kukkolók, mint körbevették S rájuk tették kezüket.

A sok béka így gondolta: Madám övé nem lehet, Az egérség azt suttogta: Õ ilyent el nem vehet. Összeült hát az ellenség, Megszületett az egyezség: Borzalom kimondani!

Úgy döntöttek, mély gödörbe Kettejüket belökik, Ha úgy tetszett, hát örökre Ott egymást átölelik. Cincen, brekken nem lesz szégyen, Mindenki dolgára mégyen: Folytatódhat háború.

Lám, mily kegyetlen a világ, Rútak a törvényei, Megbünteti azt, ki kihág, Alattvalót megfeji. Béka-egér, csinos kis pár, Ismerje el valaki már, Mért kellett így büntetni?

Pedig milyen jól mutattak Kéjben összesimulva, Egymás hajában matattak, Csókolóztak vidulva. Falták egymást, nyelv nem vásik, Gomolyogtak, melyik másik, Nehéz volt eldönteni.

Az ellenség szerető?

Kérdem én, csak így, nagyzolva, Mi lett volna eredmény A madám ha megszült volna? Miféle kis teremtmény: Egka, érbé, kedves arc? És kámpec, békaegérharc? Ezt senki se akarja...

Jól mondta volt a nagy költő, Életünk csak harc és nász, Több pénzt immár el nem költ ő, Ha csak harc, hát mit csinálsz? Vénusz és Mars ellenségek, Melyikük ád üdvösséget, Immár én kit válasszak?

XVIII. Szál szivar,

melyben sajnálattal vesszük tudomásul, hogy a lírai intermezzónak lőttek, a csata folytatódik, elérve tetőpontját. Pedig másként is történhetett volna... A krónikásnak bele kell nyugodnia, hogy nem áll módjában megváltoztatni a dolgok menetét.

Minek után így elbántak A víg szerelmesekkel, Béka, egér kezet ráztak, S békén dolgukra el. Örültek, hogy megmentették Nemzeteik becsületét, "Nyugodtan csatázhatunk."

Végső erőt megfeszítve Indultak a rohamra, Józan eszük elveszítve, Falnak fejjel rohanva. Utolsó nagy összecsapás, Halott lesz egy jó nagy rakás, "Mit számít, ha küzdhetünk?!"

Istenek már unni kezdték A hangos hadi lármát, Kezüket fülükre tették, Fejükre pedig párnát. "Szörnyû!, nem lehet aludni, Ezt tovább nem lehet bírni, Sajna, mit sem tehetünk!"

Pedig milyen szép is volna Valahogy így végezni: Béka, egér ekképp szólna: "Kezdjünk immár békülni. Vizellősit Deszkarággal Összeadjuk, szól a nászdal, Kész az új dinasztia!"

Lakodalmas asztaloknál Együtt ül Brekk s Cincoga, Rák és macska mind felszolgál, Másnak nem való oda. Esznek, isznak, mondnak tósztot, Békülésre víg proszitot, Minden jó, ha vége jó.

Áldást osztnak, s ajándékot, Versengenek egymással, Kimutatnak jó szándékot, Ugyan, ki hány pohárral... Víg közösben ünnepelnek, Aztán szembe térdepelnek: "Esküszóval fogadom..."

Ritka dolog ilyen muri, Két fél hogy így mulasson, Kedves gesztus ez, be úri, "Még egy tállal hozasson". Egér, béka lekezelnek, Vígan összeölelkeznek, Nagy dolog ez, ha mondom!

Fantázia ez, csak álom, Mely be soha nem telik, Nem mulatunk olyan bálon, Brekkek hol cinct ölelik. Sajnos folytatódik minden, Vége lesz majd?, el is higgyem? Mars istennek áldoznak.

Holttestnek nincs szeri-száma, Sebzettek üvöltöznek, Arról még nem szól a fáma, Hősök hova költöznek. Menny lesz-e az otthonuk, vagy Pokol, hol a tûz lángja nagy: Nem tudni ezt előre.

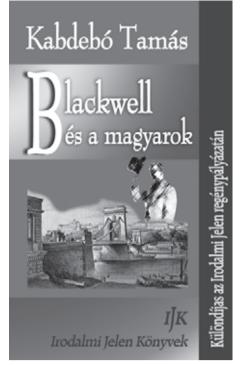
Mind a két tábor azt hiszi, Övé lesz a győzelem, Kapitány a jó hírt viszi, "Katonák, jertek velem!" Száguldanak diadalra, Fene, aki kiagyalta, Lázálom ez, nem egyéb.

Béka, egér, õs-gyûlölet, Zsigerekben benne van, Asszonykezekben feszület: "Élve el ne jöjj onnan!" "Vagy én, vagy te, döntenünk kell, Reggel, mikor a nap felkel, Egyiknek süt hasára."

(Folytatjuk)

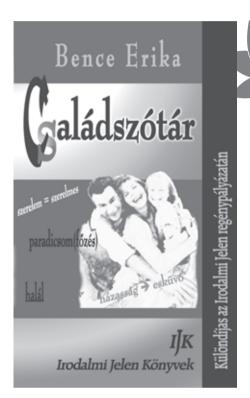

Kabdebó Tamás: Blackwell és a magyarok

alóságos személy, Joseph Andrew Blackwell angol uzolja az 1830–40-es évekbeli magyarországi utazáson az olvasót a Blackwell és a magyarok címû, az Írodalmi Jelen pályázatán különdíjat kapott regényben. Megbízható, jól tájékozódó, biztos ítéletû kalauz a Duna mentén, a lánchidat építő Pesten, a diéták színhelyén, Pozsonyban, a magyar vidéken. Megismerteti az olvasót a kor több meghatározó személyiségével, Széchenyi Istvánnal, Kossuthtal, Deák Ferenccel, az ország állapotával és természetesen a kor távolról sem egységes eszmevilágával. A kalandregény

izgalmassága és a történelmi dokumentumregény megbízhatósága: ez a Blackwell és a magyarok.

Egy lap a könyvek világáról egy lap világunk könyveiről

Interjúk - szemlék - kritikák könyvújdonságok - hírek

Kritikák a magyar és világirodalomról, gyerekkönyvekről, művészetről Hírek, események

Kapható a könyvkereskedésekben, a hírlapárusoknál, valamint a Kaiser's, az Interspar és az Auchan üzleteiben

Előfizethető a szerkesztőség címén Bp., 1092 Erkel u. 18.

www.ujkonyvpiac.hu

miről e szótárban értekezem, az az én életem. Akikről beszélek, benne, a szeretteim. Mindegyiküket nagyon szeretem. Még ha utálom is – vallja a szerző az Irodalmi Jelen regénypályázatán különdíjat nyert könyvéről, s már e pár sorból is sejthető: nem átlagos alkotásról van szó. A Családszótár valóban a pályázatra beérkezett közel háromszáz mû egyik legkülönlegesebbje – részben szótár-formája, de mindenekelőtt kíméletlenül megkapóan őszinte hangvétele miatt. Olyan mû ez, amelyet lehetetlen semleges szemlélőként kezelni. Érdekes és felkavaró, az emberi lélek mélyébe hatoló írás, s ha netalán az olvasó helyenként vitatkozna is a látás- és láttatásmódjával, a könyv letételekor elismerően nyugtázza, hogy a szerző nagyszerû munkát végzett. Súlyos mondatokat írt, ahogyan eleve tervezte, ezáltal szokatlan formájú regénye is (faj)súlyossá vált.

Szerkesztőség: 1062 Budapest, Bajza u. 18. Tel./Fax.: 342-8768, 413-6672, 413-6673 Postacím: 1406 Budapest, Pf. 15. E-mail-cím: magynap@hu.inter.net Honlap: www.magyarnaplo.hu

Ismét együtt a magyar- és a világirodalom!

Az év novellái 2007 (szerk.: Bíró Gergely) Az év versei 2007 (szerk.: Szentmártoni János) Az év esszéi 2007 (szerk.: Ekler Andrea és Rosonczy Ildikó) Az év mûfordításai 2007 (szerk.: Turczi István)

Az antológiák egységes ára: 2730 Ft (A/5, keménytáblás, védőborítós) A Magyar Napló Kiadó ismét jelentkezik a már évek óta népszerű antológiákkal, amelyek – mintegy negyven magyarországi és határon túli magyar kulturális és irodalmi folyóirat áttekintése után – az elmúlt év legjobbnak ítélt műveiből nyújtanak színvonalas, sokoldalú válogatást.

Kiadja az Irodalmi Jelen Kft. és az Occident Média Kft.

Igazgató: Szőke L. Mária

Szerkesztőség és kiadó: 1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5 310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám, tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax), http://www.irodalmijelen.hu, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra: 2490 Ft/ 20 RON/ 10 € + kézbesítési díj egy évre: 4980 Ft/36 RON/20 € + kézbesítési díj

Nyomda: AS-Nyomda Kft. (Szilády Üzem), 6000 Kecskemét, Mindszenti krt. 63. Tel.: 76/481-401, Fax: 76/481-204,

e-mail: szilady@axelspringer.hu, www.as-nyomda.hu, www.szilady.hu

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Orbán János Dénes (Vers), Szőcs Géza, Gáll Attila (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház, Interjú), Pongrácz P. Mária (Szerkesztő), Kukorelly Endre, Márton László (Főmunkatársak). A lap ker tésze: Weiner Sennyey Tibor Olvasószerkesztő: Gáll Attila, Jámbor Gyula Lapszerkesztő: Bege Magdolna.

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.

Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint: Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128; Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034. Anyagaink utánközlése csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el. Hirdetéseket a kiadó címén veszünk fel.

HIRDESSEN az Irodalmi Jelenben!

Megrendeléseket a kiadó címén veszünk fel. 1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5; Irodalmi Jelen Kft. 310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám, e-mail: ij@irodalmijelen.hu, tel.: 0040/257/280-751, fax: 0040/257/280-596,Occident Média Kft. ■ TOKAJI ÍRÓTÁBOR. Augusztus 14-én Serfőző Simon, a Tokaji Írótábor Egyesület kuratóriumi elnöke és Májer János, Tokaj város polgármestere nyitotta meg a 35. tokaji írótábort. Ezt követően Vasy Géza elnökletével tanácskozás kezdődött Magyar Tájhazák – Nemzeti kultúra, regionalitás, európai integráció címmel.

Másnap a mai magyar színház szerepéről zajlott kerekasztalbeszélgetés, a befejező napon Dsida Jenő és Kodály Zoltán születési évfordulójára emlékeztek.

■ KÍNAI ÉVAD. Szeptembertől 2008 tavaszáig tartó, négy nagyvárost érintő magyar kulturális évadot rendez az Oktatási és Kulturális Minisztérium Kínában. Az eseménysorozatra 300 alkotó és előadó utazik. A magyar évad négy nagyvárosra összpontosít. 2007-ben Pekingben és Sanghajban mutatkoznak be a magyar alkotók és előadók, 2008-ban pedig Hong-Kongban és Shenzenben. Novemberben a Sanghaji Nemzetközi Fesztivál, jövő tavasszal pedig a Hong-Kong-i Nemzetközi Mûvészeti Fesztivál fogadja be díszvendégként a Magyar Évad eseményeit egy-egy hétre. Idén 200 fő utazik 30 eseményre, jövőre újabb 100 résztvevő látogat el Kínába.

A programok között lesz magyar filmhét, operett, csárdás, magyar gasztronómiai bemutató, bábszínház, a Kínai Írószövetség jóvoltából pedig meghívást kapott Egressy Zoltán, Krasznahorkai László, Spiró György és Tóth Krisztina. Fontos esemény lesz Sanghajban Szabó Gábor Petőfi-szobrának felavatása.

■ VI. ZETELAKI ÍRÓTÁBOR. A 2007. augusztus 30.-szeptember 2. között zajló rendezvény programja: augusztus 30., csütörtök 20.00: Tábornyitó ünnepség (Szép Gyula, az RMDSZ ügyvezető alelnöke, Orbán János Dénes, az E-MIL elnöke) 22.00: Tarisznyás együttes; augusztus 31., péntek 10.00-12.30: Felolvasnak a tábor résztvevői, 15.00: Sándor vagyok én is! (A szerkesztés röhejes gyötrelmeiről: Orbán János Dénes), 18.00: Teremfoci, 21.30: Lakatos Róbert filmvetítése. A rendezővel Szántai János beszélget. 23.00: Tarisznyás együttes; szeptember 1., szombat 11.00: Felolvasnak a tábor résztvevői, 16.00: Az Erdélyi Magyar Írók Ligájának közgyûlése, 18.00: Kortárs román költők versei (felolvasnak a fordítók: Balázs F. Attila, Bréda Ferenc, Fekete Vince, Király Zoltán, Lövétei Lázár László, Márkus-Barbarossa János és Sántha Attila), 21.00: Filmvetítés: A kolozsvári Sapientia Egyetem média szakos diákjainak filmjei, 22:30: Tarisznyás együttes; szeptember 2., vasárnap 9.00-10.00: reggeli, érzékeny búcsú, hazautazás.

■ ARS HUNGARICA NAGYSZEBENBEN. Az erdélyi kultúrának szinte valamennyi szegmense megjelent az augusztus 19–25. között Nagyszebenben, az idei év európai kulturális fővárosában lezajlott Ars Hungarica címet viselő rendezvénysorozaton. A szervezők minden napot egy-egy jeles magyar személyiség nevével illették, természetesen olyanéval, akinek valamilyen kapcsolata volt Nagyszebennel. Így az első napot, augusztus 19-ét Borsos Miklós képzőművész neve fémjelezte, de volt Nyírő József, Barabás Miklós, Kós Károly, Petőfi

Sándor, Bartók Béla, valamint Bodor Mária nap is. Az egy héten át tartó magyar népművészeti vásár és kiállítás, valamint az íjász és lovasbemutatók mellett számos igen rangos rendezvény fogadta az érdeklődőket, mint a Kós Károly-konferencia, az Orth István-kiállítás, az Ars hungarica-könyvvásár vagy a délelőttönkénti Ars poetica cím alatt zajló irodalmi műsorok. A rendezvényen fellépett többek között Sebestyén Márta, Eperjes Károly, a Magyar Állami Népi Együttes.

■ FILMES NYUGALOM. Alföldi Róbert megkezdte Bartis Attila regényének forgatását. A főszerepben Makranczy Zalánt, a kecskeméti Katona József Színház fiatal tehetségét láthatjuk, Weér Rebeka művésznő megformálója a színpadi adaptációhoz hasonlóan Udvaros Dorottya. Jordán Éva, a szerkesztő szerepét Hernádi Juditra bízták az alkotók.

■ AQUINCUMI KÖLTÕVERSENY. A tizedik alkalommal megrendezett költõverseny díjazottjai: Arannyal ékesített babérkoszorú: Rigó Béla; Ezüsttel ékesített babérkoszorú: Kerék Imre; Bronzzal ékesített babérkoszorú: Mechler Anna; az Aquincumi Múzeum különdíja: Koosán Ildikó; a Pannon Mû-

vészet Alapítvány különdíja: Péli Gábor; a Nagy Lajos Társaság különdíja: Mechler Anna; az előzsûri különdíja: Kerék Imre; közönségdíj: Szarka István; az epigrammaíró verseny győztese: Szarka István.

■ ARANY LEO-PÁRD FLIEGAUF BENEDEKNEK. Arany

Leopárd-díjat nyert Fliegauf Benedek *Tejút* címû legújabb filmjével a locarnói filmfesztiválon. A rendező személyesen vette át a rangos elismerést a 60. születésnapját ünneplő nemzetközi filmszemlén.

■ JAK-TÁBOR 2007. A 18. JAK-tábor 2007. augusztus 28. és szeptember 1. között kerül(t) megrendezésre Szigligeten, a Magyar Alkotómûvészeti Közalapítvány Alkotóházában. A táborban költői szemináriumot Kemény István, prózaíróit Bódis Kriszta, drámaíróit Tasnádi István tart(ott). Foci, filmvetítések, táncperformansz és koncert bővítette az irodalmi beszélgetések sorozatát.

■ ELHUNYT TÁBORI GYÖRGY. Kilencvenhárom éves korában Berlinben elhunyt Tábori György (George Tabori) magyar születésű író, színházi rendező. 1970-ben Brecht felesége, Helene Weigel hívására az Egyesült Államokból tért vissza Európába, Londonban élt, de Berlin, Bréma, München és Hamburg színházaiban is rendezett. 1989-től Ausztriában élt. Vendégrendező volt a bécsi Burgtheaterben, a lipcsei operában és több berlini színházban. Első regénye 1945-ben jelent meg angolul, majd 1947-ben magyarul *A köd mögött* címmel.

Az elmúlt években a Bertolt Brecht által alapított Berliner Ensemble házi szerzőjének számított, még az utóbbi esztendőkben is számos darabját mutatta be a neves színház. 1992-ben – első idegen nyelvű szerzőként számos díja mellé – megkapta a legnagyobb német irodalmi kitüntetést, a Büchnerdíjat is, 2000-ben Konrád Györggyel együtt Goethe-emlékérmet kapott. Archívumát a Berlin-Brandenburgi Művészeti Akadémiára hagyományozta.

■ MAGYAR ÉVAD NEW YORKBAN. Megalakult a 2009-es New York-i magyar kulturális évad tanácsadó testülete. Az évad célja, hogy a modern szemlélettel kiválasztott programok segítségével olyan tónust adjon a magyar kultúra bemutatkozásának, amely feltûnővé, megjegyezhetővé teszi azt. A rendezvény mintegy 700 millió forintos központi támogatásból valósul meg, az összeg fejezeti pénz lesz a 2009-es költségvetésben. Amagyar képzőművészetet a Museum of Arts and Designban az Iparművészeti Múzeum Bauhaus-gyűjteményének kiállítása képviseli. A Szépművészeti Múzeum Majovszky-rajzgyűjteményével lesz jelen a Morgan Libraryban, Zsolnay-kiállítást pedig egy magyar származású pittsburghi műgyűjtő segítségével rendeznek.

A Carnegie Hallban magyar koncertsorozat kap helyet: az évad nyitánya a Budapesti Fesztiválzenekar január 24-i fellépése lesz, de Kurtág György és Kurtág Márta is szerepel majd ott. A világzenei koncertet Palya Bea, Szalóky Ági és Herczku Ágnes triója adja, emellett további fellépőkről is tárgyalnak. A Lincoln Centerben négy magyar színdarab előadásáról folynak tárgyalások, míg a Krétakör Színház egy Amerikáról szóló darab előadását tervezi, amelynek helyszíne még nem tisztázott. A programokat 2007 végéig le kell tárgyalniuk a szervezőknek. A döntéseket a Balassi Intézet koordinálásával zajló rendezvényekről a kinti rendezvényhelyszínek producereinek igénye szerint a New York-i Magyar Kulturális Intézet hozza a tanácsadó testület javaslatai alapján.

■ KÉPREGÉNYBOLT. A budapesti Dalszínház utcában megnyílt az Eduárd képregénybolt, amely a magyarországi képregénykiadók termékeit kívánja árusítani, ugyanakkor kiállítóhellyé és műhellyé is szeretne válni. Az üzlet már látogatható, de szeptember 12-én egész napos rendezvénnyel is felhívják majd a szélesebb közönség figyelmét a nyitásra.

Auster, Paul – 1947-ben született Newarkban, tanulmányait a Columbia Egyetemen végezte, volt tengerész egy olajszállító hajón, telefonközpontos Párizsban és gondnok egy dél-francia gazdaságban. 1974 óta New Yorkban él; regényeket, verseket, esszéket, filmforgatókönyveket ír. Az amerikai regényirodalom kiemelkedő alakja.

Bányai János – 1939-ben született Szabadkán, irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő, tanár, az Újvidéki Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének vezetője. Legutóbbi kötete: *Egyre kevesebb talán* (2003).

Becsy András – 1973-ban született Gyulán, történelemtanár, újságíró. Szépirodalmat 1997 óta publikál, verseit több irodalmi folyóirat közölte.

Biller, Maxim – 1960-ban született Prágában, 1970-től Németországban él, író, publicista, regényeit több nyelvre lefordították

Bíró-Balogh Tamás – író, irodalomtörténész, 1975-ben született Gyomán. Szegeden él. Legutóbbi kötete: *Nemlétező dolgok* (2004).

Bodor Pál – 1930-ban született Budapesten, író, költő, szerkesztő. Jelenleg Budapesten él, a Magyar Nemzetben Diurnus néven éveken át napi jegyzetrovatot szerkesztett. Legutóbbi kötete: *Búcsúlevél nincs* (2006).

Borbély Szilárd – 1963-ban született Fehérgyarmaton, egyetemi oktató. Legutóbbi kötete: *Fény a magasból* (2007).

Borcsa János – 1953-ban született Kézdivásárhelyen. Kritikus, szerkesztő, tanár. Legutóbbi kötete: *Irodalmi horizontok* (2005).

Boros Norbert – 1983-ban született Mátészalkán, szerkesztő, újságíró.

Czegő Zoltán – 1938-ban született Bukarestben, költő, író. Legutóbbi kötete: *Időrianás* (2007).

Darvasi Ferenc – 1978-ban született Gyomán. A nyíregyházi főiskolán végzett magyar–könyvtár szakon. A Bárka Színház Hajónapló Mûhely tagja.

Gömöri György – 1934-ben született Budapesten, költő. Legutóbbi kötete: *Ez, és nem más* (2007).

Gyukics Gábor – 1958-ban született Budapesten. Költő, mûfordító. Legutóbbi kötete: *Aszem önéletrajza* – Paul Auster válogatott versei (2007).

Izsó Zita – 1986-ban született Budapesten, költő, újságíró. Józsa Márta – 1962-ben született Kolozsváron, újságíró, zerkesztő.

Kelemen Orsolya – 1978-ban született, Budapesten él, magyar és esztétika szakon diplomázott az ELTE-n. Kemeny, Tomaso – 1938-ban született, költő, műfordító.

Legutóbbi kötete: Erdők aranypora (2005).

Kiss László – 1976-ban született Gyulán, író, kritikus. Kötete: *Nem vagyok teljesen őrült* (2006).

Kolozsi Orsolya – 1980-ban született Budapesten. A Szegedi Egyetem Modern Magyar Irodalmi Tanszékének PhD-hallgatója.

Kontra Ferenc – 1958-ban született Darázson, horvátországi magyar író. Legutóbbi kötete: *Wien/A sínen túl* (2006).

Krupp József – 1980-ban született Budapesten. Klasszika filológus, kritikus.

Kutszegi Csaba – 1957-ben született Budapesten, kritikus. **Lászlóffy Csaba** – 1939-ben született Tordán, író, költő. Legutóbbi kötete: *A maszk mögötti ájulat* (2006).

Magyar Csaba – 1963-ban született Győrben.

Magyary Ágnes – 1975-ben született Kolozsváron, író. Kötete: *Periton* (2004).

Ménesi Gábor – 1977-ben született Hódmezővásárhelyen, kritikus.

Onagy Zoltán – 1952-ben született Budapesten, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Sötétkapu* (2006).

Petró János – 1958-ban született, szabadúszó újságíró,

szerkesztő. **Prágai Tamás** – 1968-ban született Budapesten, József Attila-

díjas író, költő, kritikus. Legutóbbi kötete: *Pesti Kornél* (2007). **Rózsa Kata** – 1970-ben született Budapesten, szociális

munkás, író. **Sárközi Mátyás** – 1937-ben született Budapesten,

szerkesztő, író. Legutóbbi kötete: *Pesten, Londonban és a nagyvilágban* (2007).

Szántai János – 1969-ben született Kolozsváron, költő, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: Sziszüphosz továbblép (2005).

Szentkuthy Miklós – (Budapest, 1908. június 2.–Budapest, 1988. július 18.) vezetékneve eredetileg Pfisterer, író, esszéíró, műfordító, a magyar regényirodalom nagy megújítóinak egyike.

Szkárosi Endre – 1952-ben született Budapesten, költő, műfordító, kritikus, irodalomtörténész. Legutóbbi kötete: *Mi az, hogy avantgárd?* (2006).

Szőcs Petra – 1979-ben született, az Eötvös Loránd Tudományegyetem hallgatója.

Torma Péter – 1983-ban született Budapesten, az ELTE magyar szakán végzett, költő, író.

Vennes Aranka – Budapesten született kommunikáció- és

Vennes Aranka – Budapesten született, kommunikáció- és pr-menedzser, újságíró. Riporter a Magyar Rádiónál, a Vasárnapi Újság című műsor szerkesztője.

Zudor János – 1955-ben született Nagyváradon, költő. Legutóbbi kötete: *És egy kicsit tovább* (2001).

Zsidó Ferenc – 1976-ban született Székelyudvarhelyen, író, újságíró, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Autóstoppal Európába(n)* (2007).

Zsigmond Andrea – 1978-ban született, magyar–német szakot végzett a BBTE-n.